

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. **Protokoll nr. 341 (39).**

1926. a.

II Riigikogu koosolek 23. märtsil 1926. a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 91 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, rahaminister **L. Sepp**, haridusminister **J. Lattik**, teedeminister **O. Amberg**, kohtuminister **T. Kalbus**, kaubandus-tööstusminister **E. Veberman**, välisminister **A. Piip**, sõjaminister **J. Soots**.

Päevakord:

1. Vene-Balti tehaste erikomisjoni esitis endiste kaubandus-tööstusminister **K. Ipsberg'i** ja rahaminister **G. Vestel'i** kohtulikule vastutusele võtmise asjus põhiseaduse § 67. põhjal.

2. Seadus kodakondsuseta tööliste tööõnnetuste korral kindlustamise kohta — III lugemisel.

3. Omaavalitsuste liitude seadus — III lugemisel.

4. Riigiasutuste töö koondamise seaduse maksvuse pikendamise seadus — III lugemisel.

5. Vene-nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seadus — III lugemisel.

6. Maksvates seadustes ettenähtud kapitali protsendimäärade muutmise seadus — III lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päevakorra vastuvõtmine. Juhataja **A. Rei**: Avan Riigikogu koosoleku.

J. Holberg (põl): Teen ettepaneku, täiendada tänase koosoleku päevakorda järgmiselt:

Päevakorra 7. punktiks võtta ennelõunasest päevakorrast punkt 23 — Tallinna tehnikumi põhikirja muutmise seadus — I lugemisel.

Edasi — punkt 15 — Riigikogu kodukorra muutmise seadus — I lugemisel ja punkt 16 —

Riigikogu liikmete tasu ja sõiduraha seadus — I lugemisel, võtta päevakorra 8. ja 9. punktiks.

Edasi võtta I lugemisele ennelõunase päevakorra punktid 24. ja 25. ja II lugemisele punktid 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20 ja 22.

J. Vomm (stp): Teen ettepaneku, võtta päevakorra I punktiks komisjonide täiendavad valimised.

Juhataja **A. Rei**: Päevakorra kohta on järgmised ettepanekud: rkl. **Holberg'i** poolt — päevakorda täiendada, võttes päevakorra 7. punktiks ennelõunase päevakorra 23. punkt ja järgnevatiks punktideks ennelõunase päevakorra punktid 15, 16, 24, 25, 6, 8—14, 18, 19, 20 ja 22.

Rkl. **Vomm'i** poolt on ettepanek, võtta päevakorra 1. punktiks komisjonide täiendavad valimised. Panen hääletamisele rkl. **Vomm'i** ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Panen hääletamisele rkl. **Holberg'i** ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Päevakord on kindlaks määratud.

2. Teadaandmine muudatuse kohta Riigikogu koosseisus.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

Sekretäär **J. Piiskar**: Tagasi on astunud Riigikogust 23. märtsil 1926. a.

Konstantin Tamm-Stamm — kristliku rahvaerakonna Virumaa valimisringkonna nimekirja järgi. Järgmine kandidaat sama nimekirja järgi **Jüri Välbe** on samuti tagasi astunud. Riigikogu töödest on osa võtma kutsutud **August Siiak**.

3. Komisjonide täiendavad valimised.

Juhataja **A. Rei**: Selle päevakorra-punkti kohta on rkl. **Vain'i** poolt Eesti sotsialistliku tööliste partei

Riigikogu rühma nimel järgmine ettepanek tehtud — valida kodukorra komisjoni äraastunud liikme **A. Kärner'i** asemele rkl. **K. Virma** ja endiste kodukorra komisjoni liikmete **E. Brocki** ja **A. Metusala** asemele rkl. **K. Ulk**. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ette-

pandud kandidaadid valitud kodukorra komisjoni.

4. Vene-Balti tehaste erikomisjoni esitis endiste kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg'i ja rahaminister G. Vestel'i kohtulikule vastutusele võtmise asjus põhiseaduse § 67. põhjal.

Vene-Balti tehaste erikomisjoni aruandja **J. Uibopuu:** Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! 12. detsembril 1923. a. esitasid rahvuslik-vabameelse partei Riigikogu rühma liikmed A. Tamm, J. Uibopuu ja E. Veberman arupärimise Vabariigi Valitsusele, et selgusele jõuda, kas on Vene-Balti tehasele antud laen 90 miljoni marga suuruses kindlustatud niivõrd, et riik ta ka ühes

protsentidega kätte saab, sest mõned asjaolud lubasid oletada, et Vene-Balti tehaste varandused on läinud isikute kätte, kelle isiklikud huvid näivad kõrgemal seisvat, kui tehaste üldised huvid, ja riigi poolt antud laenust osa on läinud mitte tehaste teenijatele palkade maksmiseks, vaid üksikute direktorite isiklikuks tarvitamiseks, ja et riik isegi antud laenust ilma jääb.

Arupärijad küsisid valitsuselt: 1) mis sundis valitsust hoolekande all olevaid Vene-Balti tehaste varandusi mitteseaduslikult valitud juhatusele üle andma; 2) mis on valitsus teinud, või kavatses teha, et Vene-Balti tehaste varandusi raiskamise eest hoida ja 3) mis kavatses Vabariigi Valitsus teha, et mitteseaduslikule Vene-Balti seltsi juhatusele antud laen kas tagasi antakse või seaduslike korraldajate poolt kindlustatakse.

Vabariigi Valitsus, vastates arupärimise peale, püüdis igapidi tõendada, et Vene-Balti tehaste varandused on seaduslikult praeguste peremeeste kätte läinud ja laenu kindlustatud, kuid asjata tegevat see muret Tamm'ele, Uibopuu'le ja Veberman'ile. Vaidluste järgi selgus, et Riigikogu enamuse oli mures Eesti riigile kuuluvate varanduste pärast, ja 6. märtsil 1924. a. võttis järgmise üleminekuvormeli vastu: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse rahvuslik-vabameelse partei Riigikogu rühma arupärimise peale Vene-Balti tehastele antud laenu asjus, leiab Riigikogu, et 1) laenu sissenõudmiseks tuleb viibimata samme astuda; 2) et endise kaubandus-tööstusministri Ipsberg'i ja rahaministri Vestel'i tegevust Vene-Balti tehaste asjus selgitada, otsustab Riigikogu moodustada erikomisjoni asja uurimiseks ja tarbekorral ettepaneku tegemiseks Riigikogule nimetatud ministrite kohtulikule vastutusele võtmiseks põhiseaduse § 67. põhjal.“

Selle vormeli p. 2. täitmiseks moodustatud erikomisjon, tuges arupärimises ülesseatud küsimiste sihile, asus esitatud materjalide läbivaatamisele, mille järgi on asjakäik järgmine: Vene-Balti aktsiaseltsi põhikirja on 25. mail 1912. a. endise Vene keisri poolt kinnitatud, mille järgi välja antud 100.000 aktsiat à 100 rubla, kogusummas 10.000.000 rubla peale. Selleaegse kaubandus-tööstusministri poolt 14. märtsil 1914. aastal lubati 10.000.000 rubla pealt aktsiaseltsi põhikapitaali suurendada 20.000.000 rubla peale, välja andes veel 100.000 aktsiat à 100 rubla. Sellest täiendavalt lubatud summast on selts välja andnud ainult I seeria all 50.000 aktsiat à 100 rubla, kokku 5.000.000 rubla. Üldse on välja antud kogusummas 150.000 aktsiat, seega oli põhikapitaali 15.000.000 rubla. Seltsi põhikirja § 20. järgi on näha, et selts asub Petrogradis. Viimane aktsionääride peakoosolek oli 28. oktoobril 1917. aastal, millest osa võtnud 22 aktsionääri ja esitanud kogusummas 94.574 aktsiat. Sellel koosolekul esitas Ovtsharov, praeguse asja selgroog, ainult 10.000 aktsiat. Et 26. oktoobril 1917. aastal Venemaal enamlaste riigipöörde oli, põgenesid paljud kapitalistid Venest ära. Muude hulgas ka Ovtsharov ja teised Vene-Balti tehaste aktsionäärid. Nii 19. märtsil 1919. aastal Soomes Helsingi linnas Kemp'i võõrastemajas on koos endised Vene-Balti tehaste direktorid: Ovtsharov, A. Pilkin, M. Volkenstein ja S. Kratschevsky. Esimene meelitas teistelt kirjaliku tõenduse, et Eestis asuvale Vene-Balti tehasele krediiti muretseda, et temal, Ovtsharov'il, on aktsiate enamus ja mahutati kokkuleppesse umbkaudsed aktsiate numbrid. See kokkulepe oli fiktiivne. Kokkulepe anti Helsingis notaarius Toppelius'ele kinnitamiseks, et Ovtsharov ja teised on omavahel kokku leppinud aktsiate üleandmise asjus, kuid aktsiaid notaarius juures Ovtsharov'ile üle ei antud.

Helsingist ilmus Ovtsharov Tallinna ja asus Vene-Balti tehaste valitsemisele. Astudes tegevusse oli Ovtsharov'i tegevus niivõrd otstarbetu ja kahjulik, et riik Vene-Balti tehased hoolekande alla andis. Ovtsharov asus pärast seda Londoni, ja 19. juulil 1920. a. moodustas seal Vene-Balti aktsiaseltsi juhatuse ja muutis Vene valitsuse poolt kinnitatud Vene-Balti aktsiaseltsi põhikirja §§ 5. ja 20.

Pärast põhikirja muutmist teatas K. A. Ovtsharov, et tema oma aktsiad on edasi andnud uelt tekkinud kapitalistide grupile, kes ilma kahtlemata juhatuse nimel, mis valitud 19. juulil 1920. a. Londoni koosolekul, esitavat viibimata hooldajatele oma, kui ettevõtte omaniku, õigused.

Samal ajal keegi Balfour, oma kirjaga 25. sept. 1920. a. Vene-Balti aktsiaseltsi tehaste hooldajatele, tõendab Londonis asuva Vene-Balti aktsiaseltsi juhatuse olemasolu ja nõuab, et hoolekanne lõpetataks ja tehas nendele üle antaks.

Kui Ovtsharov'i ja Balfour'i teadaanded, kui maksvate seadustega mittekooskõlas, neile soovitavaid tagajärgi ei andnud, asutasid Ovtsharov ja Balfour Londonis Inglis-Balti a/s, ja saavad juba oma volinikuna de Rameri Tallinna Vene-Balti a/s tehast rentima. See lähebki hooldajatega läbi rääkides korda. Vahepeal on ka Voldemar Päts Inglis-Balti a/s Eesti esitajaks saanud, ja leping sõlmitakse.

Nüüd esitab Inglis-Balti a/s hooldajatele palve, juurde lisades 1) de Rameri volikirja, mis tõestatud Londoni notaariuse Venni poolt ja Eesti Londoni konsulaadi poolt kinnitatud, 2) 30 Vene-Balti a/s ajutist tunnistust aktsiate peale ja 3) ära kirja Vene-Balti a/s juhatuse tunnistusest, mis Helsingi Kemp'i võõrastemajas 19. märtsil 1919. a. välja antud (oli fiktiivne), millest näha, et K. A. Ovtsharov 77. 358 aktsia omanik on.

Nüüd tulevad ka endised direktorid A. Pilkin, M. Volkenstein, S. Kratshevsky ja Malama ja annavad 10. juunil 1922. a. kaubandus-tööstusministrile palve, milles paluvad aktsionääride peakoosoleku kokku kutsuda, juurde lisades ka kavatsetava peakoosoleku päevakorra. Palve lükatakse kaubandus-tööstusministri poolt tagasi, sest 1. okt. 1921. a. seaduse alusel kutsub aktsionääride koosoleku kokku hoolekanne.

Inglis-Balti laevatehase ja mehanika a/s voliniku de Ramer'i kiri ühes 30 Vene-Balti a/s ajutise tunnistusega on kaubandus-tööstusminister kirjaga 7. juunist 1922. a. nr. 892 all saatnud hoolekandele registreerimiseks. Hoolekanne, registreerides nimetatud kirja nr. 892 juures olevad ajutised tunnistused nr. 08544—08573, kui Inglise Balti a/s omandused, saadab 14.VI 1923. nr. 139 juures kaubandusministrile.

See kiri ühes kõigi lisadega antakse kaubandus-tööstusministeeriumi juriskonsult härra Lelle kätte, kes leiab 1) et ajutised tunnistused on kommerts-panga J. V. Jungi ja Co nime peale välja antud. Nimeliste tunnistuste üleandmine peab ka nimeline olema, mida nõuab a/s põhikirja § 13. Inglis-Balti a/s nime ajutise tunnistuse peal ei ole, seega ei vasta põhikirja nõuetele.

Londoni notaariuse juures ettenäidatud leping kõneleb ainult sellest, et Ovtsharov on Balfour'ile müünud 72.358 aktsiat. Ovtsharov'il 28. okt. 1917. a. oli ainult 10.000 aktsiat. Enamlaste ajal ei saanud nad ju neid enam

osta, sest pangad olid natsionaliseeritud. Ei ole aga öeldud, kas aktsiad on nimelised või nimeta. On põhjendatud kahtlus, kas leping ülepea reaalne on. Lepingu kinnitamine ei tõenda, et Ovtsharov Balfour'ile aktsiad ka üle andis. Sarnane notaariuse tunnistus ei tõenda midagi, niikaua, kui ostja ise ei ole kaubandus-tööstusministrile aktsiaid ette näidanud. Isegi Vene-Balti a/s juhatuse tunnistus, mis 19. III 1919. a. Helsingis Kemp'i võõrastemajas välja antud, on põhikirja vastane. Seltsi põhikiri § 7. näeb kindla aktsiate üleandmise korra ette, mida aga täidetud ei ole, seega ei saa tehtud lepingut 1. okt. 1921. a. seaduse nõude tõenduseks pidada.

Niikaua, kui aktsiad üle antud ei ole, või kui kohus Balfour'i aktsiate omanikuks ei tunnista, ei saa viimast ja seega Inglis-Balti a/s nende aktsiate omanikuks pidada.

Juriskonsuldi arvamistest hoolimata kirjutas kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg palvele järgmise resolutsiooni: „Lubada peakoosolek kokku kutsuda 22. juulist kuni 22. augustini 1922. a. K. Ipsberg. 22. VI 22.“ Minister Ipsberg oleks võinud tingimisi luba anda, et kui seadustega nõutavad puudused kõrvaldatud on, siis koosoleku luba anda. Kui need kõrvaldatud ei oleks olnud, siis oleks ka koosoleku protokoll kinnitamine raskusi teinud. Seda ei tehtud. Selle äärmärguse põhjal on hoolekandele koosoleku kokkukutsumiseks tunnistus välja antud 23. VI 22. a. nr. 892 ja see tunnistus puuduste kõrvaldamisest midagi ei kõnele.

1. oktoobri seadus, mis avaldatud „Riigi Teatajas“ nr. 88/89—1921. a., seab üles järgmised nõuded:

§ 1. Lõpetatakse hoolekanne pärast seda, kui vastava seltsi peakoosolek endise Vene valitsuse poolt kinnitatud põhikirja järgi omale valitsevad organid on valinud ja seaduslikus korras põhikirja Eestis registreerinud.

§ 3. järgi on kaubandus-tööstusministri ja rahaministri nõusolemisel osanikkudel lubatud aktsiate asemel esitada hoolekandele Eesti või väljamaa pankade poolt väljaantud tunnistusi selle üle, et nende omandused olevad aktsiad või osatähed pank hoiule või pandiks on antud.

§ 5. järgi kutsub hoolekanne kaubandus-tööstusministri loal seltsi põhikirja järgi kokku.

§ 6. Peakoosoleku protokollid ja eestikeelne põhikiri kantakse kaubandus-tööstusministrile kinnitamiseks ette.

Kui kaubandus-tööstusministeeriumi juriskonsult oli juba oma arvamise avaldanud, ka teiselt poolt hoiatused tulnud, andis siiski

minister Ipsberg koosoleku kokkukutsumiseks loa.

1. okt. 1921. a. seadus seab üles nõudmised, kuidas aktsionääride õigused kindlustatud tohivad olla. Nüüd aga 6. VII 1922. a. annab vannutatud advokaat Teemant, kui Inglis-Balti a/s volinik, kaubandus-tööstusministrile palve järgmise sisuga:

„Palun mulle välja anda § 3-das 1. okt. 1921. a. seaduses aktsiaseltsile ja osäühisustele varanduste hoolekande alt vabastamise kohta ettenähtud Teie ja härra rahaministri luba — esitada Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s hoolekandele Londoni notaariuse Mottocks'i tunnistuse 10. okt. 1921. a. ja teisi tõendusid, et Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s valitsuse tunnistuses 19. märtsist 1919. a. nimetatud endised Ovtsharov'i päralt olevad Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s poolt väljaantud aktsiad Moskva tööstuspangas (endine Junker ja Co) viis tuhat tükki á 100 rubl. ja Vene-Aasia pangas Peeterburis 72.358 tükki á 100 rbl., kogusummas 77.538 Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s poolt väljaantud aktsiad á 100 rubl. Inglis-Balti laevaehituse a/s omandus on ja pankadesse on antud.“

Selle palve peale on järgmine tunnistus välja antud:

„Tunnistus. Kaubandusminister ühes rahaministriga otsustasid § 3. põhjal 1. okt. 1921. a. seaduses aktsiaseltside ja osäühisuste varanduste hoolekande alt vabastamise kohta lubada Inglis-Balti laevaehituse aktsiaseltsile esitada Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s hoolekandele aktsiate asemel Londoni notaariuse Mottocks'i tunnistuse 10. okt. 1921. a. ja teisi tõendusid, et Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s valitsuse tunnistuses 19. märtsil 1919. a. nimetatud endised Ovtsharov'i päralt olevad Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s poolt väljaantud aktsiad Moskva tööstuspangas (end. Junker ja Co) viis tuhat tükki á 100 rbl. ja Vene-Aasia pangas Peeterburis 72.358 tükki á 100 rbl., kogusummas 77.358 aktsiat á 100 rbl. Inglis-Balti laevaehituse a/s omandus on ja pankadesse antud. 6. juulil 1922. a. nr. 1084. Kaubandus-tööstusministri k. t. K. Ipsberg, rahaministri eest K. Rosendorf.“

Seltsi volinik, samuti ka aktsionäär vannutatud advokaat Teemant annab 12. augustil 1922. aastal kaubandus-tööstusministrile järgmise palve: „Palun minu volitajale minu kaudu välja anda täienduseks Teie ja härra rahaministri tunnistusele 6. juulist 1922. a. § 3. põhjal 1. X 1921. a. aktsiaseltside ja o/ü varanduste hoolekande alt vabastamise

kohta Teie ja härra rahaministri luba, ette panna Vene-Balti laevaühisuste ja mehaanika aktsiaseltsi hoolekandele registreerimiseks minu usaldaja omanduses olevate tunnistuses nr.1084 tähendatud aktsiate ja nende deponeerimise tunnistuse asemel:

1) Londoni publik-notaariuse Mottocks'i tunnistus 10. oktoobrist 1921. a. K. A. Ovtsharov'i poolt isiklikult tema omanduses olevate 77.358 V.- Balti laevaehituse ja mehaanika a/s aktsiate Inglis-Balti laevaehituse ja mehaanika aktsiaseltsile üleandmise üle, mis on kinnitatud Eesti konsulaadis Londonis 11. oktoobril 1921. a. nr. 1843; 2) Kokkulepe K. A. Ovtsharov'i ja Inglis-Balti laevaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi vahel kinnitatud 4. augustil 1922. a. Londoni notaariuse John Venni poolt ja ette näidatud Eesti konsulaadis Londonis 5. augustil 1922. a., müümise kohta K. A. Ovtsharov'i poolt ülevaltähendatud aktsiaseltsile Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi 77.358 aktsiat; 3) K. A. Ovtsharov'i deklaratsioon 4. aug. 1922. a. ette näidatud Eesti konsulaadis 5. aug. 1922. a. nr. 187 all temale kuuluvate 77.358 Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi aktsiate kohta. 4) Petrogradi Vene-Aasia panga teadaanne 10. jaanuarist 1917. a. härra K. A. Ovtsharov'i poolt vastu võetud on call arve peale 50.892 Vene- Valti laevaehituse ja mehaanika a/s aktsiate üle; 5) Sama teadaanne 12. jaanuarist 1917. a. on call arve peale 19. 208 Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s aktsiate vastuvõtmise üle; 6) Sama teadaanne 26. I 1917. a., et 2.400 Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s aktsiat on call arvele vastu võetud; 7) Petrogradi Vene-Aasia panga teadaanne K. A. Ovtsharov'i nime peale 29. V 1917. a. tema arve erakorralise Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s aktsionääride peakoosolekule ettepannud 70.000 sama a/s aktsiate debiteerimise kohta; 8) Moskva tööstuspanga Petrogradi osakonna kviitung 1. oktoobrist 1917. a. nr. 1317 all, et härra K. A. Ovtsharov'i käest on call arvele 5.450 Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s aktsiat vastu võetud; 9) Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s juhatuse tunnistus 19. III 1919. a. härra Ovtsharov'ile kuuluvate 5.000 Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s aktsiate kohta, mis asuvad Moskva tööstuspangas, end. Junker ja Co Petrogradis ja 72.358 sama seltsi aktsiate kohta, mis asuvad Vene-Aasia Petrogradi pangas, kinnitatud Helsingi notaariuse Vold. Toppelius'e poolt 19. III 1919. a. nr. 1820/1919. ja ette näidatud Inglise konsulile 24. IV 1919. a. Käesolev tunnistus kuulub Inglis-Balti laevaehituse ja mehaanika

a/s. õiguspärijate kohta.“ Selle palve peale on vastav tunnistus välja antud 14. VIII 1922. a. nr. 1084, millele alla kirjutatud kaubandus-tööstusministri k. t. K. Ipsberg ja rahaminister G. Vestel.

Hooldajatele näisid käesolevad tunnistused kahtlased olevat ja seadusega mitte kooskõlas, ja on otsustatud 15. aug. 1922. a. (prot. 138) kaubandus-tööstusministriga selle üle läbi rääkida, kas minister loeb hooldajaid kohustatud olevat tunnistama ettepanud dokumente küllalt tõendavateks Inglis-Balti laevahituse ja mehaanika a/s omandusõiguse tõenduseks Vene-Balti a/s aktsiate peale, nõnda kui see on ära tähendatud kaubandus-tööstusministri ja rahaministri tunnistuses 14. aug. 1922. a. nr. 1084. Missuguseid tagajärgi see läbirääkimine andis, ei ole näha, kuid selle järele on hooldajad aktsionäride nimekirja kokkuseadmise juures oma koosolekul 16. VIII 1922. a. (prot. 139), otsustanud:

1) Arvesse võttes, et härrad G. Vestel ja R. A. Birkenberg esitasid oma õiguste tõenduseks: esimene 6 ja viimane 1 ajutise tunnistuse Vene-Balti a/s ja millel üleandmise pealkiri — tunnistada härrade Vestel'i ja Birkenberg'i õigust aktsionäride 22. VIII 1922. a. peakoosolekust osavõtmiseks nõuandva häälega.

2) Et Vene-Balti a/s juhatuse direktorid härrad A. S. Pilkin, S. V. Kratshevsky, A. F. Volkenstein, J. A. Gavrilov ja A. V. Malama oma õiguste tõenduseks Vene-Balti a/s aktsiate kohta toetavad selle seltsi põhikirja § 22. peale, mille järgi seltsi juhatuse direktorite päralt olevad aktsiad, arvu poolest mitte vähem kui 200 tükki iga direktori kohta, hoitakse alal seltsi kassas või riigi pangas kogu direktorite ametis olemise kestuse ajal, ja et härrad Pilkin, Kratshevsky, Volkenstein, Gavrilov ja Malama oma avalduse tõenduseks esitasid seltsi aktsionäride 28. X 1917. a. peakoosoleku protokollis ära kirja ning sellest koosolekust osavõtjate aktsionäride nimekirja, millest näha, et direktorite päralt olevate aktsiate numbrid on järgmised: Pilkin'i — nr. 72331/530, Kratshevsky — nr. 76001/200, Volkenstein'i nr. 110001/200 ja Gavrilov'i 42101/300, missugused aktsiad olid nende omanduseks ka tähendatud peakoosolekul — tunnistada Pilkin'i, Kratshevsky, Volkenstein'i poolt à 200 aktsiat ettepanekuks ja Gavrilov'i poolt, kes peale selle veel esitas ühe ajutise tunnistuse aktsia peale, ettepanekuks 201 aktsiat, ja lasta neid 22. VIII 1922. a. aktsionäride peakoosolekule igauhte 4 hääle õigusega. Mis puutub härra Malama õigustesse, kas tema ametisse valimise ajal ei olnud mitte seltsi aktsionäär, olgugi, et

ka viimane seltsi hoiule andis 200 aktsiat, kuid ei ole ettepanud dokumentaalseid tõendusi tema päralt olevate aktsiate numbrite kohta, tunnistada, et temal ei ole õigust ülevõtühendatud aktsionäride peakoosolekust osa võtta.

3) Et nendest dokumentidest, mis ette pandud Inglis-Balti a/s esimehe härra Balfour'i poolt, on näha a) et 77.358 Vene-Balti a/s aktsiate omandusõiguse on Inglis-Balti a/s omandanud K. A. Ovtsharov'ilt, b) et Ovtsharov oma, Inglis-Balti a/s ära on müü nud, õiguste tõenduseks esitas Vene-Aasia panga ja Moskva tööstuspanga kirjad 10., 12 ja 26. jaanuarist, 29. maist ja 1. oktoobrist 1917. a. selle üle, et tähendatud pankades oli Ovtsharov'i on call arvel Vene-Balti a/s 77.950 aktsiat. Nõndasama on esitanud Vene-Balti a/s juhatuse poolt 19. III 1919. a. väljaantud tunnistuse selle üle, et Ovtsharov'i päralt on 77.358 Vene-Balti a/s aktsiat, mis on Vene-Aasia ja Moskva tööstuspankades, c) et ülevõtühendatud Vene-Aasia ja Moskva tööstuspanga kirjad ei või olla küllalt täielikult tõendavateks dokumentideks Ovtsharov'i õiguste tõendamiseks, sest et aktsiad olid 1917. a. algul ja keskel tähendatud pankades on call arvel ja võisid vabalt pankade natsionaliseerimise ajaks teiste isikute omanduseks üle minna, mida osalt tõendab see asjaolu, et seltsi 28. X 1917. a. peakoosolekuks oli Ovtsharov'i poolt esitatud kõigest 10.000 aktsiat, d) et ainukeseks Ovtsharov'i poolt äramüüdü aktsiate omandusõiguse tõenduseks on seltsi juhatuse poolt 19. märtsil 1919. a. väljaantud tunnistus, e) et ühelt poolt 1. okt. 1921. a. seadusest („Riigi Teataja“ nr. 88/89) ei ole näha, et aktsiate omandusõigust võiks tõendada seltsi juhatuse poolt väljaantud tunnistusega ja teiselt poolt 14. aug. 1922. a. nr. 1084 all raha- ja kaubandus-tööstusministrite poolt, kellest ära ripub a/s aktsionäride peakoosoleku protokollide kinnitamine — väljaantud tunnistusest on näha, et Inglis-Balti a/s poolt ettepanud tõendused Vene-Balti a/s aktsiate peale on tähendatud ministrite poolt tunnistatud küllalt tõendavateks, g) et Inglis-Balti a/s õiguste tõenduseks Balfour'i poolt ettepanud Vene-Balti a/s aktsiate nr. 8544/73 ja 58031/80 peale 80 ajutist tunnistust, mis täielikult välja maksetud ja mille üleandmise kohta pealkiri olemas, h) et Ovtsharov'i poolt Inglis-Balti a/s. müüdü aktsiate hulgas olid aktsiad nr. 42101/300, 46001/200, 72331/520 ja 110001/200, missuguste aktsiate omandusõigus ülevalpool juba härrade direktorite päralt olevaks oli tunnistatud ning missugused aktsiad ei kuulunud võõrandamise alla, millest järg-

neb, et tähendatud aktsiad tulevad maha arvata sellest arvust, mille kohta Inglis-Balti a/s oma õigusi avaldas; i) et üldiselt Inglis-Balti a/s päralt olevast aktsiate arvust tulevad maha arvata ka need aktsiad, mis esitatud notariaalse akti põhjal on edasi antud Balfour'i, Laidoner'i, Beneslavsky, Päts'i, Jaakson'i, Teemant'i, de Ramer'i, Koljer'i, Ovtšarov'i ja Lender'i omanduseks — tunnistada, et Inglis-Balti a/s on esitanud 14.830 V. Balti a/s aktsiat 296 hääle õigusega.

4) Et Balfour'i, Laidoner'i, Beneslavsky, Päts'i, Jaakson'i, Teemant'i, de Ramer'i, Koljer'i, Ovtšarov'i ja Lender'i palvete juures esitatud 14. aug. 1922. a. notariaalsest aktist on näha, et Inglis-Balti a/s andis nendele omanduseks Vene-Balti seltsi aktsiaid, aktis äratähendatud aktsiate arvu ja ülesloetud numbrite kohaselt, kusjuures Balfour'i poolt ülesantud aktsiate arvus on aktsiaid nr. 42101/300, mis kuuluvad Gavrilov'ile ja aktsiad nr. 46001/209, mis kuuluvad Kratshevsky'le, kuna Laidoner'i poolt ülesantud aktsiate arvus on aktsiad nr. 72331/530, mis kuuluvad Piikin'ile, maha arvata Balfour'i poolt ülesantud aktsiatest aktsiad nr. 42101/300 ja 46001/200 ja Laidoner'i poolt ülesantud aktsiate arvust aktsiad nr. 72331/530 ning tunnistada ettepanduks: Balfour'i poolt 14.600 aktsiat 292 hääle õigusega, Laidoner'i poolt 14.800 aktsiat 296 hääle õigusega, Bereslavsky — 15.000 aktsiat 300 hääleõigusega, Päts'i — 5000 aktsiat — 100 hääle õigusega, Teemant — 5000 aktsiat — 100 hääle õigusega, de Ramer — 1050 aktsiat 21 hääle õigusega, Koljer — 500 aktsiat — 100 hääle õigusega, Ovtšarov — 400 aktsiat, 8 hääle õigusega ja Lender — 100 aktsiat — 2 hääle õigusega.

5) Et Vene-Balti seltsi aktsionääride Prantsus-Belgia grupi esitaja Frederiks'i poolt esitatud dokumendid, olgugi et need dokumendid, peale volikirja, on notariaalsed ära kirjad liht ära kirjadest, võib sellegi pärast arvesse võtta, sest et nad on Prantsus-Belgia pankade ja tööstusseltside grupi omad, mis täiesti usaldust äratavad, ja pealegi lähevad aktsiate arv ja numbrid kokku selle arvuga, mis tähendatud grupil oli pankade natsionaliseerimise ajaks Vene-Aasia pangas ja mida tõendab Vene-Balti a/s 28. okt. 1917. a. peakoosolekust osavõtjate aktsionääride nimekirja. Peale selle on rahaministri ja kaubandus-tööstusministri poolt 14. VIII 22. a. nr. 1084 all väljaantud tunnistustega võimaldatud tõendada oma õigusi aktsiate peale mitte üksi 1. okt. 1921. a. seaduses ettenähtud korras Eesti või väljamaa pankade poolt väljaantud tunnistustega selle üle, et nende omanduses

olevad aktsiad või osatähed pankade hoiule või pandiks on antud, vaid ka teisel teel, siis ei ole küllalt põhjust Prantsus-Belgia grupi poolt tõenduste tagasilükkamiseks; b) et Prantsus-Belgia grupi päralt olevate 28.872 aktsia arvust Frederiks'i avalduse järgi, mis põhjendatud aktsionääride 28. okt. 1917. a. peakoosolekust osavõtjate aktsionääride nimekirja peale, on: Pariisi ühendatud pangal 8423 aktsiat, Talman ja Co — 7912 aktsiat, Schneider ja Co — 10.337 aktsiat, General Belgia Seltsi ja Ginsburg ja Co — 3200 aktsiat, — tunnistada ettepanud aktsiaid Pariisi ühendatud panga poolt 8423, Vene-Balti a/s aktsiat 168 hääle õigusega, Talman ja Co 7912 aktsiat 158 hääle õigusega, Schneider ja Co 10.337 akts. 206 hääle õigusega ja Belgia General Seltsi ja Ginsburg ja Co 2200 aktsiat 44 hääle õigusega.

6) Et volikirjade põhjal, mis välja antud Inglis-Balti a/s ja Prantsus-Belgia grupi voliniku Frederiks'i poolt 22. aug. 1922. aktsionääride peakoosolekul esinemiseks on: Inglis-Balti seltsi volinik Balfour, Pariisi ühendatud panga volinik Gavrilov, Schneider ja Co volinik Birkenberg, ja Talman ja Co volinik Stepanov, ja et Balfour, Gavrilov ja Birkenberg on ühel ja samal ajal ka Vene-Balti a/s aktsionärid, kuna Stepanov seda aga ei ole, lasta aktsionääride 28. aug. 1922. a. peakoosolekust osa võtta Inglis-Balti seltsi oma voliniku Balfour'i, Pariisi ühispanki — Gavrilov'i ja Schneider ja Co — Birkenberg'i kaudu, Stepanov'ile aga koosolekust osavõtmisest ära öelda. (Hool. prot. nr. 139. 16. VIII 22.).

7) Vene-Balti a/s aktsionääride 22. VIII. 1922. peakoosoleku juhatajaks on hooldajad Joh. Laidoner'i nimetanud, kes sel korral ka koosolekut juhatas.

Nii on koosolekuks aktsionääride nimekirja kokku seades hoolekanne oma protokollides tähelepanu selle ebatäpsuse peale juhtinud, mis kaubandus-tööstus ja rahaministrite poolt antud tunnistusega võib tulla.

8) Nii ongi Vene-Balti a/s aktsionääride 22. aug. 1922. a. ära peetud peakoosoleku kohta avaldatud protestidest näha: a) et kuulutus Vene-Balti a/s aktsionääride koosoleku kokkuseadmise üle ei ole öieti ära tähendatud seltsi nimetus. Selts ei ole nimetatud selle prantsuskeelse nimega, mis ajutistele tunnistustele trükitud, ja et kuulutus on ajalehtedes hiljem ilmunud, kui see 1. okt. 1921. a. seaduses ja seltsi põhikirja § 47. ette nähtud; b) Gavrilov on koosolekul nõudnud seltsi põhikirja § 56. kohaselt aktsionääride nimekirja ja nende õiguste revideerimist, kuid koosoleku juhataja Laidoner ei olla andnud võimalust Gavrilov'ile edasi rääkida, ega andnud teistele aktsionääridele võimalust oma arvamise aval-

damiseks § 56. kohta, ning et koosoleku juhataja oma võimuga on jätnud selle ülestõstetud § 56. ettenähtud aktsionääride õiguse revideerimise küsimuse hääletamisele panemata; c) juhataja andnud teada, et koosoleku kokkukutsumise aluseks võetud dokumentidega võivat aktsionäärid tutvuneda raatuses; selleks aga võimalust ei antud ja selleks koosoleku vaheaega ei määratud; d) koosolekul ei ole arvesse võetud asjaolu, et a/s juhatus olevat 19. III 1919. a. Helsingis tunnistuse välja andnud selleks, et krediiti oleks kergem saada, kuid Ovtšarov'il on aktsiate enamus (majoriteet). A/s direktorid olla soovivad seltsi aidata ja andnud nimetatud tunnistuse Ovtšarov'ile välja, kus tunnistuses isegi juhuslikud numbrid olla näidatud, sest et õigeid andmeid neil selle kohta ei olnud. Tunnistus olla kokku seatud Ovtšarov'i ja Volkenstein'i poolt. Seda tunnistust olla nüüd Ovtšarov ära kasutanud aktsiate omandusõiguse tõenduseks.

9) Vene-Balti a/s aktsionääride 22. VIII 1922. a. peakoosolekul kõiki päevakorda ülesvõetud küsimusi ei saanud ära otsustada, ja teine koosolek oli 12. IX. 22. Selle koosoleku kohta on protesti avaldatud:

a) et koosolekul olla $\frac{3}{20}$ põhikapitaali osanikke nõudnud seltsi põhikirja § 56. kohaselt koosolekule ilmunud aktsionääride õiguste revideerimise võtmist, kuna koosoleku juhataja M. Jaakson, ilma et ära oleks kuulunud aktsionäär Birkenberg'i poolt ülestõstetud küsimust, ei ole lasknud Birkenberg'il rääkida ega pole protokolleeritud seda asjaolu, olgugi et Birkenberg nõudis protokolleerimist (Birkenberg'i ja Gavrilov'i protest);

b) et juhatusel olla määratud kuludeks igal kuul 1.500.000 marka, mis liiga suured, sest tehas ei too mitte midagi sisse. Nõutakse, et välisriikide esitus ei oleks, ja et seltsi administratsioon oleks vähendatud ning väljaminekud sissetulekute järgi tehtud;

c) et nimekirjas nr. nr. 1, 2, 3, 4, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 22, ja 24 all (13 isikut) ära tähendatud aktsionäärid oma õigusi aktsiate peale põhjendavad tunnistusega, mis 1919. a. Ovtšarov'ile välja antud mõne juhatuse liikme poolt, ilma et selleks oleks olnud nõutav kvoorum: ta antud ajutiste sihtide kättesaamiseks ja millel ei ole juriidilist tähtsust, seda enam, et selles tunnistuses äratähendatud aktsiate numbrite hulgas on niisugused, mis hoopis teistele aktsionääridele kuuluvad, kuna pankade tunnistustes, mis tähendatud aktsiaid puudutavad, ei ole ära tähendatud aktsiate numbrid, olgugi et seda seltsi põhikirja § 52. nõuab. Et ei ole põhikirjas ettenähtud tõendusi ja ei ole vastavaid põhikirja nõudeid täidetud, siis tulevad lugeda

tähendatud 13 isiku õigused tõendamatuks ja neid ei tuleks peakoosolekule lasta;

d) et teise peakoosoleku kokkukutsumise juures on seltsi põhikirja §§ 47. ja 60. rikutud, et Prantsuse lehes on seltsi kokkukutsumise päev valesti ära tähendatud — 19. september (Gavrilov'i protest);

e) Johan Jaani p. Kaarna protesteerib ja lahkub koosolekult selle tõttu, et koosolek ei ole seaduslikult kokku kutsutud ja et koosolekust võtavad osa isikud, kellel selleks 1. oktoobri 1921. a. seaduse põhjal õigust ei ole.

10. Endised Vene-Balti a/s direktorid Al. Pilkin ja S. V. Kratshevsky on notaarius Väli kaudu 20. sept. 1922. a. (notaariuse registri nr. 2276) hooldajatele Inglis-Balti a/s ja Ovtšarov'ile teada andnud, et nende allkirjadega 1919. a. Helsingis väljaantud tunnistus on antud nende poolt ainult selleks, et Ovtšarov'il oleks kergem seltsi jaoks krediiti soetada, aga mitte aktsiate omandusõiguse tõenduseks, ja hoiatavad Ovtšarov'i seda tunnistust edaspidi tarvitamast aktsiate enamusõiguse tõenduseks.

Hooldajad on esitanud kõik eelpooltoodud teadaanded 27. septembril 1922. a. kaubandus-tööstusministrile.

11. Prantsuse saadik Gilbert protesteerib 4. X 1922. a. Vene-Balti a/s 12. sept. 1922. a. peakoosolekul avalikustulnud väärnähtuste vastu.

Kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg vastab Prantsuse saadikule 13. oktoobril 1922. a. välisministri kaudu, et tähendatud protesteerimine olevat Eesti sisemistesse asjadesse segamine, kusjuures saadik oletavat, et veel Eestis administratiiv korras võimalik on tsiviilvahekordi lahendada. Minister isiklikult pööranud Prantsuse saadiku tähelepanu selle peale, et kõige parem Prantsuse huvide kaitseabinõu oleks meie kohtute poole pöörata, kellest ära rippuvat õigusliku korra jaluleseadmine, kui Vene-Balti a/s peakoosoleku asjas see rikutud peaks olema.

12. Vaatamata kõigi protestide peale on kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg koosoleku protokollid 22. augustist ja 12. septembrist 1922. a. kinnitanud ja sellekohase tunnistuse nr. 1182 välja andnud, mille tõttu Tallinna-Haapsalu rahukogu 29. septembril 1922. a. on registreerinud Madis Jaakson'i, Voldemar Päts'i poolt isiklikult ja Artur Balfour'i ning Joh. Laidoner'i voliniku J. Teemant'i poolt allkirjutatud Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika a/s põhikirja („Riigi Teataja“ nr. 123, 5. oktoobrist 1922. a.).

13. Seega lõpeb Vene-Balti tehaste hoolekanne, ja hooldajad Anton Uesson, Alfred Maurer, ja Rein Eliaser annavad Vene-Balti

tehase üle. Uueks juhatajaks on: J. Laidoner, Madis Jaakson ja Voldemar Päts. Riigikassa kirjast 14. septembrist 1923. a. nr. 1468/K on näha, et Eesti riigi päralt on 3736 Vene-Balti a/s aktsiat, mida tähendatud koosolekule ei olnud esitatud ja et valitsuse aktsiate huvide kaitseks ei ole ühtki esitajat koosolekust osa võtnud.

Peakoosolekutel on Balfour esitanud tähendatud seltsi aktsiaid, mis kannavad numbreid 10331—10830, kuna samal ajal riigi aktsiate portfelligi asuvad sama seltsi aktsiad kannavad numbreid 10432—10435 ja 10501—10600.

Seega on rahaminister riigi aktsiate huvid kaitseta jätnud. Kõigil neil alustel on rahaminister G. Vestel ja kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg nendele usaldatud võimupiirist üle astunud sellega, et nad on teinud Inglis-Balti a/s volinikule J. Teemant'ile tunnistuse nr. 1084 — 6. juulist 1922. a. ja 14. augustist 1922. a. nr. 1084 väljaandmisega niisuguse korralduse, mis 1. okt. 1921. a. vastuvõetud aktsiaseltside ja osäühisuste varanduste hoolekande alt vabastamise seadusega kooskõlas ei ole, sest selle seaduse § 3. järgi on lubatud aktsiate asemel esitada Eesti või väljamaa pankade tunnistusi selle üle, et nende omanduses olevad aktsiad panka hoiule või pandiks pandud on, kuna ministrid on tunnistuse nr. 1084 väljaandmisega lubanud Inglis-Balti a/s esitada igasuguseid dokumente, missugust korraldust muidu ei oleks võinud teha, kui pärast uue sellekohase seaduse väljaandmist.

Rahaminister G. Vestel ja kaubandus-tööstusminister ei ole nendele usaldatud võimu tarvitanud: 1) rahaminister G. Vestel sellega, et enne tähendatud tunnistuste 6. juulist ja 14. augustist 1922. a. nr. nr. 1084 ja 1084 ei ole korraldust teinud riigi aktsiate revideerimiseks, et kas ei leidu portfelligi niisuguseid aktsiaid, mida on esitanud aktsionärid-erisikud, millega oleks ära hoitud võimalus Balfour'il esineda peakoosolekul nende aktsiatega, mis Eesti riigile kuulusid; ei ole esitanud peakoosolekule riigile kuuluvaid Vene-Balti a/s aktsiaid, jättes sellega nende aktsiate kaudu riigi huvid kaitsemata. 2) Kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg ei ole teostanud temale usaldatud võimu sellega, et ilma järelkontroleerimata, kas Vene-Balti a/s aktsionäride peakoosolek oli seaduses ettenähtud korras kokku kutsutud ja koosolekul seltsi põhikirja järgi käidud, on minister Ipsberg protokollid kinnitanud, millega võimaldas isikutel, kellel seaduse järgi selleks õigust ei olnud, asuda Vene-Balti a/s varanduste valitsemisele. Samuti on minister K. Ipsberg teist korda oma võimu teostamata jätnud, kui

viimasele pärast koosoleku protokollid kinnitamist teatavaks tehti, et Vene-Balti a/s aktsionäride peakoosolekul tehtud otsused ja sellega viimase kokkukutsumise Tallinna-Haapsalu rahukogu otsusega 14. novembrist 1922. a. maksvusetuks tunnistas. Minister ei ole sellest Vene ajutise valitsuse 11. aprilli 1917. a. seaduse kohaselt prokuröörile teatanud, vaid hoopis vastuoksa, on kodanik Birkenberg'ile kirjaga 2. detsembrist 1922. a. nr. 1182 teatanud, et tema poolt ei ole Vene-Balti a/s varanduste üle hoolekande ärakaotamise asjus rahukogule ettepanekut tehtud, olgugi et Birkenberg oma palves ei küsinud, kas ettepanek tehtud on, vaid palus hoolekande ärakaotamise küsimuse seisma panna. Vahepeal annab Birkenberg kaebtuse Riigikohtule nende nähtuste kohta, ette tuues kõiki neid motiive ja aluseid, mis ma ette kandsin. Riigikohus aga oma otsuses leiab, et kaubandus-tööstusministri oli õigus peakoosolekute protokolle kinnitada, sest kui kellegi aktsionäri õigused rikutud on, siis võib tema neid tsiviil vahekorras lahendada ja sellepärast jätab tema kaebtuse tagajärjetuks. (J. Tõnisson, rhv: Millal Riigikohtu otsus oli?) 17. oktoobril 1924. aastal.

Nendest sammudest on järeldused, et Vene-Balti tehas läks üle isikutele, kellel võib olla selleks kõige vähem õigusi oli. Tehase peal on olemasolevate andmete järgi võlgasid: 1) Prantsuse-Belgia grupile kunni 30. juunini 1922. aastal 7.786.315,65 Prantsuse franki.

2. Eesti vabariigile endisi Vene võlgu Mk. 140 miljonit.

3. Eesti vabariigile obligatsioonide järgi mk. 140 tuhat.

4. Wickersi poolt tehaste vastu esitatud nõudmine 60,000 Inglise naela.

Vene-Balti tehased seisid siseministri 21. detsembri 1922. aasta määruse alusel sekvestri all.

Sekvestri seaduste põhjal oli sekvestri valitsus ka seaduste järgi kõigi tehaste varanduste peremees. Nendesamade seaduste järgi pidid eestkätt kindlustatud olema riigi võlad ja väljaminekud, enne kui sekvestri võidakse lõpetada.

Kui Vene-Balti aktsiaselts eelpooltoodud alustel omale tehasteperemehe õiguse kätte sai, hakkas seltsi juhatus sekvestri lõpetamist nõudma.

Vabariigi Valitsus, rahaministri 12. juuni 1923. aasta — nr. 17 — ettepaneku põhjal, kinnitas 13. juulil 1923. aastal järgmised tehaste sekvestri alt vabastamise tingimused: 1) Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi ja Inglise-Balti laevaehituse ja mehaanika

a/s varanduse sekvestri alt vabastamist võimalikuks pidada järgmistel alustel ja tingimustel: 1) Inglis-Balti ja Vene-Balti laevachituse ja mehaanika aktsiaseltsid loobuvad iga-sugusest kahjutasu nõudmisest, mis võis tekkida seltside varanduste sekvestri alla võtmisest ja sekvestri seaduse järgi valitsemisest. 2) Vene-Balti aktsiaselts kindlustab nõudmist ja tasumist, mis vabariigil Inglis-Balti seltsi vastu on. 3) Vene-Balti aktsiaselts kohustab ennast tasuma kõik need vabariigi kodanikkude nõudmised Inglis-Balti aktsiaseltsi vastu, mis viimase raamatute järgi juba kindlaks tehtud on. 4) Vene-Balti aktsiaselts kindlustab esimese peale juba antud obligatsioonidega omad kohustused, mis on tekkinud sekvestri valitsuse ja Eesti panga kaudu antud summades, niisama ka punkt teises nimetatud kohustused. 5) Vene-Balti aktsiaselts kindlustab järgmise krediit-obligatsiooniga 140 miljoni marga suuruses võlgade tasumise, mis Tartu rahulepingu põhjal Eesti riigile võiksid kuuluda sel määral, nagu need summad lõpulikult selguvad, kusjuures krediit-obligatsiooni summa võlgade ülemmäära ei fikseeri.

2) Siseministrit õigustada Vene-Balti ja Englise-Balti aktsiaseltside varanduste sekvestrit lõpetama pärast seda, kui kaubandus-tööstusminister temale kokkuleppes eelpool nimetatud aluste ja tingimuste asjus teatanud.

Samal ajal 15. juunil 1923. aastal Vene-Balti aktsiaseltsi juhatus palub lubada seltsi vallasvarasid 20 miljoni marga väärtuses panna.

Enne veel kui Vabariigi Valitsuse poolt ülesseatud tingimised oleksid täidetud, teeb rahaminister G. Vestel nimetatud palvele järgmise resolutsiooni: „Vene-Balti aktsiaseltsi juhatausele sellekohane luba välja anda, palve kausta panna. 16. VI 23. G. Vestel.“

26. juulil 1923. aastal teatab Vene-Balti laevachituse ja mehaanika aktsiaselts, et tema on Vabariigi Valitsuse poolt ülesseatud tingimistega nõus, ja et esitab Tallinna notariuse J. Kristelsteini kaudu rahaministrile vastavad dokumendid.

Et aga Vene-Balti tehaste peal lasus võlg, mis Vene rahaministri poolt 7.500.000 rubla, võrduva 20 miljoni Prantsuse frangi suuruses, antud oli, mille kindlustuseks kinnistusraamatusse Vene rahaministeeriumi 10. detsembril 1916. aastal nr. 20282 kirja põhjal keelumärkus oli tehtud, et Vene-Balti aktsiaselts ei tohi uusi koormatusi teha, varandusi müüa ja panna enne, kui ei ole täielikult 7.500.000 rubla, võrdne 20 miljoni Prantsuse frangile, tasutud.

Uusi koormatusi võis aktsiaselts ainult siis teha, kui 7.500.000 rubla täielikult tasutud

oli. Et 140 miljonit marka saada oli, siis võis varanduste pantimise loa anda rahaminister ainult selle järele, kui riigile võlgnev summa tasutud oleks olnud.

Et aga Vene-Balti tehastele Riigikogu poolt lubatud 90 miljonit marka veelgi antud oli, mis iseendast kindlustuse pidi leidma, oli enam kui küsitav, kas riigi summad veel mille-gagi kindlustatud on.

Nagu nimetatud, enne kui sekvestri alt Vene-Balti tehas vabastatud oli, enne kui riigile kuuluv võlg tasutud oleks olnud, lubas rahaminister uut võlga teha. Veel enam, 6. septembril 1923. aastal nr. 125 Vene-Balti tehase kirja põhjal avaldas rahaminister G. Vestel 8. septembril 1923. aastal nõusoleku Tallinna krepostijaoskonna krepostiraamatu teises jaos, teises lahtris nr. 2 (krep. nr. 2844) keelumärkust kustutada, andes 8. septembril 1923. aastal nr. 3328 all vastava käsu Tallinna-Haapsalu krepostijaoskonnale. Kiri kannab G. Vestel'i ja A. Purin'i allkirju. Riigikontrol-löör protesteeris keelumärkuse kustutamise üle Vabariigi Valitsuse ees, ja Vabariigi Valitsus andis küsimuse kaaluda härra kohtuministrile. Härra kohtuminister, 16. augustil 1924. aastal nr. 2141 all, kannab ette Vabariigi Valitsusele järgmise seisukoha:

„Vabariigi Valitsusele.

Härra riigikontrolööri kirja kohta 28. V s. a. nr. 1273/K. kannan Vabariigi Valitsusele ette järgmist:

Läbi vaadates riigikontrolööri kirja ja võr-reldes seal ettetoodud väiteid Vene-Balti laevatehase aktsiaseltsi veneaegse põhikir-jaga leian, et keelumärkuse kustutamist krep-osti registris rahaminister G. Vestel'i kirja põhjal 8. IX m. a. nr. 3328 seadusele vasta-valt toimetatuks ja viimase kirja sisu tööolu-dele vastavaks lugeda ei saa ja nimelt järgmistel põhjustel.

Veneaegses nimetatud seltsi põhikirja § 18. on muuhulgas öeldud: 1) obligatsiooni võla protsentide ja kapitaali tagasimaksmine peab kindlustatud olema teiste võlgadega võrreldes eesõiguslikult: a) kõigi seltsi tuludega b) tagavarakapitaaliga ja c) kõigi seltsi kin-nis- ja vallasvaraga, mis seltsil enne obligat-siooni võla tegemist olemas ja mis ta pärast seda omandab; 2) selle tõttu lastakse obligat-sioonid välja ainult pärast seda, kui nad on kindlustatud täies summas keelumärkuse sis-sekandmisega kõige seltsi liikumata varanduse peale ja kui seltsi liikumata varandus asub Balti või Poola kubermangudes, pärast seda kui obligatsiooni võlg onka täies summas sisse kantud avalikkudesse (krepostij hüpoteegi raamatutesse esimese hüpoteegina seltsi lii-kumata varanduse peale, kusjuures kõik selt-

si liikumata varandus obligatsioonide väljalaskmisel vabastatakse kõigest tema peal lasuvatest võlgadest. Ühes sellega kohustab seltsi juhatus teatama rahaministrile kõigest uuest muretsetavast kinnisvarast selle peale keelumärkuse tegemiseks ja hüpoteegi raamatutesse hoiumärkuse sissekandmiseks; 3) sama § 18. on juurde lisatud märkus: „Selle paragrahvi täpse mõiste järele selts ei saa peale obligatsioonide väljaandmist teha mingisuguseid pantkirju tema päralt oleva varanduse peale.“

Eeltoodud § 18. venekeelsest kontekstist ja juurdelisatud märkusest on küllalt selgesti näha, et omal ajal, kui krepostiregistri 2. jao 2. lahtrisse varanduse võõrandamise ja võlgadega koormamise keeld tehti, oli see täiesti seaduslik toimetamine ja seda „ekslikuks“ lugeda ei leidu asjaoludes mingit põhjust, sest krepostiraamatu 4. jao 4. lahtrisse sissekantud hüpoteegi märkus ei võinud seltsi õigusi oma varanduse peale nii kaugelt kitsendada, kui seda põhikirja § 18. obligatsioonide väljaandmisel nõudis.

Rahaminister Vestel nõudis — avaldas nõusolekut — omal ajal nimetatud keelumärkuse kustutamist kahel põhjusel: a) Vene-Balti aktsiaselts olla „ministeeriumile tarvili- kude tagatised selle laenu tasumiseks esitanud“ ja b) Eesti-Vene rahulepingu art. XI alusel.

Punkt a all tähendatud põhjuse sisu on täitsa selgusetu, sest minister Vestel'i järe- tulijad ei ole selle kohta midagi ministeeriumis leidnud, ja raske on ette kujutada, mis selts võis ministeeriumile esitada, sest ainus sea- duslik tagatis obligatsiooni laenu tasumiseks olid põhikirja § 18. ettenähtud korras tehtud keeld ja hüpoteek, mille muutmiseks ministril luba ei olnud.

Punkt b all tähendatud põhjus on samuti alusetu, sest obligatsioonid ei olnud ministeeriumi valdamisel ja isegi sel korral, kui nad seal oleksid olnud, ei oleks ministril õigust olnud nende kindlustust vähendada.

1922. a. on Vene-Balti aktsiaseltsi põhi- kiri muudetult Tallinna-Haapsalu rahukogus registreeritud, kusjuures § 18. tekst on väl- jendatud niiviisi, et Eestis, kus kinnisvarade suhtes hüpoteegi süsteem, obligatsioonid pea- vad ainult hüpoteegiraamatusse sisse kantama ilma keelumärkusega, mis venekeelse põhi- kirja sama § 18. järgi pidi veel peale selle tehtama. Ühtlasi selle paragrahvi sisu muut- misega jäeti ka välja ülemal äratähendatud märkus selle paragrahvi juurde ja sellepärast jääb nüüd maksva põhikirja järgi küllalt põh- jendatud mulje, et keelumärkus, mis omal ajal peale hüpoteegi tehtud, liigne ja isegi ekslik on.

Võib arvata, et minister Vestel kasutas selle asja lahendamise juures ainult nüüd maksvat põhikirja, mille põhjal ta kergesti leppis seltsi poolt ettetoodud väitega, et keelu- märkus on „ekslik“, kuid tema kirjas kreposti- jaoskonnale ettetoodud keelumärkuse kustu- tamise põhjused jäävad ka sel korral arusa- matuks.

Kui rahaminister Vestel'i kirja tekkimine on vähe arusaadav, siis on veel vähem sele- tatav, kuidas krepostijaoskond seda kirja võis aluseks võtta keelumärkuse kustutamiseks, milleks ainult olla võib laenu kustutamise fakt, mida selts oleks pidanud ennem tõen- dama.

Ära tähendades, et nüüd maksev põhikiri ei oleks obligatsioonäride õiguste kärpimi- sega kaubandus-tööstusministri poolt kinni- tatud, ega ka rahukogu poolt registreeritud pidanud saama — vaata: 1) — seltside, ühi- suste ja nende liitude registreerimise kord „R. T.“ nr. 18 — 1919. a. seadus nr. 44, §§ 10 ja 16 ja 2) Vene seaduste kogu X k. 1. jagu §§ 2158 ja 2193 p. 3) ja kaaludes taga- järgi, mis kõnealoleva keelumärkuse kustu- tamise puhul tekkinud, tuleb silmas pidada, et obligatsioonäridel küll on õigus tekkinud kohtuteel keelumärkust uuesti jalule seada ja riigi poolt antud laenu seltsi kinnisvara pealt kustutamist nõuda, kuid siiski võib arvata, et seda vaevalt keegi tahab ette võtta juba selle tõttu, et uue laenu tegemise puhul on obligatsioonäride huvid ikka eesõigusta- tult esimese hüpoteegiga kindlustatud ja nende kahju keelumärkuse kustutamise puhul mini- maalne — uus laen tekitas uusi kulusid ja selle tõttu vähenesid ehk seltsi tulud, millega obligatsioonäride huvid muuseas ka kindlus- tatud on. Kohtuminister (allkiri) R. Gabrel.“

See on ühe ministri seletus asja kohta. Kõiki neid andmeid kokku võttes, ja et võima- lust anda kohtuvõimudele endiste ministrite tegevuse kohta uurimist alata, on mul au esi- tada järgmine kokkuvõte: Riigikogu otsustab Vene-Balti tehaste asjade selgitamiseks moo- dustatud erikomisjoni poolt vastuvõetud ja Riigikogule esitatud otsustes ettetoodud motii- videl endised kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg ja rahaminister G. Vestel kohtu- likule vastutusele võtta põhiseaduse § 67. põhjal. Palun selle ettepaneku vastu võtta.

J. Vain (stp): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Komisjon, kelle tööde aruandja härra Uibopuu praegu esines, töötas mitu aastat ja täitsa arusaadavatel põhjustel. Kui juba aruanne ise ligi poolteist tundi Riigikogu aega ära võttis, siis oli ju komisjoni tööle neid materjaale loomulikult palju rohkem. See

kommisjon töötas aga kahjuks ainult oma esimese ja teise järgu hooga ja innuga, kuna aga juba 1926. a. tema tegevusest kahjuks enam midagi märgata ei olnud. Oli ju komisjoni algusest peale kunni 1925. a. detsembrikuuni selle komisjoni nii öelda teljeks härra Veberman, kuna teised komisjoni liikmed õieti ettekantud materjaalide kohta otsustama pidid rohkem nagu kohtuniku osas, kas temast midagi süüdistavat välja lugeda saab või mitte. Ja kui saab, siis missugused materjaalid süüdistamiseks tarvilikud ja kõlbulikud on. Kui aga 1925. a. lõpul praegune Vabariigi Valitsus ametisse astus, 16. veebruaril, ja pisut hiljem härra Veberman ka valitsuse liikmeks valiti, siis kaotas komisjon just nagu pea. (M. Juhkam, töer: Telg murdus. — J. Sepp, mo: Kust Teie seda niihästi teate?) Teie ehk ajate muid asju, mina ajan aga ainult Riigikogu tööd, ja sellepärast jälgin loomulikult kõigi komisjonide tööd, mis Riigikogul on. Sellepärast mina tean.

Väljaspool komisjoni olijatel jäi mulje, nagu oleks terve see asi maha maetud. See mulje jäi kõigile Riigikogu liikmetele ja arvati seda asja maetuks sellepärast, et härra Veberman oli valitsusesse astunud. Valitsuse rühmadele isekeskis hoolitseda selle eest, et üks rühma liige kohtu alla satuks, see on ju väga õrn asi, ja teisiti ei saanud mõeldagi, kui et see asi viibima pidi.

Tänase koosoleku päevakorras oli Vene-Balti tehaste lugu, ja kuigi seal ees nüüd komisjoni valimised olid, siis tuleb seda Vene-Balti tehaste asja nii koosoleku „Vorschmackiks“ nimetada. „Vorschmack“ on aga iseenesest soe toit, ja et tema mitme kuu eest valmistatud on, siis tänaseks suutis ta loomulikult ära jahtuda; ja ta on enesele juurde võtnud ühe teise omaduse, millel ka Eesti keeles kohasemat sõna ei ole, sellepärast lubatagu seda ka Saksa keeles nimetada — „Beigeschmack.“ Ammu valmistatud toit jäi seisma, temas sündis teatud protsess. See protsess on nimelt järgmine. Ühes Vene-Balti tehaste komisjoniga töötas Riigikogus ka põhiseaduse § 67. tarvitamise komisjon, mis pidi lõpulikult välja töötama selle korra, kuidas ministreid vastutusele võtta. Põhiseaduse § 67. kõneleb järgmist: „Riigivanema ja ministrite kohtulikule vastutusele võtmine ametialaliste süütegude eest võib sündida üksi Riigikogu sellekohase otsuse põhjal. Asja arutamine allub Riigikohule.“ Rohkem põhiseadus sellest küsimusest ei räägi, ja kui ta seda teeks, siis läheks ta selle juures üksikasjadesse, kuna tema on põhimõtte aga ainult üles seadnud. Täitsa loomulik, et parlament, kes Asutavale Kogule järgnes või II Riigikogu, selle paragrahvi käsitamise kohta

veel täiendavad seadused vastu võtma pidi. Ja loomulikult, kui selleks tarvidus kerkis, siis sellele tööle ka asuti. On ju iseenesest mõistetav, et ministrite vastutuselevõtmine ei saa sündida nii, kui harilikkude kodanikkude vastutuselevõtmine. Sest kohtuprokuröör, kus kohtus ta ka ei ole, on määratud Vabariigi Valitsuse poolt, ja määratud ametnik ei saa loomulikult hakata juurdlema tema ametisemääraja süüteoasju. Õieti teatud määral on tema antud korral rohkem käsutäitja, kui oma ülemuse süüdistaja. Põhiseaduse komisjon loomulikult nägi seda ette ja viiski esiteks kõik need asjad Riigikohtusse arutamisele, kui neid Vabariigi Valitsuse liikmete vastu algatatakse, ja süüteoasja enese algatamise asja jättis ta Riigikogu hooleks. Kes aga nüüd süütegu peale Riigikogu uurima pidi, kas selleks senaatori uurimist tarvis, tähendab riigikohtuniku uurimist, või teisel teel seda oleks tehtud, see küsimus tahtis loomulikult lahendamist, ja seaduseelnõu, mis § 67. tarvitamise komisjonis arutamisel oli, loomulikult oleks seda lahendanud. § 67. käsitamise seaduse komisjon olevat seaduseelnõu andnud läbivaatamiseks Vabariigi Valitsuse kätte, ja Vabariigi Valitsus, kes riigi juhtimisel oli, on 1925. a. teinud vastava parandus-ettepaneku seaduse juurde. Seisukohad olla juba kõik valitsuses arutatud, kindlaks määratud ja ainult veel redigeerimine jäänud kohtuministeeriumi hooleks; nähtavasti on nüüd uue valitsuse ajal redigeerimine kestnud juba detsembrikuust 1925. aastast kunni märtsi lõpuni 1926. aastani, see töö on nähtavasti küllalt suur, kui aga kõik aeg mitte redigeerimise peale ei kulunud, siis on võimalik, et põhimõtted uuesti hindamisele tulid. Praeguse Riigivanema Teemant'i nimi figureerib ka komisjoni aruandja ettekandes enam kui üks kord, ja sellega peaks arvama, et ühest küljest, kui taheti kooskõlla viia seadust juba valminenud faktiga, siis võimalus oli asja küllalt tunda juriidiliselt. Sellega olid siis materjaalid sellel valitsusel igatahes mitmekülselt käes, et sellekohane seaduseelnõu Vabariigi Valitsusest välja oleks tulnud enne kolme ja poolt kuud. Nüüd aga härra Uibopuu on meile ettekande teinud, on esitanud nende hinnaliste materjaalide põhjal Riigikogule otsuse-ettepaneku, anda endised ministrid, härrad Vestel ja Ipsberg ametialaliste süütegude pärast kohtu alla. Kuid Vabariigi Valitsus teisest küljest, kus härra Veberman'i tahtmine küllalt oleks pidanud teada olema, kordan veel, ei ole sellekohast seaduseelnõu Riigikogule mitte tagasi andnud. Sellepärast küsimine, kuidas tahetakse § 67-at härrade Ipsberg'i ja Vestel'i suhtes käsitada. Mina isiklikult ei pidanud tarvilikuks ettekantud asja sisuliselt

käsitada, küll aga arvan ma, et aruandja või keegi teine seletama tuleb, kuidas selleasja tulevane käik oleks, kui Riigikogu antud ettepaneku vastu võtab; ei peaks ta seda aga tegema, siis ei saa siit midagi muud järeldada, kui et seesama tarvidus, mis sundis selle seaduseelnõuga viibima kolm ja pool kuud, see tarvidus sunnib ka tagasi lükkama Vene-Balti tehaste komisjoni ettepaneku.

O. Gustavson (stp): Ma tahaksin ainult mõne täiendava märkuse teha seletustele, milliseid esitas aruandja härra Uibopuu. Ma katsumaksin käsitada küsimuse külge sellest seisukohast, kuidas komisjon oma ülesandega toime katsus saada. Teatavasti moodustati see komisjon juba 1924. aastal. Juba algusest peale olid põllumehed selle komisjoni moodustamise vastu, millistel põhjustel, see peaks kõigil selge olema, kui mitte enne, siis vähemalt komisjoni aruandja tänasest ettekandest, kus enam kui üks kord tulid ette nimed: härra Vestel, härra Ipsberg, härra Teemant, härra Laidoner. Need härrad on ju tuntud kui patenteeritud põllumehed, härra Vestel kui põllumeestekogude suur sõber ja kaitsealune kaasa arvatud. Põllumehed, nähes, et korda ei lähe komisjoni moodustamist nurja ajada, katsusid siis teisel teel oma seisukohti läbi suruda. Kui jälgida komisjoni protokolle, siis selgub, kuidas nimelt. Näiteks leidis härra Soots juba alguses, et komisjon ei tarvitse käesolevat küsimust juriidilisest küljest kaaluda, vaid peab piirduma kitsama alaga. Ning et seda võimaldada, siis pani härra Soots ette, valida komisjoni aruandjaks härra Sepp, seejuures eriti toonitades, et härra Sepp olla erapooletu majandusrühmast. (Sõjaminister J. Soots: Ei ole majandusrühma Riigikogus olemaski!) Iga mees teab, et põllumeeste rühm ja majandusrühm või õigem majaoanikkude rühm üks on, nagu sukk ja saabas. Igaüks teab, et need on lahutamatud nagu Siiami kaksikud. Nõnda siis erapooletu „omamees“. Aga komisjon ajas ka selle plaani nurja, valides aruandjaks mitte kõrgekiskiidetud „erapooletut“ härra Sepp'a, vaid peatudes härral Veberman'il, kelle suhted tol ajal teistsugused olid härra Teemant'i ja teiste härradega, kui nad on tänapäev. Põllumeestel ei olnud see seeditav. Lepiti siis viimaks nii kokku, et nimeliseks aruandjaks jäi härra Kalbus, aga Veberman sai tema asetäitjaks. Kuid kõigil oli algusest peale selge, et teine aruandja härra Kalbus varem või hiljem tagasi astub sellelt kohalt, kuhu ta nagu sildiks valiti. See sündiski pärast nõnda. Komisjon asus oma töö juurde. Seal vaieldi härrade põllumeeste algatusel võimatu pikalt-laialt selle üle, mis-

suguses ulatuses komisjon võiks oma tööd tegema hakata. Härrad põllumehed jäid truuks oma endistele seisukohtadele, küsimust tulla kõige kitsamas ulatuses käsitada. Lõpuks aga läks läbi härra Kalbus'e ettepanek: võtta selle küsimuse arutamise lähtekohaks viis aluspunkti: 1) Vene-Balti tehaste aktsiaseltsi peakoosoleku kokkukutsumine, 2) Vene-Balti tehaste aktsiaseltsi peakoosoleku kinnitamine, 3) riigi aktsiate küsimus, 4) riigivõla kindlustamine ja 5) tehaste hoolekande alt vabastamine. Need viis punkti seati lähtekohtadeks, millistest välja minnes komisjon lõpuks oma tööle asus.

Aga tööga sel aastal kuigi kaugemale ei jõutud. Vahepeal oli küsimus antud ühe asjaomase grupi poolt Riigikohtu, ja härrad põllumehed, eriti härra Teemant, soovitasid komisjonile katkestada tööd senniks, kui Riigikohus oma otsuse on teinud. Sellejuures mõõndas härra Teemant, et Riigikohtu otsus komisjonile igas suhtes siduv ei ole. Nõnda katkestati 24. märtsil 1924. aastal komisjoni töö, et ära oodata Riigikohtu otsust.

Hiljem, kui Riigikohus oma otsuse oli teinud, leidsid samad härrad põllumehed, et Riigikohus kogu küsimuse otsustanud olla; komisjon ei tarvitsevat enam kaaluda muud kui küsimust, kas riigivõlad on kindlustatud või mitte. Sellejuures rõhutati komisjoni liikmete poolt päris põhjendatult, et põllumehed vahepeal ses suhtes omi seisukohti revideerinud on. Härra Teemant, nagu ma ütlesin, tähendas alguses kindlalt, et Riigikohtu otsus ei tarvitse siduv olla komisjonile, nüüd aga leiti, et kogu küsimus ette ära otsustatud olla.

Aga härrade põllumeeste seisukoht ei läinud ses suhtes läbi. Komisjon otsustas hääle-enamusega küsimust sisuliselt kaaluda, aluseks võttes kõik need 5 punkti, mis olid komisjoni töö lähtekohtadeks määratud. Kätte jagatud materjalidest võivad komisjoni liikmed ise leida, missugused otsused on komisjoni enamus tähendatud punktide kohta teinud. Mina ei hakka neid otsuseid siinkohal pikemalt käsitama, küll aga juhiksin ma tähelepanu asjade peale, mis selgusid ühenduses üksikute punktide arutamisega komisjonis, nii nagu komisjoni aruandja härra Veberman neid komisjonis käsitas.

Tehaste hoolekande alt vabastamise kohta tähendas aruandja järgmist: Tehaste hoolekande alt vabastamiseks talitati ülepeakaela. Peale Tallinna-Haapsalu rahukogu tühistavat otsust ei teinud minister Ipsberg tekkinud asjaolusid prokuröörile teatavaks. Nii võimaldasid ministrid tehaste varanduste mineku isikute kätte, kellel selle varanduse omandamiseks

õigust ei olnud. Neid asjaolusid tuleb komisjonil oma otsuses konstateerida.

Keelumärkuse küsimuse puhul ütleb aruandja härra Veberman järgmist: Tähendatud V punkt, riigivõla kindlustamine, on väga tähtis, just selle küsimuse ülestõstmisel moodustati Riigikogu poolt erikomisjon.

Rahaminister on tähendatud küsimuse lahendamisel seadusvastaselt toimetanud. Omalajal on Vene valitsus Vene-Balti tehaste a/s 7½ miljonit kuldrubla laenuks andnud, mille kindlustuseks kinnistusraamatusse keelumärkus tehaste varanduste peale tehti. Rahupeingu põhjal läksid need laenud Eesti riigile, mille järgi siis tähendatud laen keelumärkusega Eesti riigile kindlustatud oli.

Tehaste juhatus esines aga rahaministrile palvega, see keelumärkus kustutada, mille peale rahaminister oma nõusoleku avaldas ja keelumärkus krepostiraamatus maha kustutati. Selle tagajärjel ei ole meie riigivõlg, 7½ miljonit kuldrubla, mitte kindlustatud. Ühtlasi on riigikontrolli poolt ka tähendatud tegevuse vastu Vabariigi Valitsusele protesti-protokoll saadetud, kus muuseas järgmist toonitatakse: Riigikontrolli poolt selles asjas ettevõetud selgitamisel tuli avalikuks, et keelumärkuse mahakustutamise ettepaneku põhjuseks oli rahaministril Vene-Balti a/s juhatuses kiri 6. sept. 1923. a., milles viimane palub keelumärkus kustutada, sest see olla „eksikombel“ tehtud. Kirjas ei ole aga mingisuguseid tõendusid selle kohta, mil alusel kõnealolevat keelumärkust tuleb „ekslikuks“ pidada. Ei ole aktsiaselts seda teatanud ka riigikontrolli sellekohase järelepärimise peale.

Vabariigi Valitsuses oli tähendatud küsimus 1924. a. sügisel arutamisel, kus kohtuministrile ülesandeks tehti selle kohta uurimist ette võtta ja esineda seletusega, millise siinkohal juba ette kandis aruandja.

Ühenduses sellega, kuidas härrad Vestel ja Ipsberg on riigi huvisid kaitsnud, tähendab komisjoni aruandja veel järgmist: „Kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg ja rahaminister G. Vestel on selle asemel, et hoolitseda tehastel lasuvate riigivõlgade kindlustamise eest, teinud korraldusi, mis on kahtlemata pidanud mõjuma vastupidiselt. Nad ei ole kaasa aidanud riigikontrollile ta uurimistöös, millele tehti takistus tehaste valitsuse poolt. Üllatustena tuleks märkida aktide põletamine tehaste arhiivist ja sinna sisse murdmine, millest ajalehed omal ajal kirjutasid. Kontrollametnikke ei tahetud mitmel puhul tehastesse üldse lasta. Uurimistöö tulemustena on selgunud mõndagi. Nii on rahaminister G. Vestel oma resolutsiooniga 6. juunist 1923. a. lubanud tehaste valitsusele pantida sekvestri all olevaid tehaste

varandusi 20 miljoni marga väärtuses. Suur osa tehaste vallasvara on vanarauana maha müüdud. Nii on ujuva doki osad lammutatud ja maha müüdud „Kosmosele“ 70 marka puud lammutatult. Riigikogu lubas omal ajal tehastele laenu. Suur osa sellest laenust on aga kulutatud suure direktorimaja sisseseadmiseks ja muiks toredusotstarbeiks. Samuti on direktoritele määratud kuulmatult kõrgeid palku. Selajal, kui tehased põdesid äärmist rahapuudust, on tehaste valitsus otsustanud anda tervelt 45.000 naelsterl. direktor Ovtšarov'i isiklikku käsutusse. Muidu aga ei jätkunud tehastel raha isegi tempelmaksude õiendamiseks, nii et rahaminister G. Vestel on lahkesti vastu tulles tempelmaksu sissenõudmise pidanud pikendama kuue kuu peale. Kõik see näitab, et vastavad ministrid pea midagi teinud pole tehastel lasuvate riigivõlgade kindlustamiseks.“

Komisjonis toodi ühteagegu ka andmeid nende palkade kohta, mida riigi poolt saadud laenude ja tehase kinnis- kui ka vallasvara vanarauana mahamüümise teel saadud summade arvel juhatusliikmetele makseti. Muuseas tähendati, et juhatuses liige Jaakson on saanud... (Vahel hüüe.) Madis Jaakson on saanud kuus 65 tuhat., Voldemar Päts, endise Riigivanema Konstantin Päts'i vend, 55 tuhat, Ovtšarov peale nende summade, mis tema isiklikku käsutusse anti, veel 100 tuhat marka kindlat palka kuu kohta. Selle 75 miljoni pealt, mis jäeti Ovtšarov'i isiklikku käsutusse, ei võetud isegi tulumaksu: Leiti, et tähendatud härra nii kehv on, et ta ei jaks riigimaksu tasuda. Tõepoolest „ainult“ 75 miljonit oli tal ju käsutada, kuidas saate teie siis sellelt vaeselt härralt riigile kuuluvat tulumaksu nõuda. Härrad kristlased kiidavad ka seda põhimõtet, et sarnaseid härrasid eriti tuleb toetada.

Ma arvan, need kõrvalasjad väärivad küllalt seda, et Riigikogu nendega peaks tõsiselt arvestama. Nende omapäraste nähtuste suhtes, milliste peale aruandja tähelepanu juhtis, on tehaste valitsus pikema seletuskirjaga katsunud väita, et aruandja poolt käsitatud andmed tõsiasjadel ei baseeru. Aga komisjonis näitas härra Veberman, et mitmes suhtes on tehaste valitsus ise just need dokumendid andnud, mis komisjonil senni puudusid. Näiteks mis puutub 90 miljonisse, mis riigi poolt Vene-Balti tehastele anti, selle tarvitamise kohta seletab aruandja järgmist: Mis puutub p. 1-sse, siis on Vabariigi Valitsuse otsus, Vene-Balti tehased sekvestri alt vabastada, tehtud 13. juunil 1923. a. Selleks ajaks oli lubatud 90 miljonilise laenust välja antud 60 miljonit. Sekvestri kaotati 3. aug. 1923. a., ülejäänud 30 miljonit anti välja 30. juulil, see on rohkesti

1½ kuud hiljem, kui valitsus otsustas sekvestri alt tehaseid vabastada. Sekvestri valitsus andis üle kassa sularahas 329.957 mk. 29 pn., dokumentides 116.620. mk. Sekvestri valitsuse jooksul Eesti pangas 2.285.937 mk. 85 pn. üle kantud 1. augustist 29.700.000.— kokku umbes 31.000.000 marka. Kassa üleandmise akti 3. augustist kirjutasi alla sekvestri valitsuse poolt Tedder, vastu võtsid J. Laidoner, M. Jaakson, V. Päts ja Ovtšarov.

Sellest selgub esiteks, et 90 miljonist, mis sekvestri valitsuse ajal tehastele anti, 30 miljonit välja anti sekvestri valitsuseleerohkesti 1½ kuud hiljem, kui Vabariigi Valitsuse otsus oli sekvestri kaotamise kohta, teiseks, et sekvestri valitsus need viimased 30 miljonit kätte sai päeva 3 enne sekvestri lõpetamist, kolmandaks, et üleandmise juures umbes 31-miljoniline kassa on sekvestri valitsuse poolt tehaste juhatusele üle antud.

Tehaste juhatus annab oma kirja 4-das punktis komisjonile viimaks senni puuduva dokumendi: ta kinnitab, et a/s peakoosoleku otsusega 10. VII 1923. a. tõesti on juhatuse korraldusse antud 45 tuhat naelsterlingit, mis selle kirja järgi läinud 1917. a. kogunud võlgade ja kohustuste reguleerimiseks. Sellest on näha, et samal ajal — 1923. a. — kui Riigikogu poolt lubati ja tehastele välja anti 80 miljonit marka töölistele palkade maksmiseks ja tehaste töövõimsaks tegemiseks, — tehaste aktsionärid on 45.000 st.-naela, umbes 70 miljonit marka, määranud juhatuse korraldusse 1917. aastast kogunud võlgade ja kohustuste reguleerimiseks, mis koguni kooskõlas ei ole Riigikogu otsusega selle krediidi kasutamise kohta. Tähendatud krediit määrati kindlaks otstarbeks. Tol korral katsuti Riigikogus väita, et tehaste valitsus saadud krediite on eeskujulikult kasutanud. Aga juba siis toonitati pahemalt tiivalt, et krediidid on läinud kõigiks muudeks otstarbeks, ainult mitte selleks, milleks Riigikogu need tol ajal määras.

Edasi, dokumentide-põletamise kohta tähendab aruandja järgmist:

„Mis puutub tehaste juhatuse kirjas ette toodud faktisse tehaste elektri jaamas ärapõletatud dokumentide kohta 1921. aasta lõpul (kirja punkt 4), ja mis põhjendatud ei olla, — siis tähendan, et minu poolt riigikontrolli vastava akti põhjal ettetoodud paberite põletamise-juhtumine oli 1920. aastal, aga mitte 1921. aastal.“

Tähendab, neid põletamise-juhtumisi oli enam, kui ühe korra. Sama küsimuse kohta leiame protokollist veel järgmist:

„Peale selle teatab, et temal on ühe tunnistaja täieliku allkirjaga kiri, mis tõendab veel

kahte aktide hävitamise juhtumist hilisematel aastatel.“

Mina arvan, kui sarnaste kriminaal-asjadeni mindi, siis pidid selleks väga kaaluvad põhjused olema.

Komisjoni töö kestel selgus peale selle veel terve rida teisigi huvitavaid üksikasju. Selgus näiteks, kuidas rahaminister selle asemel, et võimaldada riigikontrolli ametnikule minna ja koha peal teatud küsimuste suhtes selgitust muretseda, kuidas sellel ametnikul tehasesse minek ära keelati, selgus, kuidas kord isegi kriminaalpolitsei ametnik ei ole tehasesse sisse saanud pärast seda, kui vahepeal tehaste valitsus telefoniga oli kas Vestel'iga või Ipsbergiga ses suhtes ühe jutu maha ajanud. Kõik need asjad näitavad meile ei midagi muud, kui seda, et vastavad ministrid selle asemel, et riigi kasusid kaitsta, seda teinud ei ole. Ja tagajärjed? Tagajärjed on meil nüüd käes! Vene-Balti tehased, mis loeti oma vallas- kui ka kinnisvara suhtes kõige rikkamateks, kus varemalt varandusi arvestati miljarditega, mis on seal nüüd järele jäänud? Suurem osa neist varandustest on läinud kõige liha teed. Härra Liebermann ja teised lahked härrad on Ovtšarov'i kaasabil osanud rahaks teha kõik, mis vähegi rahaks teha sündinud. Riik vaadaku nüüd ühelt poolt tühje ruume ja teiselt poolt arvestagu, kuidas selle 400 miljoni võlaga on, mis härra rahaminister Sepp'a arvutamiste järgi Vene-Balti tehasele on koormatud. Paistab päris kindel olevat, et riigil jälle tuleb mõni hea kümme miljonit korstnasse kirjutada. Riigikogu on pidanud enam kui üks kord tulema ja peale käima küll arupärimistega, küll küsimistega selleks, et tehaste valitsus vähemalt tööliste palgad välja maksaks. Kuid seda ei ole tehtud. See jäeti ka siis tegemata, kui Riigikogu poolt vastav krediit määrati. Nüüd on lõppude-lõpuks töölistes pidanud kohtuteel oma palku nõudma. Kohus on neile palgad välja mõistnud. Meie tahaksime loota, et Eesti pank võimaldab välja maksta töölistele vähemalt selle osa palgast, millise kohus välja mõistnud.

Komisjonis oli kõigi loetletud asjade avalikukstoomises eestkätt tegev aruandja härra Veberman. Vahepeal on härra Veberman Vabariigi Valitsuse liikmeks saanud. Meie rühm tahaks uskuda, et härra Veberman tahab ja oskab kaitseda Vabariigi Valitsuseski neid oma kindlaid tõekspidamisi, mis tal tol ajal komisjonis olid. Ja nimelt nõnda, et valitsuski ei tarvitseks olla komisjoni poolt tehtud ettepaneku vastu, selle ettepaneku vastu, mille Riigikogule esitanud vastuvõtmiseks komisjoni aruandja. Kui aga selguma peaks, et on teatud alus neil kuuldustel, mis püüavad

tähendada, nagu oleks härra Veberman'i ministrikssaamine tema esialgse seisukoha peale teatavat mõju avaldanud, siis tuleb seda ainult kahetseda. Esialgu ei tahaks aga meie rühm sarnast meelemuutust siiski uskuda. (Kaubandus-tööstusminister E. Veberman: Milleks seda siis rääkida?)

Juhataja A. Rei: Kuna Riigikogu 2 tundi töötanud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.10 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.30 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja A. Rei: Riigikogu koosolek kestab edasi.

A. Anderkopp (töer): Austatud Riigikogu liikmed! Asjas, mis praeguse päevakorrapunkti all Riigikogul arutada ja otsustada, seisame meie erakorralise juhtumise ees, juhtumise ees, mis ligi 2 aastat tagasi alguse saanud. Täna on Riigikogul otsustada küsimus, mis ägedaid laineid on löönud niihästi siin Toompeal parlamendi ringkondades, kui ka üle maa rahva hulgas ja kogu avalikus arvamises. Kuid selle juhtumise iseäralikkus ei jää seisma mitte selle sisulise külje juurde, vaid ka tema vormiline osa on niisugune, mis enesest peatumata ei taha lasta mööda minna. Milles siis õieti asi seisab?

Käesoleval juhtumisel, austatud Riigikogu liikmed, on erikomisjon Riigikogule esinenud ettepanekuga — endisi valitsuse liikmeid K. Ipsberg'i ja samuti G. Vestel'it kohtulikule vastutusele võtta. Meie maksvates seadustes, mis meil praegu mõõduandvad võiksid olla ja peaksid olema, ei ole kuskil ette nähtud sarnast korda, kuidas niisuguse otsuse tegemine — valitsuse liikmete kohtu alla andmine — peab sündima, välja arvatud üksainuke norm, mis meie põhiseaduse § 67-ga ette on nähtud. See norm kõneleb isenesest järgmist: „Riigivanema ja ministrite kohtulikule vastutusele võtmine ametlaste süütegude eest võib sündida üksnes Riigikogu sellekohase otsuse põhjal. Asja arutamine allub Riigikohtule.“

Riigikogu, juba ise äratundmisel olles, et meil praegu üksikasjalik kord selle kohta puudub, kuidas niisuguseid küsimusi arutada, kuidas valitsuse liikmete ametalaliste süütegudele, mille kohta Riigikogu arvamisel on, et valitsuse

liige nende pärast karistuse alla peaks langema, käiku anda, nende küsimuste kohta on Riigikogu ise arvamisel olnud, et siin üksikasjalik kord puudub. Ja et siin väljapääseteed leida, on Riigikogu asutanud erikomisjoni, kelle ülesandeks pidi olema välja töötada vastav seaduseelnõu selle põhiseaduse § 67. üksikasjaliseks täitmiseks. Komisjon, nagu meie juba tänasel koosolekul kuulsime, on omalt poolt soovitatavaks pidanud, et sellekohase seaduseelnõu väljatöötamise enese peale võtaks Vabariigi Valitsus.

Vabariigi Valitsused, nii eelmine kui ka praegune, on ka seda teed käinud. Eelmise Vabariigi Valitsuse poolt on välja töötatud sellekohane seaduseelnõu, kus ette on nähtud üksikasjalik kord, kuidas tõstetakse süüdistus valitsuse liikmete vastu, kuidas süüdistus edasi liigub ja kuidas selle süüdistuse kohta kohtuasutus oma lõpuliku otsuse annab. Kahjuks oli aga see seaduseelnõu, mis välja töötati eelmise Vabariigi Valitsuse poolt, oma juriidilise struktuuri poolest niisugune, mis ennast kaitsta ei lasknud. Täheandaksin siin kas või üheainukese asjaolu peale, nimelt, et endise valitsuse poolt valmistatud seaduseelnõu ette nägi põhimõtted, mille järgi asja lõpulikult otsustajaks oli eriline kolleegium, mis seisis koos mitmest esitajast — esitajast Riigikohtu poolt, esitajast Riigikogu poolt ja esitajatest veel mujalt. Kuna aga, nagu meie nägime, meie põhiseaduse § 67. lõpulikult ja selgelt vastuse annab selle kohta, kes sarnasel juhtumisel kohtunik peab olema, nimelt, et Riigikohus ainuüksi neid küsimusi enda võimkonda võib koondada, siis oli ka loomulik, et see seaduseelnõu ei võinud seaduseks saada, kuna ta põhiseadusega vastolus oli.

Praegune Vabariigi Valitsus, välja minnes seisukohalt, et vastav seaduseelnõu on valitsusele välja töötada antud, ja et valitsus selle ülesande täitmise enda peale on võtnud, ja arvestades sellega, et endise valitsuse poolt kokkuseatud eelnõu põhimõtted end kaitsta ei lase, on uue seaduseelnõu väljatöötamisele asunud.

Minu teada — ja selles asjas on üks minu lugupeetud eelkõnelejatest, härra Vain, eksinud, kui tema arvamisel on, et sellekohast eelnõu valitsusel ka praegu ei ole — minu teada on olukord uue seaduseelnõuga praegu sarnaselt välja kujunenud, et eelnõu kohtuministri poolt välja töötatud ja üksikutele valitsuse liikmetele kätte on antud seisukoha võtmiseks, et sellekohane komisjon siin kokku võiks tulla, seaduseelnõu lõpulikult kujul vastu võtta ja selle siis Riigikogule esitada. Kahjuks on aga seaduseelnõu esitamine Riigikogule mõne aja viibinud, seda oleks võidud väga hästi juba

länud aastal teha. (J. Vain, stp: Kohtumistri poolt ja Riigikogule esitamise vahe on pikk.) Igatahes oleks võinud seaduseelnõu juba varem Riigikogule esitada, ja ta oleks pidanud meil mitte nüüd, vaid juba länud aastal käes olema, sest selle küsimuse sisuline arutamine on selle tõttu ka viibinud, mida igatahes kahetseda tuleb. Igatahes oleme meie praegu sarnase olukorra juures, kus Riigikogul kindlaid põhimõtteid korra kohta käes ei ole, kuidas käesoleval juhtumisel talitada.

Meil on ju, austatud Riigikogu liikmed, teatavad presedendid olemas sellel alal, see on, Riigikogu liikmete vastutuselevõtmise kohta. Seal on meie kohtupraktis käinud seda teed, mida ka Riigikogu heaks on kiitnud, et vastavad kohtuvõimud — kohtu-uuri ja prokuratuur — asja omalt poolt üles võtavad, juurdlevad, kusjuures neil isegi võimalik on tarvilikke läbiotsimisi Riigikogu liikme korteris ette võtta, ja ühes sellega on ka kohtul õigus vastavat Riigikogu liiget kohtu ette kutsuda ja tema üle kohut mõista, see tähendab, otsust teha. Alles siis, kui kohus on kinnimõistva otsuse teinud, ja kui selgub, et seda kohtuotsust on vaja täitma hakata selles mõttes, et Riigikogu liikmelt tema vabadus võtta, siis on kohtuvõimud meie seaduste järgi oma edaspidises tegevuses takistatud ja peab kohus Riigikogult selleks luba saama, et Riigikogu liiget vahialla võtta või vahiall pidada, kui see vahialla võtmine teatavatel tingimustel juba sündinud on. Nagu näeme, on meil siin juba teatav kord välja kujunenud. Valitsuse liikmete vastutusele võtmise juures meil seda korda aga veel olemas ei ole. Ja kui meie sellest seisukohast välja minnes käesoleva küsimuse juurde tahaksime tulla sisuliselt, siis peaksime järgmist kahte asjaolu konstateerima.

Kõigepealt ei saaks vist need Riigikogu liikmed, kes tahavad asjalikult ja kainelt, ilma mingisuguse tagamõtteta Vene-Balti tehase küsimust vaadelda, ütlemata jätta, et seal omal ajal teatav „Schiebung“ ette on võetud, et see „Schiebung“, kus varandused ühelt administratsioonilt teise kätte on länud, oleksid kasu toonud meie rahvamajandusele või meie tööstusele, kui ka töölisele. Kasu ei ole sellest kummalgi olnud, vaid tõsiasi on see, et riik on pidanud sinna ilusaid summasid andma, et üleval pidada ettevõtet, kelle varandused päev-päevalt siiski ikka vähenenud on, ja tagajärg oli see, austatud Riigikogu liikmed, et praegune valitsus, vaatamata kõigi nende katsete peale, mis Vene-Balti tehaste elustamiseks ette võeti, siiski sunnitud oli tugevama käega vahele astuma, see tähendab, kogu sennist valitsemise aparati seal enda kätte võtma, kuna see endistes kätes enam edasi

minna ei võinud, sest et töölistega vahekordade õiendamisel streigid ja nõudmised kohtuga kaasas käisid, veevärk ja valgustus seisma jäid ja kogu poolsaare kolonii raskesse seisukorda sattus.

Kõike seda arvesse võttes ei saa ka meie rühm öelda, et poliitilisest seisukohast välja minnes endised ministrid K. Ipsberg ja G. Vestel küllalt otstarbekohaselt ja tarvilikult talitanud oleksid. Siin on poliitiliselt kindlasti viga tehtud, mida mina ka käesoleval juhtumisel kõnetoolilt kinni naelutamata jätta ei või. Mis puutub asja kriminaalsesse küljesse, siis selle juurde tagasi tulles seisab Riigikogu liikmetel järgmine dilemm ees, mis lahendada tuleb. Kui Riigikogu arvamiselt on, et need tundemärgid ja see materjal, mille komisjoni aruandja täna ette kandis, ja mis härradele Riigikogu liikmetele teatavaks on saanud, küllaldane on selleks, et Riigikogus täna otsekohe otsust teha, mõlemad ministrid tulevad vastutusele võtta, siis on Riigikogul üks suur hädaoht ees ja nimelt järgmine. Kujutame ette, mitte ainult sellel käesoleval juhtumisel, vaid ka üldse sel puhul, kus valitsuse liikmete vastutuselevõtmine Riigikogus kõne alla tuleb, et Riigikogu otsuse teeb, et need ja need inimesed vastutusele tulevad võtta. Loomulik on, et niisugune vastutuselevõtmine ei saa kellegi teise poolt sündida, kui harilikku kohtuvõimude poolt. Kui see nii on, siis ei ole võimalus võetud, et needsamad kohtuvõimud mõni päev pärast seda äratundmisele jõuavad seaduste alusel, et kriminaalasjus nende isikute vastu süüdistust tõsta ei saa, ja asja peab kohtu-uuri ja või prokuröör ära lõpetama. Mina küsiksin, austatud Riigikogu liikmed, missugusesse seisukorda meie sel puhul Riigikogu paneksime? Meie oleme omalt poolt teatava hindava sammu astunud, oleme pärast süüdistusmaterjaali sisulist hindamist otsuse teinud, et süütegu on, kuid selle peale vaatamata, et Riigikogu oma enamuses niisugusele kindlale otsusele tulnud, on kohtuvõimud paar kolm päeva pärast seda asjasse uue pöörde loonud. Mina usun, et sarnaselt talitades Riigikogu prestiihi ei tõuse, vaid langeb. (Vahelhüüe keskelt.)

Sellepärast paistab, et vormilisest küljest oleks teine tee õigem, nii et asja esialgne sisuliselt otsustamine sünniks mitte Riigikogu poolt otsekohe, vaid kustki mujalt. Kuna meil aga muud võimu ei ole, kellele sarnane asi alluks, siis paistab loomulik olevat, et harilikud kohtuvõimud asja oma otsustada peavad võtma. Mis see tähendab? See tähendaks seda, et meie kohtuvõimud kõike meil tarvitada olevat materjaali saades ja seda järele kaaludes otsusele tulevad, kas endiste Vabariigi Valitsuse liikmete

ametalaline süüdistus, nende vastutuselevõtmise küsimus on põhjendatud, see tähendab, kas on küllalt põhjust neid vastutusele võtta või mitte. Leiavad nad, et niisugune vastutuselevõtmine tarvilik on, et küllalt põhjusi on seda teha, siis on paratamatu, et nad tulevad kohtu alla anda, nii nagu põhiseaduse § 67. seda nõuab. Siis juba tuleb pöörata Riigikogu poole, ja siis on Riigikogu see, kes tarviliku otsuse teeb, nagu ma seda algusel juba tähendasin. Nüüd aga toonitan ma veel teist korda, et kui meie ei taha Riigikogu prestiihi kaalule panna, siis tuleb meil iseenesest sellele teele pöörata, see tähendab kohtuvõimudele võimalikuks teha kõikkülgelt seda küsimust arutada ja tarviliku ettepaneku siis Riigikogule esitada, kui nad leiavad alust küllalt selleks, et Vabariigi Valitsuse liikmeid, kelle tegevust meie rühm mitte sellel alal heaks kiita ei saa, kriminaal korras vastutusele võtta.

Kõike seda arvesse võttes on mul au tööerakonna Riigikogu rühma nimel järgmist otsuse kava Riigikogule vastuvõtmiseks esitada: „Riigikogu, ära kuulates erikomisjoni esitise endiste ministrite K. Ipsberg'i ja G. Vestel'i tegevuse kohta Vene-Balti tehaste asjus ja leides, et nad ei ole talitanud küllaldase otstarbekohasuse ja tarviliku ettevaatusega, otsustab: tema käes olevad materjaalid esitada vastavatele kohtuvõimudele asja kriminaalse külje selgitamiseks.“

J. Holberg (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lugupeetud härra aruandja andis oma pikemas ettekandes üksikasjalise seletuse Vene-Balti tehase hoolekande äraaotamise asjas, selle uue põhikirja registreerimise ja uue juhatuse rekonstrueerimise üle. Sellepeale vaatamata leian mina tarviliku olevat, veel seda ettekannet täiendada mõne joonega. Sellepärast, lugupeetud rahvaesitus, lubage, et ma enne väikese sissejuhatuse teen selle üle, kuidas sarnane olukord meil oli tekkinud. Eesti riigile jäid päranduseks Vene riigist endiste aktsiiseltside varandused. Nende seltside põhikirjad olid kinnitatud tolleaegsete maksvate seaduste järgi ja viimaste juhatused leidsid aset väljaspool Eestit. Aktsionärid olid Venemaal pärast enamlist mässu ja segadusi laiali valgunud, ja omanikke ei leitud Eesti pinnalt. Need varandused olid ajutise valitsuse poolt 7. aprillil 1920. aastal väljaantud seaduse põhjal omanikkudeta, ja see seadus pidi nende varanduste juriidilisi vahakordi lahendama endiste omanikkudega. Tuli asuda nende varanduste valdamisele, ja seadusliku aluse selleks, nagu ma tähendasin, andis 7. aprilli 1920. a. seadus, mis nägi ette, et oli võimalik peakoosolekuid endiste põhikirjade järgi ka väljaspool seda

asukohta, kus juhatas asus, kokku kutsuda. Nimelt, kas Eesti vabariigi piirides või jälle välisriikide pealinnades, seal aga ainult selle tingimisega, kus oli Eesti vabariigi esitaja, selleks, et sellel oleks võimalik kontrolleerida seda koosolekute kokkukutsumist ja otsustegemist ja protokollide kokkuseadmist. Sellejuures anti võimalus selle 7. aprilli seaduse § 5. põhjal aktsionäridel esineda oma õiguste tõendamiseks igasuguste võimalikkude tõendustega. Kõigi käepärast olevate abinõudega võisid nad tõestada, et nad tõesti aktsiate omanikud on. Kas teatud panga tunnistust ette näidates, et need aktsiad olid pankades olnud, ja isegi tunnistajate kaudu oli neil võimalus oma õigusi tõeks teha, et luba saada osa võtta sellest peakoosolekust, kus pidi siis uus juhatas valitama, ja kus aruanne pidi endise juhatuse tegevuse üle kinnitama. Selleks anti aega kaks kuud. Kahe kuu jooksul pidi see kõik sündima. Siis oli seal veel ette nähtud kuulutuste kord ajalehtedes ja „Riigi Teatajas“, ja kui kahe kuu jooksul keegi nendest endistest aktsiiseltsidest mitte ei olnud suutnud oma peakoosolekut kokku kutsuda, siis loeti endise juhatuse volitused maksvuseta ja varandus võeti hoolekande alla. Samasugusesse seisukorda sattus ka Vene-Balti tehase. Tema ei jõudnud 7. aprilli seaduse alusel oma peakoosolekut kokku kutsuda ja oma juhatust rekonstrueerida, ja selle tagajärjel pandi Vene-Balti tehase hoolekande alla.

Peale selle anti aga Vabariigi Valitsuse poolt uus seadus, nimelt 1. oktoobri seadus 1921. aastal, mis ei muutnud endist 1920. aasta seadust ära, vaid lõi uued tingimused, uued alused, mille alusel võis peakoosoleku kokku kutsuda. Peakoosoleku kokkukutsumiseks oli tarvis ainult hoolekande kaudu esitada palve kaubandus-tööstusministrile, ja peale selle hoolekandele esitada ka kas aktsiad või ajutised tunnistused registreerimiseks. Väga tähtis on, et seal on öeldud § 3-as, et just hoolekandele, mitte kaubandus-tööstusministrile. Kaubandusministeeriumi kompetentsist jäi nende tõendavate dokumentide registreerimine ja järelevaatamine ära. Kui aga tõesti aktsionäridel ei olnud võimalust niisuguseid aktsiaid ette panna hoolekandele, siis võisid raha- ja kaubandus-tööstusministrid üheskoos luba anda, esitada aktsia-osatähtede asemel Eesti ja väljamaa pankade tunnistusi selle üle, et nende omandusel olevad aktsiad pankadesse pandiks on antud.

Käesoleval juhtumisel ilmusid ka aktsionärid ja palusid kaubandus-tööstusministrilt ja rahaministrilt luba, esitada oma õiguste tõendamiseks hoolekandele panga tunnistusi. Tunnistusi, mis pidid tõendama nende õigusi, et nad tõesti nende aktsiate omanikud on ja

selleläbi ka Vene-Balti tehaste endiste varanduste seaduslikud omanikud.

Peab tähendama, et need aktsionärid, kes siin omale peakoosoleku kokkukutsumiseks luba palusid, jagunesid kahte gruppi. Üks oli inglaste grupp ja teine prantslaste. Inglaste grupp oli palju tugevamalt esitatud, kui prantslaste. Prantslastel oli ainult $\frac{1}{4}$ neist häälest, mis esimesele peakoosolekule või hoolekandele ette pandi. See tähendab — 2150 häälest oli prantslastel ainult natuke üle 500 hääle. Siis nende kahe grupi vahel algas kohe hõõrumine. Prantslased leidsid, et nad kuidagi viisi kohtuteel oma õigusi tõestada ei saanud, ja pöörasid igasuguste protestidega ja kaebustega kaubandus-tööstusministri poole, nõudes, et tema peaks vahele astuma, ja leidsid, et nende õigused ja õiglased huvid ei saa kaitstud, ja nõudsid isegi Prantsuse riigi diplomaatilise esitaja läbi oma õiguste kaitsemist. Peab aga tähendama, et inglaste grupp, nagu aruandja juba tähendas, pani kõigepealt ette lepingu, mis oli Londoni notaariuse juures sõlmitud, et need aktsiad olid endise Vene-Balti tehase suurema aktsionääri Ovtšarov'i käest ostetud. Aga seal see esimene ostu-müügi leping ei vastanud vormilistele nõuetele, ja kaubandus-tööstusminister andis selle juriskonsuldile arvamise avaldamiseks. Juriskonsult tähendas nende puuduste peale, mis siin lugupeetud aruandja ette kandis, ja ütles, et vaadake, niisugused vormilised vead peab kõrvaldama, siis võib selle koosoleku kokkukutsumiseks luba anda. Seda jättis aruandja toonitamata, et nende puuduste kõrvaldamisel võiks selle koosoleku kokku kutsuda. Peab tähendama, et peale selle on ka vastav täiendus tehtud lepingule 4. augustil 1922. aastal, millal täiendav üleandmise leping tehtud Londoni avaliku notaariuse juures. Seesama leping on ka meie konsulaadis legaliseeritud, et ta tõesti on Inglismaal maksvate seaduste järgi tehtud. Nii et see vormiline puudus, mille peale juriskonsult tähendas, kõrvaldati selle läbi. Nüüd siin kohe, siin esimeses punktis, mis komisjon esitab, tähendatakse, et kaubandus-tööstusminister on selle läbi oma võimupiiridest üle astunud, et tema sarnase loa on andnud. Peab tähendama, et see sugugi tõsioludele ei vasta. Lugesin teile juba ette, et üheks kõige esimeseks ülesandeks kaubandusministrile oli see, et ta selle loa peab andma. Ja on isegi ette kirjutatud, kui ruttu ta seda peab tegema. Selleks on õige lühikene termin ette nähtud — seitse päeva. Ja edasi on seaduses ette nähtud, mis aktsionärid siis võivad teha, kui kaubandusminister seda loa saamise palvet ei rahulda. Neile on õigus antud ühe kuu jooksul edasi kaevata otsekohe Vabariigi Valitsusele, kelle otsus siis täiesti lõpulik ja

ilma edasikaebuseta on. Nii et siin ei või juttugi olla, et kaubandusminister, kui ta loa andis, oma võimupiirist üle oleks astunud. Kui meie vaatame u. n. s. § 351-st, kus räägitakse võimupiiridest üleastumise kohta, siis seal öeldakse, et see on võimupiirist üleastumine, kui keegi seda otsustab, mis tema kompetentsi ei kuulu. § 3. kirjutab aga kaubandusministrile just ette seda otsustada, tähendab, see on tema ülesanne, ja oleks vastupidi, kui minister seda küsimust ei oleks otsustanud, küsimus võinud tekkida, kas tema oma peale pandud ülesandeid tõesti täitis.

Selle järele anti peakoosoleku kokkukutsumiseks luba, ja koosolek kutsuti kokku 22. augustiks. Tema kutsuti kokku, nagu seadus nõuab, veneaegse põhikirja järgi. Peaks veel tähendama, et see Prantsuse grupp, kes kogu aja toonitab, et tema õigust on seal rikutud, ja et tema õiglased nõudmised on tähele panemata jäetud, et see Prantsuse grupp ei ole vaevakski võtnud kaevata selle kaubandus-tööstusministri otsuse peale loasaamise asjus. Tema, selle asemel, et täiesti seaduses ettenähtud korra järgi toimetada, ministri otsuse peale kaevata Vabariigi Valitsusele, pööras diplomaatilise esitaja poole, ja see diplomaatiline esitaja on toonitanud ja näidanud, et siin Eestis ei ole küllalt õiguslikku korda maksmas, et selle läbi Prantsuse grupi huvid rikutakse. Kaubandus-tööstusminister leidis, et see on ühe välisriigi esitaja meie sisemistesse asjadesse segamine, ja näitas ära, et Prantsuse grupil on võimalus oma õigusi kaitsta kohtuteel, ja kohus ei ütleks sellest oma abist mitte ära. Pärast seda, kui niisugune mõjuavaldus korda ei läinud, hakati mujalt enda huvide kaitseks abi otsima. Nimelt nõuab veneaegne põhikirja, et 21 päeva varem peab lehes kuulutatud olema, et peakoosolek on, samuti kus kohas. Meie uus seadus seadis nõudmise üles, et kuulutamist ei pea üksi Eesti riigis toimetama, vaid ka välisriikides, nimelt Londonis, Pariisi ja Berliini kõigeloetavamas ajalehes pidi see kuulutus ära trükitama. Pariisis ilmus see kuulutus „Informatsiooni“ nimelises ajalehes, see kuulutus avaldati 2. augustil, see on just 21 päeva enne seda, kui peakoosolek oli. Peakoosoleku kokkukutsumise kuulutuse vastu tõstsid Prantsuse grupi esitajad protesti, kaebasid selle üle ja leidsid, et siin ei ole põhikirja nõudmisi tähele pandud, vaid kuulutamise ja koosoleku päeva vahel on üks päev vähem olnud 21 päevast. Pärast selgus aga, et see tegelikult nii ei ole, sest Prantsuse ajalehed kannavad seda kuupäeva, mil nad ilmuvad, kuna meil on järgmine kuupäev peale trükitud, nii et tegelikult oli ikkagi peakoosolekust 21 päeva varem kuulutatud. Peale selle

leidsid Prantsuse grupi esitajad, et aktsiad ei ole mitte õigete inimeste käes olnud, et need kes aktsiad esitanud, ei ole õiged omanikud olnud. Teiseks leiti, et aktsiad on valesti registreeritud, et mõned numbrid, mis teiste isikute käes olnud, olnud tegelikult teiste omandus. Need olid peapõhjused, ja sellepärast palusid Prantsuse grupi esitajad Riigikohut — kaubandus-tööstusministri otsus ära muuta. Asi oli Riigikohtus arutamisel 17. oktoobril 1924. a. Seal seletab Riigikohus, jättes Prantsuse grupi kaebtuse tähele panemata, järgmist: 1921. aasta seadust arvesse võttes: et peakoosoleku poolt on kaubandus-tööstusministrile kohuseks tehtud, peakoosolekute protokollide kinnitamisel nimelt neid kahte asjaolu, mis põhikirjas ära tähendatud, silmas pidada, siis on võimalik ja õigus ainult neis kahes asjas administratiivkohtu kaebtust tõsta ministri tegevuse vastu. Aga see asi, et aktsiate registreerimist ei ole korralikult toimetatud, ei kuulu administratiiv-võimu piirkonda, vaid see on hoolekande asi. Kuidas hoolekande on seda asja toimetanud, selle eest ei saa vastutust kanda ministrid, ja selle tagajärjel oli täielik õigus kaubandus-tööstusministril kinnitada protokollid, mis vastu võeti 22. augusti ja 12. septembri koosolekul. Peab tähendama, et 22. augusti koosolekul ei saadud kõiki neid küsimusi arutada, mis olid päevakorda võetud, sest seal oli küsimusi hulgas, mis nõudsid kvalifitseeritud enamust, nimelt $\frac{3}{4}$ koosolijate häältest, nagu põhikiri ette näeb. 2 nädala pärast oli tarvis uus koosolek kokku kutsuda, mis oleks otsusevõimne aktsionääride arvu peale vaatamata, ja mis teeb otsuse liht-häälteenamusega. Nimelt jäid esimese koosoleku päevakorrast välja: 1) põhikirja muutmine Eesti oludele vastavalt ja 2) aruande kinnitamine läinud aja eest, kuna juhatuse valimine ja revisjoni komisjoni valimine, mis kvalifitseeritud häälteenamust ei tarvitanud, ära toimetati. Ka teise koosoleku kokkukutsumise kohta oli sellekohane protest Riigikohtule esitatud, kus jällegi püüti näidata, et nii ei ole põhikirja alusel talitatud. Kuulutusesse oli viga tekkinud. Esiteks kuulutati, et koosolek on 19. septembril, kuna ta aga oli 12. septembril. See viga parandati ära uue juhatuse poolt, ja lehes ilmus selle kohta ka vastav kuulutus.

Edasi tähendab Riigikohus oma motiivides selle kaebtuse kohta, et uus põhikiri ei kaitse aktsionääride õigusi ja huviseid mitte vähem, kui endine veneaegnegi, sest sinna ei ole kitsendavaid lauseid sisse võetud. Teiseks peab tähendama, et neil on võimalus jäetud niisamuti tegutseda põhikirja alusel, nagu endisegi põhikirja järgi. Nimelt andis endine põhikiri õiguse ühe kahekümnendikule aktsia-

kapitaalile kokku kutsuda erakorralise peakoosoleku. Üks kahekümnendik põhikapitalist oleks üks miljon, see on kümnetuhat aktsiat. Kuna Prantsuse grupil siin 25.000 aktsiat esitatud oli, siis oleks ta võinud erakorralise peakoosoleku kokku kutsuda, kui ta leidis, et ta õigusi on rikutud.

Kui nüüd tagasi tuleme selle juurde, et protokollid olid ministri poolt ära kinnitatud ja vastav tunnistus välja antud, et uus juhatuse võib põhikirja registreerida — see põhikiri registreeriti 21. novembril 1922. aastal. Pärast seda esines juhatuse palvega, et hoolekande ära võetaks, sest põhikiri registreeriti ja juhatuse on konstrueeritud. Ja rahukogu kaotab 17. nov. 1922. aastal oma otsusega hoolekande Vene-Balti tehaste varanduste üle ära, ja hoolekande on sunnitud uuesti seda rekonstrueeritud varandust Vene-Balti aktsiaseltsile üle andma. Prantsuse grupp peale selle annab ka kaebtuse rahukogule 22. augusti peakoosoleku protokollid tühistamiseks. See kaebtus on arutamisel pärast seda, kui hoolekandekohus otsuse teinud, missugusest kohtuistungist osa võtab ka prokuratuuri esitaja, ja sellel kohtuistungil on jälle ette toodud väiteid nende aktsiate registreerimise suhtes, ja et nende aktsiate omanikud ei ole õiged omanikud olnud. Kohus tähendab selle peale, et see käib tsiviilkorras arutuse alla, ja et see ei tule praeguse otsuse juures sisuliselt arutamisele, vaid see tuleb erikorras arutamisele võtta, sest praegu on arutamisel aktsiaseltsi juhatuse palve rahuldada — vabastada hoolekande alt seltsi varandused. Varandused vabastatakse hoolekande alt. Peale selle tuli arutamisele Prantsuse grupi esitajate kaebtus koosoleku tühistamise asjus, mis peetud 17. novembril 1922. aastal. Rahukogu tühistab tõesti selle peakoosoleku oma otsusega ja muudab ära, sest ta leiab, et see seaduslikus korras ei ole peetud. Selle peale annavad hooldajad appellatsioonikaebtuse kohtupalatisse. Kohtupalatis oli käesolev asi arutamisel 18. mail m. a., ja kohtupalat muutis ära rahukogu otsuse. Siinjuures peab tähendama — see on nii mööda minnes — et kohtupalat leidis asja nii selge ja kindla olevat, ja vaatamata selle peale, et juhuslikul teel ei olnud hoolekandel oma kaitsjat kohtusse saata, muutis siiski rahukogu otsuse ära. Edasi kaebasid ka Prantsuse grupi esitajad terve koosoleku otsuse peale, see tähendab 12. septembri otsuse peale ja palusid selle tühistada rahukogus. Käesolev asi ei ole rahukogus veel sisuliselt arutamisele tulnud ja niihästi prantslased kui ka hoolekande esitajad on selle küsimuse 17. jaanuaril 1925. aastal rahukogu järjekorrast ära võtnud. Nii et kõik see, mis arupärimises tähendatud, nagu ei oleks kõik orgaanid olemas, mis sel korral olid valitud,

ja nagu oleks kõik see raha antud mitteolemas-olevatele organidele, oli enneaegne, sest kohtuotsused ei olnud veel lõpud. Ja nagu näha, on nende küsimuste kohta praegu teised instantsid käes, ja ma tähendan, et sisuliselt asi otsustati teises instantsis aktsiaseltsi kasuks, ning Prantsuse grupi esitajate kaebtus on tähele panemata jäetud.

Edasi peab tähendama: siin toodi ette, et rahaminister on seadusvastaselt nõusolekut avaldanud, et krepostiraamatust märkus maha kustutatakse. Kuid see mahakustutamise krepostiraamatust oli tehtud just riigi huvides, ja nimelt, et võimalust anda kindlustada oma nõudmisi aktsiaseltsi vastu. Seda nõudsid kõigepealt riigi huvid, ja selleks kaasa mõjus 13. juuni Vabariigi Valitsuse otsus, kus ülesandeks tehti ainult sekvestri valitsust ära kaotada, kui teatud tagatised ja kindlustused on antud Eesti vabariigi võlgade suhtes.

Edasi tuuakse siin ette süüdistus, et rahaminister on lubanud pantida, siin minu ettepanekus on küll tähendatud kaubandus-tööstusminister Ipsberg, kuid aruandja juba parandab selle. Rahaminister on selle loa andnud 16. juunil 1923. aastal ja on lubanud Vene-Balti tehase vallasvara 20 miljoni marga võrra pantida. Siin peab tähendama, et selles ei ole mingisugust seadusvastast tegu, sest sekvestri seaduse § 6. ütleb järgmist: „Лица и учреждения, коим предоставляется управление секвестрованными имуществами и предприятиями, пользуются по сему управлению всеми правами собственника, за исключением права отчуждения недвижимости, а равно обременения ее залогом или иными вотчинными правами.“ See tähendab, et sekvestri valitsus võis teha kõik seltsi varandusega, kuid ei võinud võõrandada kinnisvara ega võinud pantida ega koormata niisuguste võlgadega, vallasvara ei olnud tal õigust mitte üksi pantida, vaid isegi ära müüa. Seda ütleb kõige viimase sekvestri seaduse § 6. Nii et ka see küsimus langeb täiesti ära, mis viimase punktina ette toodud, ja mis komisjonis saanud 5 häält poolt ja 5 häält vastu, see tähendab — mingit enamust.

Kui kõik see kokku võtta, mis ma ette kandsin registreerimise ja aktsiaseltside käigu ja ülesseatud süüdistustepunktide kohta, siis pean tähendama, nagu ma juba kord möödaminnes tähendasin, et käesoleval juhtumisel ei ole alust vastutusele võtta niihästi kaubandus-tööstusministrit ega rahaministrit. Ei võiks vastutusele võtta selles mõttes, nagu oleksid nad võimupiiridest üle astunud, ei oleks toimeetanud seda, mis seadusega nende võimupiiridesse otsustada antud. Teisest küljest peab tähendama, et nad ei jätnud sugugi oma võimu

teostamata, mis nende kohus oli. Tuuakse süüdistusi ette, mispärast ei olevat rahaminister Vestel esitanud neid aktsiaid, see on 3 tuhat aktsiat, mis olnud riigi portfellis. Kuid selle suure ülekaalu juures, mis olnud Inglise grupil — Inglise grupil oli seekord 100 tuhandest aktsiast 77 tuhat aktsiat käes — ei oleks 3 tuhat aktsiat, mis andsid ainult 60 häält, kuidagi ülekaalu saanud. Seda esiteks. Teiseks on see otstarbeküsimus, kas minister leiab kasulikuks neid aktsiaid peakoosolekule esitada. Kolmandaks peab tähendama, et nagu see üldkommissjonis selgus, ei ole ükski Vabariigi Valitsus ennast lugenud juriidiliselt nende aktsiate omanikuks, mis Vene riigilt rahulepingu alusel üle antud Eesti riigile, kui Vene riigi järealtulijale. Seletati niisuguseid asju, mis võib olla paljudele Riigikogu liikmetele teadmatud on. Näiteks on niisugune juhtumine ette tulnud, et üks osa Tartu panga aktsiaid on Vene riigi poolt Eesti riigile üle antud ja Eesti riigivõimu agent on läinud Tartu panga peakoosolekule ja esitanud neid aktsiaid, mis riigi käes kasutada on, kuid seal on üks teine aktsionäär oma kvii-tungi esile toonud ja seletanud, et need aktsiad olevat vägivallaga ära võetud, kusjuures kvii-tungite numbrid võrreldud, mis ka ühesugused olid. Muidugi on Eesti riigi ametnik väga piinlikku seisukorda sattunud, et tema on pidanud mitteõiglasel teel saadud aktsiatega peakoosolekul esinema. Niisuguseid juhtumisi, kus ametnikud piinlikku seisukorda pannakse, on väga tihti ette tulnud. Kui arvesse võtta, et 3 tuhat aktsiat on väikene arv, mis mingisugust mõju ei oleks saanud avaldada kummalegi poolele ülekaaluandmise suhtes, ning lõpuks, et see puht otstarbe küsimus on, missugusele seisukohale asus riigikontroll Vene-Balti tehaste küsimuse asjus, siis ei ole mingit põhjust tõsta süüdistust rahaministri vastu, sest et see on täiesti tema äranägemise asi, kuidas ta otsustab. Peale selle pandi komisjoni liikmete poolt riigikontrollile iga punkti kohta vastavad küsimised ette ja paluti seletust, et kas riik olevat sarnase korralduse läbi kahju saanud. Selle peale vastas riigikontrolli esitaja, et riik ei ole nende korralduste läbi kahju kannatanud, ja vaevalt võib praegu ette näha, et mingisuguseid kahjusid võiks edaspidi tekkida.

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes leian mina, et käesoleval korral ei saa üles kerkida küsimus, et minister oleks oma võimupiiridest üle astunud, see tähendab sellest, milleks seadus neile luba ei anna, ja teisest küljest ei jätnud oma võimu seal teostamata, kus teda teostada tarvis oli. Lõpuks peaksin tähendama selle kohta, mida härra Gustavson ette tõi. Härra Gustavson tõi ette üksikute juhatusliikmete vahel rra suhteid ja nimetas takistusi, mis on

tehtud või tahetud teha. Peab tähendama, et käesolev küsimus ei puuduta üldse seda külge, ja et juhatuse liikmete vahekorrad lahendatakse seaduslikul teel, ja teiseks kui palju keegi palka saanud või kuidas raha tarvitanud, ei puutu käesoleva küsimuse arutamise piiridesse ja seda selle küsimuse juures ette tuua on täiesti asjata, selleks on loodud seaduslikud võimud, kes peavad valvama ja väärnähtusi kõrvaldama.

Juhataja A. Rei: Faktiliseks märkuseks on sõna riigikontrolööril.

Riigikontrolöör A. Oinas: Lugupeetud rkl. härra Holberg tähendas, et riigikontrolli esitaja olevat komisjonis seletanud, nagu poleks riik Vene-Baltiasjas kahju saanud, ja riigikontroll kahte endist ministrit ei süüdistavat. See informatsioon ei ole täpne. Mina ei olnud isiklikult komisjonis, kuid need juhtnõõrid, mis mina andsin oma esitajale juriskonsult härra Eek'ile, olid järgmised: Küsimused, mis komisjonis läbikaalumisel, ei puutu suuremalt osalt riigikontrolli, sest need käsitlevad ministri kui administraatori ja eraseltsi vahekorda. Riigikontrolli ülesannete hulka nende asjade selgitamine ei kuulu. Riigikontrolli kompetentsi kuulusid ainult riigi aktsiate tarvitamata jätmise ja keelumärkuse mahakustutamise küsimused krepostiraamatus. Kuid riigikontrollil ei ole praegu selles asjas kindlaid andmeid, et riik oleks kahju saanud, võib olla, et edaspidi nad selguvad. Teised küsimused on, nagu tähendasin, väljaspool riigikontrolli uurimise piirkonda.

Juhataja A. Rei: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Holberg'il.

J. Holberg (põl): Mina ei öelnud, et see riigikontrolli seisukoht on. Ma ütlesin ainult, et riigikontrolli esitajale ette seati neli küsimust. Need küsimused on kõik protokolleeritud, ja vastused on ka protokolleeritud. Seal tähendas riigikontrolli esitaja — ma ei tea, kas see on võetud protokoll — et see on minu isiklik seisukoht, et nende toimingute läbi (O. Gustavson, stp: Riigikontrolli esitaja rääkis ainult kahest punktist, see on must valge peal selgel!) ... riik mingisugust kahju ei ole kannatanud.

Juhataja A. Rei: Sõna on rkl. Uibopuu'l.

J. Uibopuu (rhvsv): Väga lugupeetud rahvasaadikud! Mina ei oleks võtnud sõna, kui lugupeetud rkl. Holberg kõnelema ei oleks

tulnud. Aga esiteks tahaksin ma vastata härra Vain'ile.

Härra Vain püüdis läbi ridade mõista anda, et härra Veberman'i valitsusse minek on teatavaks takistuseks käesoleva küsimuse päevakorda võtmisel ja eriti eriseaduse § 67. alusel vastutusele võtmise väljatöötamisel. Minu arvates ei saa asja nii otsustada. Arupärimise vastuvõtmisega otsustati ka vastav komisjon moodustada, kes töötaks välja korra, kuidas valitsuse liikmeid vastutusele võtta, ja sinna komisjoni valiti ka härrad Tiks ja Schütz, kes Vain'i ridadesse kuuluvad. Nii et kui etteheiteid teha, siis tuleks seda eestkätt teha ka oma esitajatele, kui tahetakse õiglane olla.

Siis tahaksin paari sõnaga puudutada asjaolusid, mis lugupeetud rkl. härra Holberg siin püüdis ümber lükata. Mina olen kaugel sellest, et välja kraapida kõiki neid andmeid ja dokumente, mis võib olla asja ühekülgselt otsustavad ja ei anna igakülgselt seisukohast pilti. Minu käes on praegu siin vastavad tõendused, mis annavad oletada, et kui juba välisriikide, praegusel korral Prantsuse riigi esitaja, on sunnitud meie riigivõimu poole pöörama märgukirjaga, kas temal siis pole selge, kas tema, kui välisriigi esitaja, Eesti sisemistesse asjadesse tahab segada või ei. Minu arvates tema kui diplomaat teab, et teise riigi sisemistesse asjadesse segamine ei käi tema võimupiirkonda, küll on tema aga kohustatud ja õigustatud välja astuma oma kodanikkude eest, kes on teatud asjas puudutatud, ja nõudma, et vastavate seaduste alusel ja seaduslikus korras nende asjad korraldatakse. Härra Holberg püüdis siin tõendada, et 7. apr. 1920. aasta seaduse alusel oli õigus ministritel lubada ka teisi tõendavaid dokumente esitada, peale nende, mis olid 1. okt. 1921. a. seadusega nõutud. Ometi 1. oktoobri seadus on antud pärast 7. apr. 1920. aasta seadust. Teie, härra Holberg, kui jurist peate ka teadma, et viimane seadus muudab esimest seadust sellega, ei saa ometi käsitada neid nõudeid, mis üles seadis 7. aprilli 1920. a. seadus. Neid kahte seadust ühe asja kohta käsitada ei saa. Kui aga 1. okt. 1921. a. seadus jõusse astus, seega tuli talitada juba selle seaduse järgi. 1. okt. 1921. a. seadus seab üles kaks momenti: kas pankade tunnistused selleks, et on hoiule antud aktsiad, või kas on nad sinna panditud. Mina kandsin terve rea andmeid ette, kandsin tunnistuse terve sisu ette, aga see ometi Teid ei ole mõtlema pannud. Lugupeetud kaubandus-tööstusministeeriumi juriskonsult Lelle seab üles rea küsimusi, mis pidi enne loaandmist kõrvaldatama, ja kui need vead on parandatud, siis võiks koosoleku luba anda. Tunnistus aga ei kõnele sellest midagi,

et vead peab kõrvaldama. Kui juriskonsult tingimisi loaandmist võimalikuks pidas, siis pidi ka nii olema. Minu arvates iga inimene, kes tegutseb võib ka eksida, kui ta eksib, siis peaks tal julgus olema tunnustada, et ma olen seda teinud, mõistke minu peale kohut, ja käesoleval juhtumisel ka härrad Ipsberg ja Vestel. Mina kaugeltki mitte ei taha kohtumõistja olla, ega pole seda tundmust, aga minu arvates peame võimaluse andma härradele Vestel'il ja Ipsberg'il kohtu ees ennast rehabiliteerida. See on kõige selle otsuse sisu ja tuum. Meie peame võimaluse andma nendele isikutele kohtu ette tulla, ja erapooletul kohtul, kes kõikide süüteod erapooletult kindlaks määrab, sellel olgu õigus öelda, kas on nad süüdi või mitte. Kui siin siiski arvatakse, et meie oleme vastava vormeli üles seadnud, mis need juba süüdi mõistab, siis pole see nii, sest arupärimise vastuvõtmisega Riigikogu ise aktsepteeris selle vormeli. Sisu on täiesti ükskõik, seesama mis lugupeetud rkl. härra Anderkopp'i ettepanek sisaldab, see tähendab, et anda võimalus kohtuvõimudele asja selgitamiseks tööle asuda. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kui korda ei ole, kuidas nad tööle asuvad!) Vaadake, minu äranägemise järgi seab põhiseadus üles kaks küsimust: 1) ministrite vastutuselevõtmine võib ainult vastava Riigikogu otsusega sündida ja 2) et nende süütegude arutamine ei allu rahukogule vaid Riigikohtule. Ja minu arvates ei tohi riigis isikuid olla, kes eriseisukorras oleksid, seega on ministrite tegevuse uurimise ja kohtulikule vastutusele võtmise kord sama, mis harilikus kohtupidamise korras ette nähtud. Kui otsuse teeme, et võimalust anda kohtuvõimudele asja uurimisele asuda, siis juba läheb uurimine harilikus korras, ja asja arutamine antakse Riigikohtule. Nii viisi on minu arusaamise järg selle põhiseaduse paragrahvi mõiste. — Härra Holberg on jurist — kohtuminister Gabriel ka jurist, kuid viimane kõneles, et rahaministril ei olnud õigust keelumärkust kustutada enne, kui ei olnud riigile kuuluvad võlad tasutud. Härra kohtuminister on ülemprokuröör, leiab, et rahaminister härra Vestel on süüdi, et tema ei ole oma võimu nii tarvitanud, nagu seadus seda käsib, aga härra Holberg tuleb ja kõneleb, et asi on selge ja et siin ei tule enam midagi otsustada. Minu äranägemise järgi ei tule mitte selle juurde peatuma jääda või mõista anda, nagu oleksid need ministrid kõige paremini teinud. Eesti riigi algpäevil oli raske valitseda, sest siis ei olnud kindlat väljakujunenud korda, sest Eesti riik korjati nagu tee äärest ja loodi mitte millestki, arusaadav ja mõistetav on siis, et eksitused võisid tulla. Oli isegi peremeheta varandusi ja oli võimalus neid käia panna,

selleks võeti kõik võimalused käsile. Kui pärast seda meie rahuaja seisukorda asusime ja võimalus oli juba kindla korra järgi talitada, isegi kõrvalt tähelepanu juhiti, et kõnesolevate ministrite tegevus igatepidi õige ei ole, siis tohtisid ministrid ka seadusi austada ja nende seaduste järgi käia, veel enam siis, kui nende tähelepanu asjaosaliste poolt juhitud oli. Puhtmoraalilisest seisukohast välja minnes, oletades, et vormilised küljed kõik õiged on, siis ka ei saa kõigeparema tahtmise juures öelda, et kõik korras on. Kui mina nüüd tuleksin, nagu Gavrilov aktsiaga ja teine ajutise tunnistusega, missuguse mulje teie siis saaksite? Mina kui aktsia peremees, ja teine pretendeerib ajutise tunnistusega nendesamade õiguste peale. Siis tekib tingimata kahtlus, kas need ajutised tunnistused ka õiged olid, igatahes põhjendatud kahtlus, sest 1912. aastal kinnitati Vene-Balti a/s põhikiri ja 2 aasta jooksul pidid aktsiad tunnistuste peale ümber vahetatama, kui aktsiad ümber vahetatud ei ole, siis pidi ettevõtte oma tegevuse lõpetama, — likvideeruma. Kui siiski selts tegutses, siis oli selge, et aktsiad käimas on, siit järeldus, et ajutised tunnistused kõrvaldatud olid ja võisid väga hästi olla juhatuse aktis ja revolutsiooni ajal võisid nad sealt aktist välja toodud saada, härra Ovtšarov'i kätte sattuda ja võidi nendega nüüd opereerida. 1917. aastal võisid aktsiad seal olla, kuid kas ka 1919. aastal nad Peeterburi pangas olid, on küsitav, sest pangad natsionaliseeriti, ja osanikud ei olnud enam peremehed. Nende dokumentide najal, mida püüdsin ritta seada, vaevalt tohiks ministrite Vestel'i ja Ipsberg'i süü juures kahelda. Ma tulen veel selle juurde, et peaks ometi niipalju kodanlikku julgust olema, et inimesed, kes teatud mõödul eksinud, võiksid võimalust leida kohtuvõimude ette tulla ja ennast rehabiliteerida, sest iga inimene, kes tegev on, eksib ka teatud määral, siis on komisjoni ettepanek vastuvõetav. Siin püüti süüdistada, et sest ajast, kui lugupeetud rkl. härra Veberman valitsusse läks, asjale käiku ei antud. Kahe aasta jooksul ei ole liigutatud sõrmegi selleks, et otsust täita, võlgu sisse nõuda. Minu arvates, kui uurimisetöö lõpule oli viidud, siis oli juba härra Veberman sunnitud valitsusse minema, et seda resolutsiooni täide viia, ja sellepärast ei saa põhjendatuid etteheiteid teha, et Veberman valitsusse läks, ja sellega siduda Vene-Balti tehaste komisjoni esitise päevakorda mittevõtmist.

J. Laidoner (põl): Lugupeetud rahva-saadikud! Mina ei taha puudutada siin selle küsimuse juriidilist külge, sest seda on juba mitu ja mitu korda mitmesugustes kohtuinstantsides arutatud, kuid siin on üles tõstetud

küsimuse poliitiline külg, nimelt öeldakse et siin on poliitiliselt suur viga tehtud. Mina arvan, et see küsimus nõuab lühikest selgitamist; sel küsimusel on kaks külge, nimelt sisepoliitiline ja välispoliitiline külg. Sisepoliitiliselt võttes võib olla, et see on õige, et meie ühtki suurtööstust ei oleks pidanud üles upitama. Ma ei julge ka siin sarnast diagnoosi öelda, et meie oleksime pidanud meie suurte tööstuste peale käega lööma, võib olla, oleks see majanduslikult parema resultaadi andnud. Kui need küsimused otsustamisel olid, ei julenud keegi niisugust diagnoosi ette panna, ja meil on katseid tehtud üht ja teist suurtööstust üles ehitada. Niisamasugust katset on tehtud ka praegu kõnealoleva tehase juures. Mõned arvavad, et võib olla on siin viga tehtud, et see on viga meie majanduspoliitikas. Kas see on majanduspoliitiline viga, raske on seda öelda. Teine on välispoliitiline seisukoht. 1922. aastal hakkasid selle tehase ümber tegutsema kaks gruppi, üks oli seotud inglastega, teine oli seotud prantslastega. Isiklikult oli minul mõlemi grupiga tegemist, mõlemad grupid palusid või tegid ettepanekud, et mina nendega koos töötaksin. Esimese grupi, see on Prantsuse grupi ülesanne oli võimalikult oma võlga, mis nad olid Vene valitsusele andnud, kätte saada. Teist ettepanekut sel grupil ei olnud, mingisugust tehaste ülesehitamise programmi neil ei olnud, ja sellepärast lükkasin mina isiklikult nendega koostöötamise ettepaneku otsekohe tagasi. Ma ei pidanud võimalikuks, et tehase korraga seda võlga, mis enne teatud lepingu põhjal oli antud, mis aga täiel määral täidetud ei olnud, välja maksab. Loomulikult võis otsus olla ainult see, et kui kohus võla välja mõistab, siis peab ta välja maksetama. Senni ei ole seda tehtud, ühtki kohtuotsust selle grupi kasuks ei ole olnud. Siin on öeldud, et Prantsuse grupi kohta käisid diplomaatilised esitajad jne., aga teiselt poolt olid samasugused aktsioonid. Teine grupp, mis oli seotud Londoniga, oli valmis tehast käima panema, niisugusel mõõdul, kui see võimalik, mitte ainult sõnadega, vaid selleks toodi ka kohe raha sisse. Esiteks mahutas seesama Ovtsharov, kelle nime siin väga palju on nimetatud, oma isiklikust rahast 40.000 ettevõttesse, ja teiseks mahutas Vickers 60.000 £. Kas mahutamise õnnelik oli või mitte, on küsitav, sest võib olla oleks veel palju rohkem tarvis olnud. Aga vabrik ehitati üles, tehase hooned seati uuesti korda, parandati masinaid, ka kolonii remonteeriti tervelt nende summadega. Need 90 miljonit, mis Riigikogu andis, läksid teatavasti peajaslikult Vene vedurite tellimise täitmiseks. See ei olnud juhatuse poolt üles võetud ega ka Vene-Balti tehaste initsiatiivil üles võetud,

vaid teiste metalltehaste initsiatiivil. Selle kohta öeldi, et see kasu ei anna. Aga kui telliti, siis loodeti kasu kindlasti. Ei ole ju teada, kuidas praegusedki Vene tellimised lõpevad. Siis oli seisukord niisugune, et Inglise grupp oli tehastest huvitatud ja mitte ainult Ovtsharov ükski, sest üksinda ei oleks ta midagi teha saanud, ja Inglise grupp oli see, kes tehase käima pani, ja mina arvan, et see poliitiliselt täiesti hea samm oleks olnud, kui oleks võidud nii kaugel saada, et Vickers'i ettevõtte oleks töötanud. Mispärast ei tulnud see välja? Põhjused olid õige lihtsad. Esimeseks põhjuseks oli see, et juriidiline seisukord tehastes oli absoluut selgusetu. Ükski kapitalist ei julge oma kapitaaliga ettevõttesse mahutada, millel juriidiline alus puudub. Tehased olid esiteks hoolekande all ja peale selle läksid tehased sekvestri alla, ja see oligi põhjuseks, mispärast asi ei õnnestunud. Inglise grupp ei teadnud, mis asjast välja tuleb, ei teadnud kuhu raha läheb, ja see oli kõige suuremaks aluseks, miks Inglise grupp loobus. Aga peab ütlema, et ka ökonoomiline konjunktuur, mis 1922. ja 1923. aastal paistis inglastele kasulik olevat, 1924. aastal enam kasulik ei paistnud. Üldse oli põhjusi palju: põhjuseks oli poliitiline seisukord, muutunud majanduslik seisukord ja tehaste juriidiline seisukord, mis väga keeruline oli, nõnda et Inglise grupp ei julenud oma raha ettevõttesse mahutada. Et see samm poliitiliselt 1922. a. täiesti õnnetu oleks olnud, seda ei või tunnustada. Nüüd on seda tagant järgi hea öelda. Nüüd oleme palju targemaks saanud. Sel ajal ei olnud aga kedagi, kes oleks öelnud, et asi ebaõnnestub. Et valitsus sel ajal siiski rohkem Inglise grupi poole kaldus, siis sellepärast, et teised tahtsid tehaseid ainult kätte saada, kuna aga Inglise grupp valmis oli raha sisse tooma ja seda ka tegi. Sellest jääb igapähele võimalus ise järeldusi teha, kas seisukord poliitiliselt tol korral oli õnnetu või mitte.

J. Sepp (mo): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Holberg on juba pikemalt seletust andnud küsimuse käigu kohta ja aktsiate seisukorra kohta, mis olid esitatud, samuti ka selle kohta, kuidas need olid esitatud. Mina omalt poolt lubaksin tähelepanu juhtida mõne üksikasja peale.

Aruandja härra Uibopuu poolt vaieldakse kõvasti selle vastu, et oli lubatud esineda nõnda nimetatud ajutiste tunnistustega, sest neil ei olla küllalt mõju. Meil on aga teada, et aktsiate aset, senni kui need välja ei ole antud, täidavad ajutised tunnistused. Aga kui nüüd härra Uibopuu lubas ka kahelda selle juures, kas need ajutised tunnistused, mis omal ajal Peeterburis Aasia ja Junkersi pankadesse sisse

olid antud, kas need lõppude-lõpuks kuulusid Ovtsharov'ile. Niisugune kahtlus, kellele need aktsiad võisid kuuluda, või kelle omandus nad võisid olla, niisugune kahtlus ei lähe meile korda, või mis läheb see korda kaubandus-tööstusministrile. Kui pandi ette tunnistus, kuigi ajutine, selle kohta, et sarnane ajutine tunnistus on olemas ja sinna ja sinna panka pandud, siis mina arvan, see on küllalt tõenduseks, et õigus on teatud aktsia peale. Mina arvan, et kaubandus-tööstusministril ei olnud võimalust teist seisukohta võtta. Selle kohta muu-seas pean ütleva, on ka Riigikohus administratiiv-osakonnas seisukohta võtnud, ja Riigikohus oma motiivides ütleb järgmist: „Tülide ja vaidluste lahendamine omandusõiguse kohta aktsiate peale ei kuulu 1. oktoobri 1921. a. seaduse järgi kaubandus-tööstusministri võimkonda. Neid küsimusi lahendab tsiviilkohus.“ Kui keegi ütleb, et temal on omandatud aktsiad, ja ajutised tunnistused ei ole enam küllalt maksvad, siis on võimalik tsiviilkohtus kaebtusega esineda. Aga senniajani — sellest on palju aega mööda — on tsiviilkohtus, samuti ka administratiivkohtus oma seisukohti avaldanud ja senniajani ei ole niisugust juhust olnud, kus teised isikud oleksid dokumendid ette pannud ja öelnud, et nemad on aktsiate omanikud. Mispärast siis nüüd vaieldakse?

Selleks on just loodudki ajutine hoolekande alla võtmise seadus ja hoolekande alt vabastamise seadus, et kõigist neist raskustest üle saada, mis revolutsiooni ajad olid sünnitanud, ja selleks oli esimese seaduse järgi võimaldatud mitte üksi aktsiate ettepanek, vaid seal on öeldud, et võib kõiksuguste dokumentidega tõendada aktsiate omandusõigust. Minul jääb tõesti arusaamatuks, kus on ministrite seadusvastane tegevus, kui koosolekud olid peetud ja kui nende koosolekute peale on kaevatud administratiivkorras, kus Riigikohus on seisukohta võtnud. Riigikohus ei ole puudutamata jätnud ka koosoleku loa andmise küsimust. Riigikohus oma motiivides puudutab seda küsimust ja ütleb järgmist: „kaubandus-tööstusminister on 22. juunil 1922. aastal hoolekande all oleva Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika aktsiaseltsi peakoosoleku kokkukutsumiseks 1. oktoobri 1921. aasta seaduse põhjal, mis avaldatud „Riigi Teatajas“ nr. 88/89—1921. a., loa andnud.“

Ta on seaduse põhjal loa andnud, tähendab, see käib tema võimupiirkonda. Mispärast meie siis vaidleme veel ja ütleva, et meie tunnistame, et minister oma võimupiiridest üle astus. Milles see võimupiirist üleastumine siis seisab, kui ta teatud seaduse alusel on loa andnud. Ma pean tähendama, et selle loaandmise vastu ei ole isegi huvitatud grupp

mingisugust vaidlust tõstnud. Peale selle on Riigikohus lõppude-lõpuks otsustanud administratiiv-kaebtuse tagajärjeta jätta, on tunnistatud ja öelnud, et kaubandus-tööstusministril oli põhjus ja täielik õigus peakoosoleku protokolle kinnitada, ja nimelt käivad motiivid siin järgmiselt:

„1. oktoobri 1921. aasta seadus nõuab ainult aktsiate registreerimist hoolekande poolt. See nõudmine oli hoolekande poolt täidetud, ja sellepärast oli kaubandus-tööstusministril täielik õigus 20. augusti ja 12. septembri 1922. a. peakoosoleku protokolle kinnitada.“

Nii on Riigikohtu motiivid, ja selle tagajärjel on kaebus administratiivkohtus tähelepanemata jäetud. See on administratiivkohtus, aga nagu rkl. härra Holberg'i poolt tähendatud, on ka tsiviilkohtus õnne katsutud, kuid ka seal on appellatsiooni instantskaebuse tähelepanemata jätnud. Nüüd tuleb veel kolmas, tahetakse kriminaalkohut ära kasutada selleks, et ministrite tegevust seadusvastaseks tunnistada, et nad oma võimupiiridest olevat üle astunud. Peab tähendama, et komisjoni otsustes üksikutes punktides, nagu härradele Riigikogu liikmetele kätte on antud, motiivid ja alused on võetud just neissamades küsimustes, mida Riigikohus oma lõpuotsuses on fikseerinud. Kui meie niiviisi hakkame Riigikogu komisjonis või ka siin Riigikogus seda asja ümber otsustama, mida kõrgem kohtuvõim, nimelt Riigikohus on fikseerinud, siis minu arvamise järgi seda teha ei võiks. Härra rkl. Anderkopp tähendas siin, et meil ei ole veel välja töötatud kord, kuidas meie Vabariigi Valitsuse liikmeid vastutusele peaksime võtma, sealjuures soovitas ta omalt poolt vastu võtta ülemineku-vormeli järgmiselt, et Riigikogu käesoleva materjaali esitaks vastavatele kohtuvõimudele asja kriminaalkülje selgitamiseks. Kui rkl. Anderkopp oleks järjekindel tahtnud olla, siis ta ei oleks pidanud seda esitist tegema, sest ka see tegevus, kriminaalkülje selgitamine, peab teatud seaduslikus korras ette nähtud olema, kes selgitab, mida ta selgitab ja kuidas ta selgitab. Kellele me saadame siis selle materjaali? (A. Anderkopp, tõer: Selle jaoks on meil kohtuasutuste seadus olemas.) Mis selle materjaliga peale hakata, härra Anderkopp, see kord on meil välja töötamata, see on, mis peab ette nähtud olema seaduses, kuidas Vabariigi Valitsuse liikmeid ja ministreid vastutusele võtta. Mina ei leia mingisugust võimupiiridest üleastumist selle materjaali järgi, mis komisjonis esitatud, mis kohtuotsustes ja motiivides ka tsiviilkohtus on läbi arutatud. Ja sellepärast ei leia ma, et komisjoni poolt esitatud vormel vastuvõtmist võiks leida. Samuti ei leia ma mingisugust

alust selleks olevat, et esitada terve materjaal kohtuvõimudele asja kriminaalkülje selgitamiseks. (A. Anderkopp, tõe: Mis Teil selle vastu on, et kohus selle asja lahendab?) Meil ei ole välja töötatud kord, kes peaks seda asja lahendama, kuidasviisi ja missugune kohus seda teeks. Et meil sarnast korda ei ole, siis ei saa mingisugune kohus seda oma kompetentsi võtta. (A. Anderkopp, tõe: Las ta ütleb ära, et ei saa!) Mina arvan, härrad Riigikogu liikmed, et meil ise peaks teada olema, kui meie kuhugi materjaali esitame, kas on kord olemas, kes seda arutama peab. (J. Vain, stp: Riigikohus otsustab.)

J. Holberg (põl): Ma tahaksin härra aruandjale niipalju öelda, kes kategooriliselt tähendas, et tema sellega nõus olla, et 1920. a. 7. aprilli seadus ära on muudetud hilisema seadusega. Mitte sugugi! Seda ei ole kuskil pool 1. oktoobri 1921. aasta seaduses tähendatud, vaid seda võib nii tõlgitseda, et 1. oktoobri 1921. aasta seaduse § 3. on üksikasjade üleslugemine, mis nende abinõude suhtes endise seaduse § 5-as on. Meil on niisuguseid paralleel-seadusi, kus käsitatakse paragrahve endisest kui ka käesolevast seadusest. Näiteks tuletan ma meelde maaseaduse muutmise seadust. Seal on § 4 võetud endisest seadusest ja § 4 hilisemast seadusest.

Edasi tahtsin ma tähendada, et asjalugu nii ei ole, nagu härra aruandja tähendas, vaid et on ka teatud panga tunnistused esitatud, nimelt 1) 1. jaanuarist Vene-Aasia panga tunnistused ja seal on Ovtscharov'il olnud 1. jaanuaril 1917. aastal 32.456 aktsiat, 14. jaanuaril 1917. a. 19.800 aktsiat, 27. jaanuaril 72.358 aktsiat, siis Moskva tööstuspanka tunnistus 1. oktoobrist 1917. aastal, mille järgi on tal 5.450 aktsiat, mis kokku välja teeb 77.358 aktsiat. (Aruandja J. Uibopuu: Selle ma lugesin juba enne ette!) Vaadake, see küsimus, missugune tahtmine Teil nende küsimuste kohta on, missugused tunnistused peavad olema, see küsimus kuulub ainult tsiviilkohtu kompetentsi. Missuguse notaariuse tempel nende peal peab olema, mis ajal nad välja on antud jne., see on hoopis teine küsimus, ja seda minu arvates meie siin otsustada ei saa, vaid selle otsustab Riigikohus. Seadus seda ka ei nõua, mis ka peatähtsus on.

Ma tahaksin aruandjale veel seda tähendada, et nagu aruandja tähendas, et kõik tulevad vastutusele võtta, et ministrid tulevad vastutusele võtta, kes hästi ei ole toimetanud, et kui teie võtate Riigikohtu või administratiiv-osakonna kuulutusi „Riigi Teatajas“, siis näete, et igal nädalal 4 päeva on seal kaebused

ministrite ja peavalitsuste juhatajate otsuste peale arutamisel ja kui palju neid ümber lükatakse. Väga suur protsent on seal ka põllutööministri otsuseid ümber lükatud, aga senni ei ole keegi nõudnud, et ükski põllutööminister vastutusele võetaks sellepärast, et ta on oma võimupiiridest üle astunud. Siinjuures on ka veel see pluss, et Riigikohus, kui ka tsiviilkohus on kaebused tagajärjeta jätnud.

Juhataja **A. Rei**: Sõna on rkl. Uibopuu'l.

J. Uibopuu (rhvsv): Väga lugupeetud rahvasaadikud! Minu eelkõneleja tahtis näidata, nagu oleks minul eriline tahtmine endistele ministritele mingisuguseid erisüüdistusi peale panna. Ma juba tähendasin, et minul ei ole mingisugust tungi ja tahtmist selleks, vaid olen sellest kaugel. Aga kui lugupeetud jurist oleks ette toonud S. K. I k. II j. § 153. ja järgmised paragrahvid, kus on tähendatud, missugused kohustused valitsuse liikmetel on, ja missugused ülesanded seab ta nende kohustuste täitmisel, ja nimelt, et valitsuse liige peaks eestkätt kõigist nendest määrustest ja seadustest kinni pidama, mis riigivõim on maksma pannud. Ja esimene seadus on see, et võtta võimalus igasugustelt juhuslikkudelt isikutelt pretendeerida varanduste peale, mis on meie riigi piiridesse jäänud, nii öelda, peremeesteta varandusena. Kui riik võtab mahajäänud varandused oma hoole alla, siis peab ka hoolitsema, et temal on ükskord võimalus neid anda nende seaduslikele peremeestele nende seaduste alusel, mis valitsemise kord talle ette dikteerib. (J. Holberg, põl: Aga kes on see tõelik peremees, öelge seda.) See on tõelik peremees, kes näitab mahajäänud varanduse peale asitõendusliku dokumendi ja see võib olla kas aktsia või tunnistus, et need väljamaa või Eesti pankadesse on panditud või hoiule antud. Aga 19. märtsil 1919. a. Helsingis Kemp'i võõrastemajas tulevad kokku isikud... (Vahelhüüe.) teevad tunnistuse ja see on seesama, mis on antud siia ja mille alusel on peakoosolek kokku kutsutud, mis otse seaduse vastane. 1921. aasta seadus seab üles, missugustel alustel on õigus peakoosolekut kokku kutsuda. Ma mõistan, kui peakoosolek on kokku kutsutud Vene seaduste alusel, siis juba aktsiate tõestamine ripub ära aktsionääride eneste komisjonist. Vaadake, siin on õige Riigikohtu otsus, et kui peakoosolek oli kokku tulnud, siis oli neil ka õigus oma õigusi tõestada. Aga mida meie Vene-Balti aktsia-seltsi koosoleku kohta kuuleme ja nimelt, et koosolekule olid tulnud inimesed, kellel aktsionääride arvamine järgi ei olnud õigust preten-

deerida aktsiaseltsi varanduste peale. Olid tulnud kokku inimesed, ma ei taha korrata nende nimesid, aktsiatega, — üks aktsia, mis härra Gavrilov'i oma oli, oli lugupeetud härra Laidoner'i käes. (Vahelhüüe.) Ma mõistan, kaamel läheb ennem nõelasilmast läbi, kui üks kõrgem ametnik kohtu alla satub. Aga piskesed sipelgad, kes võib olla ühe marga on võtnud, need peavad otsekohe sunnitööle minema! (Vahelhüüded.) Nagu ma tähendasin, et peakoosolek, kui ta seaduslikult kokku oli kutsutud, võis ise oma õigusi aktsiate omanduses revideerida, seega ka Riigikohtu otsus jäi tagajärjetuks. Otsus oli niisugune, aga nagu teie teate, et kaebuse sisseandmisest ripub ka tihti terve otsus ära. (J. Sepp, mo: Ärge nüüd advokaate nii maha tehke.) No jah muidugi, Teie prestiish, ma selle külge ei taha üldse kätt pista! Mul on aga see tunne, et tahetakse maksu mis maksab niisuguseid põhjusi ette tuua, nagu ei oleks endised ministrid süüdi. Ma kordan, ma ei ole mitte see isik, kes tuleks ja ütleks, et nad on süüdi, kes oleks kompetentne otsustama, kuid meie peame selleks võimalusi andma, et asi lahendataks erapooletu kohtu poolt. On ju arupärimised olnud, on teatud etteheiteid tehtud, isegi härra Päts on käinud rahukogu informeerimas, siis peaks ometi au mõiste käskima, et asja üle otsustab kohus, aga mitte rahvasaadikud, kelle ülesanne on seadusi välja töötada, aga mitte kohut mõista. (K. Päts, põl: Kas Teie teate, et minule kui Riigivanemale selles asjas ka Inglise välisministri poolt telegramm tuli?) Missugune telegramm Teil seal on ja kelle poolt, selle ligi ma üldse ei tiku. Teie tahate nüüd siin välja tuua, et vaadake, siin Prantsuse rahameeste grupi eest sõditakse, kuid see on ekslik, vaid siin on tegemist ainult õigusega, kuid õelge, kuidas Teie oma keeles seda nimetate, härra kindral, kui Teie siin esitate samu aktsiaid, mida härra Gavrilov esitas? (J. Laidoner, põl: Keegi ei nõudnud aktsiate ja nimekirjade revideerimist.) Aga protest on ometi avaldatud. (J. Laidoner, põl: See anti pärast sisse.) No jah, anti pärast sisse, kuid mul seda näha ei ole, küll aga on see, et need esitatud on. On aga nii, et nad olemas olid, siis ei võinud koosoleku protokollile mitte kinnitada. Ma ei tea, kuidas teie otsustate, kuid Eesti iseseisvuse alguse ajal, kui varandused ilma peremeesteta jäid, siis tuli igaüks ja katsus võtta niipalju kui sai. Võtke edasi, kust võtta on. (Vahelhüüe põllumeeste ridadest: Mis jutt see on? Häbemata! häbemata!)

J. Holberg (põl): Ma tahaksin härra aruandjale niipalju öelda, et see küsimus on lahen-

datud Riigikohtu otsuses, mis kõlab järgmiselt: „Põhikirja § 56. korras aktsionääride õiguste revideerimist 22. augustil 1922. aastal koosolekul ei nõutud, sellepärast tuleb 22. augusti 1922. a. peakoosoleku protokollile kinnitamist kaubandus-tööstusministri poolt seaduspäraseks lugeda ja ei ole põhjust kinnitamise tühistamiseks.“ See on selge ja nüüd edasi, aruandja tähendas, et vaadake, seal ei ole aktsiaid olnud, aga ka selle küsimuse lahendab Riigikohtu ja ütleb, et 2000 aktsiat oli seal, ja kuigi 500 häält oleks ühele poole langenud ja 1500 teisele poole, siis ei oleks see ikkagi mingisugust olulist mõju avaldanud. Vahepeal oli 200 aktsiat juurde tulnud, see tähendab 4 häält, koosolek oli otsusevõimeline. Seda tõendab ka Riigikohtu otsus, ja need nähtused ja asjad, mis aruandja siin ette püüab tuua, neil ei ole õieti mingisugust tähtsust, sest see on puht otstarbekohasuse küsimus.

J. Laidoner (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! Ma juba ütlesin, et ma ei taha juriidilistesse küsimustesse tungida, sest neid on laialt arutatud, aga et lugupeetud aruandja on just minu peale juhtinud, siis loen ma tarvilikuks meelde tuletada, kuidas faktiline seisukord oli. Selle üle on siin juba selgitatud, et hoolekandel on seaduse järgi õigus revideerida, kellel on õigus peakoosolekust osa võtta. Endine põhikiri aga annab luba, et võib moodustada sellekohase komisjoni, kes aktsionääride nimekirja kontroleerib, kui seda keegi nõuab. Mina kui koosoleku juhataja tõstsin selle küsimuse üles, küsisin meie juristide käest, küsisin hooldajate käest, kas peab seda nimekirja revideerima veel peakoosolekul või mitte. Sellepeale sain vastuse juristide käest, sain ka vastuse hooldajate käest, et mitte. Sellepärast et seaduse järgi peavad seda tegema hooldajad. Niisugune oli hooldajate arvamine. Kui keegi oleks nõudnud peakoosoleku ajal seda revideerimist ette võtta, siis muidugi oleks lubatud, aga seda ei tehtud. (Vahelhüüe.) Protest anti pärast sisse. Aga seda keegi ei nõudnud, et erikomisjon moodustataks. Hooldajad arvasid, et see on nende kohus, mis pidi siis koosoleku juhataja tegema? Mul ei olnud vaidlust kellegagi, et need on minu aktsiad. See selgus alles pärast. Niipea kui see selgus, võeti kohe arvesse hooldajate poolt seda asjaolu ning need numbrid kustutati kohe. Nõnda et need aktsiad mingisugust osa ei mänginud. Just sellest seisukohast otsustas rahukogu, et nad ei võinud seda teha. Mis teel olid need aktsiad härra Gavrilov'i kätte sattunud, seda ma ei tea. On küll niisugune viis olemas, et näiteks, kui kedagi valitakse juhatusse, kes aga mitte aktsiaomanik ei ole, siis deponeerib

aktsiad tema nimele üks aktsiate omanik, ja pean tunnistama, samuti olid ka deponeeritud aktsiad minu juhatuses olemise ajal minu nimele, nagu seda põhikiri nõuab. Olen ma juhatusest ära läinud, siis ma küll ei nõua neid aktsiaid omale ja ei lähe pärast tunnistama, et need olid minu aktsiad, vaid ütlesin, et nad olid minu nime peale ainult deponeeritud. Mina nendega tegemist ei tee ja olen nad tagasi andnud. Kuidas oli lugu härra Gavrilov'i aktsiatega, seda ma ei tea, mõned ütlevad, et need olid samuti deponeeritud. See on aga moraalil küsimus ja seda ei saa siin otsustada.

Juhataja A. Rei: Sõna on faktiliseks märkuseks härra kaubandus-tööstusministril.

Kaubandus-tööstusminister E. Veberman: Lugupeetud rahvasaadikud! Ma tahtsin vaid asjaliku märkusena mõne asjaolu peale tähelepanu juhtida, mis minu isikuga ühenduses tol ajal oli. Siin nimetati, et selle komisjoni aruandja Veberman olla töö pooleli jätnud ja ära läinud töö juurest. See selutus, mis mitmete Riigikogu liikmete sõnadest välja paistis, ei vasta täpselt tõele. Mina töötasin aruandjana selles komisjonis nii kaua, kui selle komisjoni tööd Riigikogu rühmade enamus võimaldas. See sündis niikaua, kui rahvaerakond seda võimaldas oma kaastöega, rühm, kelle juht, lugupeetud rkl. härra Tõnisson, omal ajal ise aitas seda ülemineku-vormelit redigeerida ja kelle ülesandel rahvaerakonna rühma esitaja hiljem loobus tööst. Selle tõttu paraliseeriti selle erikomisjoni töö. Siis ei jäänud muud üle, kui lõpetada uurimistööd ja ettepanek teha, Riigikogule seda asja ette kanda, millise ettepaneku ka mina, aruandja olles, komisjonis tegin. Pärast seda, kui see ettepanek minu poolt oli tehtud, lahkusin ma esiteks komisjonist, valitsusesse minnes, ja pärast ka Riigikogust. Need on asjaolud, mida siin ette tuua tahtsin. Komisjoni töö viidi seega minu poolt nii kaugele, kui seda rahvaerakonna esitajad võimaldasid viia. Pärast seda oli töö paraliseeritud.

J. Tõnisson (rhv): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Algan sellega, millega lõpetas eelkõneleja, et valgustada seda eksiseletust, mida härra Veberman avalikult arvas võimalikuks ette kanda.

Lugu oli nimelt nõnda. Sellel Riigikogu koosolekul, kus ministrite Vestel'i ja Ipsberg'i tegevus Vene-Balti tehaste asjus selgitamisel oli, istusin mina omal kohal, kus praegu rkl. Jaakson istub. Teised rahvaerakondlased istusid oma kohtadel. Kolmandal pingil istus rkl. Veberman ja tema juures olid teised rahvuslik-vabameel-

sed. Nead redigeerisid oma ettepanekut, mida nad tahtsid esitada arupärimise puhul. Nad lugesid seda ettepanekut nii kõvasti, et meie seal naabruskonnas kõike seda kuulsime. Sellepärast ei olnud see meile ka kellegi saladus. Selles ettepanekus kõneldi, et Riigikogu otsustab vastu võtta ülemineku-vormeli, komisjoni valida, kes vaataks asja läbi ja astuks sammusid endiste ministrite kohtulikule vastutusele võtmiseks. Siis tähendasin mina: „Kuidas saate teie ette ära otsustada, ministreid vastutusele võtta!? Kui asja selgitamine näitab, et teil üldse põhjust pole neid kohtulikule vastutusele võtta, — kuidas siis tahetakse seda Riigikogu ülemineku-vormelit täita!? Riigikogu ei või ometi niisugust ülemineku-vormelit vastu võtta, mis pärast tühja läheb, sellepärast et teda ei saada täita! Sellepärast on ainus võimalus, kui teie tahate, et küsimust selgitataks, ankeetkomisjoni soovitada, nagu see parlamentides viisiks on. Ankeetkomisjon selgitab küsimust, ja siis, kui see komisjon oma kogutud materjaalid ja seisukohad esitab Riigikogule, siis võidakse otsustada ja tarbekorral vastutusele võtta.“

Selle põhjal öeldi vabameelsete hulgast, et see on õige ja ei saa asja ette ära otsustada, mille järgi muudeti ülemineku-vormeli redaktsioon, ilma et mina sellest osa võtsin, ja ilma et mina sellega tegemist tegin.

Kui nüüd minister Veberman, endine Riigikogu liige, võimalikuks arvab niisuguse sihiliku eksiseletusega välja tulla, siis pean ma ütleva, et siin on tegemist väikese parteipoliitilise võttega, millega härra Veberman katsub oma endisi võtteid siluda. Minul ei ole mingisugust põhjust kunagi oma tegevust maha salata, ei ole kunagi kartnud oma tegevuse eest vastutada. Et minule juletakse sarnaseid asju suggerida, mis õiged ei ole, siis lükkan sarnased katsed tagasi. (Kaubandus-tööstusminister E. Veberman: Aga kas Teie parandasite või ei?) ...Mis oli minul parandada?! Kui Teie oma asja parandasite minu vastuvaidluste põhjal, siis see ei olnud minu asi. Kohe, kui rahvusvabameelsed jäid redigeerima, läksime meie teistega koos välja. Mingisugust redigeerimist minu poolt ei olnud! Kui nüüd need mehed, kes selle vormeli valmistasid, seda asja nii tähtsaks peavad... (Vahelhüüe pahemalt poolt: Hoolekande alla panna!) Oleksid pidanud tõesti algusest saadik hoolekande all olema! Võib olla, et kui need mehed hoolekande all oleksid olnud, siis oleks ka „Valve“ asi teisiti kujunenud ja mitte ainult rumalat kõmu sünnitanud. Et aga aeg ära pole läinud nende edaspidise hoolekande alla võtmise kohta, selle vastu ma

ei vaidle! Ja ma mõtlen ka, et meie rahvas oskab neid hoolekande all pidada!

Nüüd aga asja sisuliku külje juurde. Nagu ma tähendasin, ei ole ma isiklikult seda sugugi mõneks võimatuks asjaks arvanud, et meie rahvaesitus parlamentliku ankeetkomisjoni niisugusel kujul ellu kutsub, kui valitsuseliikmete või parlamendiliikmete, kogu valitsuse tegevuse kohta või muude tähtsate küsimuste kohta tarvilikku selgust on tarvis muretseda. See ei ole mitte mõni kuulmata lugu, vaid seda on kõige vanemad parlamendid, isäranis Inglise parlament nii paljudel kordadel teinud. Sel puhul, kui meie endise kaubandus-tööstusministri härra Ipsberg'i ja endise rahaministri härra Vestel'i tegevust siin Riigikogus, kui ka väljaspool niipalju sõeluti ja arvustati, toodi palju kõiksuguseid süüdistusi ning isegi teatavaid sihilikke ja ekslikke seletusi ette, mis sel korral meie õhkkonna täiesti ära rikkus, nii et niisuguses mürgitatud õhkkonnas võimatu oli poliitilist võitlust pidada nagu kord ja kohus. Isiklikult olen ammu öelnud, et poliitiline võitlus demokraatliku korra juures on paratamatu, ja kõik sentimentaalsed inimesed, kes kohe kui võideldakse, nutavad, et nüüd on ilm lõhki, — need aitavad ainult selleks kaasa, et tõsist poliitilist võitlust ei saa pidada. Et sarnases mürgitatud väikeses õhkkonnas ei saa võidelda sihtide, põhimõtete ja suurte küsimuste pärast, see oli mul sel korral ka selge. Sellepärast arvasin, et kui nüüd ankeetkomisjon ellu kutsutakse teiste parlamentide eeskujul, siis talitatakse siin vääriliselt, nõnda et võetakse asi ruttu tarviliku erapooletuse ja asjalikkusega käsile. Kuid juba esimestest koosolekutest kuuldus, et see erikomisjon ja tema üksikud liikmed hakkavad asju nii käsutama, et seal ankeetkomisjoni ülesandeid ei saa täita, vaid hakatakse sihilikult midagi otsima, selle asemel, et tõtt otsida ja täit selgust muretseda. Niisugune sihilik otsimine võttis seal maad. Meil rahvaerakonnas oli kavatsus oma paremat juristi sinna saata. Selle peale vaatamata, et meie paremal juristil ka mujal väga palju tegemist oli, oleksime tema siiski niikaugemale saanud viia. Kui aga see seisukord niisuguseks kujunes, siis ei olnud enam võimalik seda kavatsust täide viia. Meie võtsime ankeetkomisjoni koosolekute osa rohkem informatsiooni otstarbel. (Aruandja J. Uibopuu: Teil oli ju hea jurist Jaanis seal!) ...Hakka nüüd selle rühma teise liikmega vaidlema — ei maksa!... Sellepärast ei ole meie saanud oma jõudu tarvilikul kombel selleks ära kasutada. Ja nähtavasti ei oleks selleks aegagi olnud, sellepärast et selle paari aasta jooksul, mis see erikomisjon

töötanud, ei oleks ka meie poolt saadatud jurist seal palju võinud ära teha.

Nüüd on meil erikomisjoni töö tulemusel esitatud. Erikomisjoni aruandja on oma tunnistust mööda väga palju asju üksteise järele „ritta seadnud“, nagu ta ise ütles, ja arvab nüüd, et sellest küllalt on endiste Vabariigi Valitsuse liikmete kohtulikule vastutusele võtmiseks! Kes vähegi juriidiliselt mõelda oskab ja kellel vähegi juriidilise käsitamise kohta selgust on, see peab ütleva, et siin on väga mitmesugust materjaali kokku kuhjatud ja „ritta seatud“, aga et meie kui rahvaesitus nüüd saaksime selle materjaali põhjal otsusele tulla, et endised Vabariigi Valitsuse liikmed tuleksid kohtulikule vastutusele võtta, see on selle materjaali järgi täiesti võimatu! Nagu ma ütlesin, ei ole mina nende halemeelsete hulgast, kes hädaldavad siis, kui poliitiline võitlus käimas on. Kuid mina ei või sellega leppida, et rahvaesituses või mujal hakataks poliitilist kohut mõistma. Partei-kohtumõistmine on hirmus! Õiguse-riigis, nagu meie seda üles ehitada tahame, ei tohi seda olla!

Ja sellest seisukohast ütlen mina: Kuigi need mehed, kes segatud Vene-Balti tehaste asjadesse, kuuluvad minu poliitiliste vastaste hulka, kui nemad ka on sellest rühmast päritud, kelle esitajad on niipalju tigidust ja inetust eriti minu isiku, minu erakonna ja rühma vastu üles näidanud, ei või mina siiski nii kaugele minna, et mina nende meeste vastu kuidagi viisi kohtuvõimu hakkaksin mobiliseerima poliitilistel motiividel! Vaid kohtumõistmine peab sündima tõesti õiguse ja objektiivsuse alusel, küllaldasel seaduste põhjuste alusel!

Kuid just neid küllaldasi põhjusi ei näe mina sellest materjalist mitte. Siin on rkl. Anderkopp ette pannud ülemineku-vormeli ja selle peale tähendanud, et esitatud materjalist selgub, et endised ministrid ei ole talitanud mitte küllaldase otstarbekohasuse ja tarviliku ettevaatusega. Teataval määral võib seda öelda ja võin ka puhtast südamest öelda: Kui mina seal oleksin tegutsenud, mõnegi asja oleksin täiesti teisiti teinud! Ja omal ajal, kui tuli nende endiste Vabariigi Valitsuse liikmete tegevust arutada, ei ole Eesti rahvaerakond ka põhjust omanud, kõike heaks kiita, vaid on sagedasti sunnitud olnud ühes ja teises asjas vastu olema. See oli aga siis põhiseaduse põhjal nende Vabariigi Valitsuse liikmete poliitiline hindamine.

Meie teame, et Riigikogu teostab riigiasutuste ja ettevõtete majanduslikku järelvalvet tema poolt ametisse seatud vastavate asutuste kaudu, aga ühtlasi on Riigikogul põhiseaduse § 64. põhjal abinõu käes, kuidas kontroleerida

Vabariigi Valitsuse ja eriti tema liikmete poliitilist tegevust. Kui öeldakse, et Vabariigi Valitsusel peab olema Riigikogu usaldus, et Vabariigi Valitsus või tema üksikud liikmed lahkuvad ametist, kui Riigikogu neile avaldab otsekohest umbusaldust, siis see tähendab, et oma seisukohta võttes tuleb Riigikogul just otstarbekohasusega ja ettevaatusega arvestada, mida Vabariigi Valitsuse töölt tuleb nõuda. Ja kui ta seda ei leia, avaldab Riigikogu umbusaldust: Minge ära! Seda ei saa keegi alandavaks pidada. Kõigis parlamentides tehakse seda, ja keegi ei lähe sarnasel korral mitte nagu mõni alandatud inimene ära, vaid võib olla, et tema mõne aja jooksul just võidab!

Kui aga meie tahaksime öelda, et meie kellegi vastu astume ja tema üle tahame kaelakohtulikku kohut mõista, siis ei ole meil mitte enam tegemist poliitilise arvustamisega, vaid siin on, nõnda nagu aruandja juba tähendas, ühest küljest inimene juba moraalselt surnuks löödud. Sest seal tulevad küsimuse alla juba kodanikuõigused, mille kallale siis asutakse, ja mida kitsendatakse ühel või teisel teel. See alandab inimest, see viib alla! Ja seal tuleks siis küsida, kas meie oma rahvaesituses tohime oma endiste usaldusmeeste vastu, Vabariigi Valitsuse liikmete vastu, kes kõrgema riigivõimu teostajad olid, — kas meie tohime lubada nende au ja nende kodanikuõiguste, nende ühiskondliku seisukorra vastu niisugust hoolimatust üles näidata, et meie kergesti hüpleme, et neid kohtu alla anda tuleb, et las nad seal näitavad, kas nad on süüdi või mitte!? Kuidas see mõjuks nende inimeste ja nende seisukorra peale, kui pärast tõesti selgub, et nemad ei ole süüdi; aga kui Riigikogu juba on öelnud, kui rahvaesitus oma suures enamuses on otsustanud, et on süüdi!? Kuidas need mehed siis kannatavad! Ja kes saab seda siis veel tagasi võtta, kes saab seda tühjaks teha!? Need mehed on juba kannatanud paari aasta jooksul. Ja kuidas, võib igäiks mõelda, kes selles tules on seisnud. Aga mis veel siis, kui Riigikogu nüüd juba oma autoriteetliku seisukoha on öelnud?! Kas meie tohime sarnast hoolimatust nende vastu üles näidata!? Kes julgeb siis Eestis veel minna valitsusesse ja teostada valitsusvõimu!? Kas meie tohime ka tulevaste ministrite vastu sedasama seisukohta pooldada ja teostada!? Kes julgeb siis olla valitsuses, kui tuleb Riigikogu ja ütleb ka sel ja sel korral, kui mingit kuritahtlust pole mängus: Sina oled otstarbekohatult ja ettevaatamatult talitanud, — annan su kohtu alla! Kohtu kätte võidakse anda, kui otsekohene kuritegevus on mängus. Kui aga inimeste tegevuses on olnud ainult ettevaatamatus, ja see ettevaatamatus ei ole pahatahtlikult esile kutsutud ja ei ole

nii jäme, et ta kuriteona tundub, siis ei saa teie isikut võtta kaelakohtulikule vastutusele ainult sellepärast, et küllalt ettevaatlik pole olnud, — olgugi et süüteos mitte culpa lata ei ole! See võib moraalse hindamise juures tähtis olla, kui küllaldaselt ettevaatlik ei ole olnud. See võib ka poliitilise hindamise juures tähtis olla, aga seda kaelakohtuliku karistamise aluseks võtta on võimatu!

Ja sellelt seisukohalt arvan mina: kui nüüd meie siiski selle pretsedendi looksime, siis võib tulevikus nõnda sündida, et kui mõni valitsus kukub ja tuleb teine valitsuse enamus, ja kui hakatakse siis poliitilisi arveid õiendama, — siis võib väga hästi näidata, et sina ei ole mitte küllalt otstarbekohaselt talitanud, siis võib iga ministri tegevusest küllalt põhjusi leida, et teda sarnase pretsedendi alusel kohtu alla anda! Kui meie nii Bulgaaria ja Rumeenia justiitsi teed käime ja poliitilise viitluse teid välja arendame, — kuhu meie siis jõuame?!

Vaadake, sellepärast ei imponeeri mulle see paatos, millega aruandja siin avalikkuse poole apelleeris, tähendades, et „väiksed vargad poome üles, aga suured, need laseme minna!“ Sellega võime demagoogiat teha nende vähestest poolehoidjate hulgas, keda sellele veel leidub, aga arusaajate Eesti kodanikkude peale mõjub see halvasti. Ja mina ei lähe mitte niisuguses demagoogia tõllas kuskile; mina ei taha selles sõita. Sellepärast arvan mina, et meie sel korral objektiivselt ja erapooletult peame kaaluma, kuidas seisukord tõepoolest on.

Ja siis pean mina ütleva, et kui meie üksikasju liig kasuistlikult hakkame arutama, siis kaob meil perspektiiv, põhivaade ning ülevaade ära, — meie ei näe puude hulga taha mitte metsa, nagu öeldakse! Ja seal on ka meie juristid liig vähese selgusega ja liig vähese ülevaatlikkusega seda küsimust käsitanud. Nemad tähendavad siin üksikasju ette tuues, kuidas üks asi administratiivkohtu ette on võidud tuua, kuna teine asi peab jääma tsiviilkohtu kätte, peab üksiku huvitatud poole lahendada, kaitsta ja nõuda jääma. Meil tuuakse aga need asjad nii kirjus järjekorras ette, et ära kaob see otsustav silmapilk, kas on meie endiste ministrite tegevusest Vene-Balti tehaste asjus näha, et siin meil mitte tegemist ei ole erahuvidega, mida huvideosalised ise peavad kaitsema, vaid üldiste valitsusliku tegevuse ülesannete täitmisega. Ja siin on minu arvates tarvis selgusele jõuda, et meie valitsus ega meie rahvaesitus ei ole mitte kutsutud ühe või teise suure väljamaalaste grupi huvisid kaitsema, ei ole mitte võimalik ja ei tohigi Vabariigi Valitsus vahele segada sellesse huvidevõitlusesse. Ja kui seal väljamaa esitajad omalt poolt oma kodanikkude huvisid katsuvad kaitsta, see ei kohusta meid

mitte selleks, et meie oma valitsusevõimu erahuvide teenistusse peaksime seadma. Seda meie ei tohi, ei või, see ei ole ka otstarbekohane. Sellepärast ei või meie ka oma ministritelt nõuda, et nemad valitsemise korras üksikute aktsionääride-gruppide huvisid hakkavad kaitsema, et kellelgi seal selle vastu vaidlemist ei oleks. See viiks valitsemise juurest ära sootu teistele aladele, ja meil on tarvis jätta huvidevõitlus eraisikute ja gruppide vahel meie kodanliku ehk tsiviilkohtu lahendada, kelle poole nad võivad pöörata ja kelle autoriteetlikud otsused mõõduandvad peavad olema.

Kui meie sellele seisukohale jääme, siis võtame selgitamisele kõik need nähtused, mis meil siin Vene-Balti tehase asjus silma puutusid ja mis kuuluvad valitsemise alale. Ja kui meie nende nähete kogu või kompleksi juurde jääme, siis on meil palju hõlpsam silmida või orienteeruda selle poolest, kas seal on ülekohut tehtud või mitte. Sest seal on siis palju kergem järele vaadata, kas on seal valitsemise korda rikutud, või aga riigi huvisid rikutud ja neile liiga tehtud. Ja seal on meil siis ka palju kergem seisukohta võtta, kas on meie ministrid üle astunud oma võimupiirist, kas nad on kaelakohtuliku andeksandmatusega tarvitamata jätnud oma võimu. Nuhtlusseaduse § 338 ütleb ju, et „Ametnik ehk muu ametlik isik tunnistatakse oma võimu, mis tema kätte on usaldatud, rikkunuks, kui tema piiridest välja on läinud, mis see võim temale annab ehk kui tema...“ — ma ei hakka siin mitte kõike ette tooma — „midagi teeb, milleks temal seaduslikku alust ei ole maksva seaduse alusel, vaid mis alles uue seaduse väljaandmist nõuab.“

Kui meil siin 1. oktoobri 1921. a. seaduse järgi kaubandus-tööstusministrile ja rahaministrile õigus on antud otsustada, kas on küllaldasid tõendusid selle poolest olemas, et kellelgi on teatavaid osatähti, siis võib valitsuse liige selle küsimuse olulikul hindamisel eksida, tema võib valesti otsustada, võib otstarbekohatult otsustada, aga kui tema otsustab, siis ei saa temale mitte süüks anda, nagu oleks tema oma võimupiirist üle astunud. Sest see võim on temale antud; kui tema otstarbekohatult otsustab, siis võime talle öelda: Sina ei kõlba sellel alal tegutsemiseks, mine ära — avaldame umbusaldust! Kui tema aga on võimu, mis talle antud, teostanud, siis ei saa tulla ja öelda: sina oled ekslikult talitanud, oled oma võimupiiridest üle astunud! Meie võime ainult öelda, et kui ministrid oleksid kuritahtlikult sõpruse või tutvuse pärast ülekohut teinud melega, siis on kaelakohtulik silmapilk olemas, mis iseäralikku kuritegevust sisaldab. Teie teate, selleks korraks ütleb nuhtlusseaduse § 342, et sarnasel korral, kui ametnik või amet-

lik isik mõne kuriteo korda saadab oma valitsusvõimu käsutuses, siis karistatakse teda selle kuriteo eest ülema karistuse määral. See on kvalifitseeritud nuhtlus, mis talle peale pannakse, aga see kuritegu omaette ei ole mitte võimupiiridest üleastumine, vaid tema saadab kuriteo korda sellepärast, et temal on valitsusvõim käsutada. Sellepärast nuheldakse teda ka kurjemalt. Kui rahaminister Vestel on tarvitamata jätnud õiguse, et riigil oli 3.736 aktsiat, siis on tema sellega riigi huvisid rikkunud, tema on oma võimu kasutamata jätnud. On tema meelega sarnast kurja teinud, et inglaste ja prantslastega sõbrustada ja sellest kasu saada püüdnud, siis võtame ta kaelakohtulikule vastutusele. Kui aga rahaminister on kaalunud, et seda ei maksa teha, ei ole tarvis, ei ole sünnis, siis, võib olla, ütlete teie mõni teine kord, et niisugust meest ei või jätta kõigi aktsiate käsutajaks! Kuid teda sellepärast kohtu alla anda on võimatu. Olen kuulnud, et sel ajal, kui seda küsimust arutati, olevat rahaminister Vestel öelnud, et tema olevat just sellepärast aktsiaid käsutamast keeldunud, et selleks vormilikud takistused olla olnud. Nimelt on Vene-Balti tehaste aktsiaseltsi põhikirjas määrus olemas, et aktsiad, mis nimelised on, antakse üle ainult erilise üleande-pealkirjaga. Kui seda pealkirja olemas ei olnud, siis ei saanud neid aktsiaid ka keegi kasutada. Nende aktsiate peal, mis Eesti vabariigi käsutada olid, ei ole niisugust üleande-pealkirja olemas. Järelikult ei saa mitte öelda, et see kuritahtlusest või lohakusest tunnistavat, kui rahaminister Vestel ütles, et põhikirja järgi, mis Vene-Balti tehastel on, ei saa, ei ole võimalik neid aktsiaid käsutada, sest neil pidid eriüleande-pealkirjad olema. Järelikult, kui see üleande-pealkiri puudus, ei saanud rahaminister neid käsutada. Kui rahaminister sellest järeldas, et ei saa, ei maksa nende aktsiatega välja minna, siis võime teisel arvamisel olla ja oletada, et võib olla keegi teine oleks seda palju otstarbekohasemalt teinud. Kuid selle eest endist rahaministrit kaelakohtulikule vastutusele võtta on võimatu.

Nõndasama, kui meil on suur summa, 7.500.000 kuldrubla keelumärgusega sisse kantud Vene-Balti tehaste kinnisvara peale, et sellega kindlustatud oleksid need summad, mis Vene-Balti tehastel obligatsioonide peale laenatud on, siis on praegu veel selgitamata, kas need summad välja on antud ja teiseks, kelle käes need obligatsioonid on olnud, kas riigi või eraisikute käes. Keegi ei ole nende obligatsioonidega välja tulnud, ei valitsusel ega ka kummagil nõudjal poolel, ei ole selle kohta mingisuguseid andmeid. Vähemalt ei ole pooled neid andmeid esitanud. Riigikogu poolt

määrati Vene-Balti tehastele laenuks 90 miljonit, ja see summa pidi Vabariigi Valitsuse poolt välja antama. Valitsusel oli ülesandeks seda summat kindlustada. Rahaminister pidi järeldama, et kui anname selle raha välja Vene-Balti tehastele, ilma et meil oleks tarvilikku panti, käsipanti niipalju ei saanud, igatahes oli see suur summa, ja osa, mis tehaste varandustest veel olemas oli, oli juba panditud, siis oleme kohustatud tarvilikku kindlustust muretsema, ja siis teist paremat kindlustust ei ole, kui peame selle varanduse peale obligatsiooni tegema; aga krepostiraamatus on keelumärkus sees — ei saa! Kui siis rahaminister juristid kokku kutus ning nende hulgas kaaluti, kuidas siin talitada, kas on võimalik seda keelumärkust ära võtta, ilma et sellest pahandus tuleks, siis on seal juristid kaalunud, et kui tarvis on riigisummade kindlustamiseks seda nõudmist krepostiraamatus ingrosseerida, tuleks see keelumärkus kõrvaldada, mis tehaste aktsiaseltsile ära keelab uusi hüpoteekisid oma varanduse peale teha. Et tehaste kohustusi kindlustada, võetakse keelumärkus ära. Peale selle on veel riigi huvide kaitsmiseks 140 miljonit ingrosseeritud... (J. Holberg, põl: 300 miljonit!)... 140 miljonit krediitobligatsiooni kujul. Siis on sinna veel teisel kujul antud summadega kokku riigi kasuks 300 miljonit marka sisse kantud. Selle juures on siis 7½ miljoni kuldrubla arvel ka üks teatav summa juba võetud.

Võib olla, et seal on otstarbekohatult talitatud, sellepärast et keelumärkuses on jutt 7½ miljonist rublast või 20 miljonist frangist. Kui nüüd obligatsioonid väljamaalaste käes peaksid olema, siis võiksid nad tulla ja öelda: Makske meile 20 miljonit franki välja! Siis ei oleks see sissekanne, mis rahaminister teinud, mitte otstarbekohane. Seal on aga juristid kuuldavasti arvanud, et kui need obligatsioonid oleksid kellegi käes, siis oleksid nad juba esitatud. Et nad esitatud ei ole, siis tuleb arvata, et kui raha on antud, siis on ta Vene riigi kassast antud. See tähendab, et riik võiks ise nõuda. Kui riik hakkaks nõudma 1½ marka 1 rubla pealt, siis teeks see parteistkümmend miljonit välja. Niipalju on juba sisse kalkuleeritud. Järelikult, kui ka riik seal kaotaks, siis sai tema selle läbi võimaluse, kindlustada 300 miljonit, mis temal saada oli Vene-Balti tehastelt sissekannetega või nende ingrosseerimisega. Sellega on see siis jälle teiselt poolt tasa tehtud.

Meie võime kahes arvamises olla, kas see õige on, et rahaminister Vestel seda laskis teha. Aga mina ei või oma südametunnistuse järgi mitte öelda, et see mees on kaelakohtu väärt.

Kui meie tahaksime neid üksikuid asju analüüsida, siis ei leia mina võimalust ette-

kantud ja „rittaseatud“ materjaali põhjal öelda: anname ta kohtu kätte. Ja sellepärast oleks minu ettepanek, et meie ühineksime üldiselt selle arvustusega, mis rkl. Anderkopp ülemineku-vormelis endiste ministrite tegevuse kohta ära on tähendanud. Meie võiksim neid endisi ministreid, nende tegevuse poolest küll tiulutada ja öelda, et nemad tõesti ei ole vahest küllaldase otstarbekohasusega toimetanud ja ettevaatust tarvitanud. Raske oleks aga sellega ühineda, et Riigikogu otsustaks tema käes olevat materjaali kohtuvõimudele asja kriminaal selgituseks esitada. Sest ühest küljest on selge, et niikaua kui veel erilist seadust Vabariigi Valitsuse liikmete vastutuselevõtmiseks ei ole, läheb süüdistus harilikku käiku. See tähendab, sel korral võtaks kohtupalati prokuröör asja juurdlusele, ja kui seal on eeluurimine läbi viidud ja leitud, et tuleb minister vastutusele võtta, siis antakse see põhiseaduse § 67. põhjal Riigikohtu kätte. (J. Sepp, mo: Ei saa.) See on Riigikohtu asi. Ei ole ühelgi kohtuasutusel õigus öelda, et tema ei taha asja otsustada. Tema peab otsustama. Küll ta peab oskama teed leida. Küll ta otsustab asja seaduse alusel ära: ärme muretseme kohtu eest! Igatahes minu arust on seda ka liig palju. Meie võiksim vast nõnda öelda, et meie jätame kohtuvõimudele võimaluse tarbekorral asja selgitada, kas seal mitte endiste valitsuse liikmete vastutuselevõtmiseks põhjust ei ole. (A. Anderkopp, töer: See õigus on praegu nii-kui-nii.) ...Meie ei hakka sellesse asjasse segama, küll kohus teab, mis tema teeb. Meie ei hakka siin ütleva, hakaku kohtuvõimud uurima. Sest nemad teavad väga hästi, mis siin sünnib. Kas kohtupalati prokuröör tõesti mitte kõrvu kikki ei aja ja ei vaata, mis siin sünnib! Kas ta võib siis julge olla, et temale ka ei öeldaks, et kes ei oska oma ülesannete kõrgusel talitada, see läheb ära! Meie ei pruugi öelda: võta, täida oma ülesannet! Kui meie konstateerime, et meie seda kohtumõistmist oma peale ei võta, vaid jätame selle kohtuvõimude hooleks, siis ma arvan, kõik need demagoogia-tegijad ühelt kui teiselt poolt näevad, et meie kohe sedaviisi ei tee, kui nemad tahavad, võivad tühjalt sõita. (Aruandja J. Uibopuu: Täielt Te sõidate küll!)

Juhataja A. Rei: Sõna on rkl. Uibopuu'l.

J. Uibopuu (rhvsv): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma teen vaid mõned märkused, sest asjata on kõneleda, kui minu eelkõneleja tunneb, et tema taga Nuustaku on. Lugu on nimelt järgmine: siin püüti mõista anda, et

rahvaerakond kaugel olnud vastavate vormelite sepitsemisest. Siin pean aga tähendama, et kui käesolev asi komisjonis arutamisel oli, siis kõnelesid rahvaerakondlased, et kas ei saaks härra Ipsberg'i nii kuidagi eraldada, siis võiks põhjalikuma otsuse teha, ja samuti kõneldi ka: katsuge, et see asi mitte magama ei jääks. (J. Tõnisson, rhv: Kes see kõneles?) Härra Liigand. (J. Tõnisson, rhv: Küll see vastab Teile, kes kõneles.) Ja teine komisjoni liige oli härra Jaanis, kes samuti ütles, et katsuge, et see asi kuidagi magama ei jääks, ja kui teie seda teete, siis meie teame, kuidas seda asja õiendada. Mina aga pean ütleva, et kui rahvasaadik teab, et asja ülesvõtmine päevakorda ei olene ühestki rahvasaadikust ega aruandjast, vaid see on olnud Riigikogu juhatusest, siis pidi selleks eriline põhjus olema ja tahtmine, et seda asja nii välja tuua. (J. Tõnisson, rhv: Millal see oli?) Ma kuupäeva praegu ei mäleta, kuid seda on kolm-neli korda viimaste päevade jooksul minule ette kantud. Ja kui nüüd tullakse siin ja öeldakse mõnitavalt, et mina tahan kellelegi musta kuue selga tõmmata ja ennast õige Jakobina lastakse paista, kes ei taha kellegi kallale minna, ja kõneleme, et teised tahavad halvasti otsustada, siis ei ole see õige. Ei ole mina ega ka keegi teine-kolmas kunagi seda tahtnud, et kedagi kohtu kätte viia või niisama otsustada, et iga tulevane minister peab kohtu alla antama. Minu arvates peab valitsuse liikmel, kelle õlgadel on vabariigi valitsemine, samasugune karistus kohtu poolt mõeldav olema tema väärtsammude eest, nagu alamal ametnikulgi. Nii et erandit ei saa minu arvates siin teha, sest siin peab ühesugune mõõdupuu olema. Kui aga kõike seda tahetakse paigutada poliitilise küsimuse alla, siis ei ole see õige, sest minu arvamise järgi ei ole see õige, nagu siin mõista anti, et vaadake, siin tuleb üks rahvasaadik välja tõsta ja teine mitte. Ma ei peatu pikemalt selle juures, vaid tahtsin ainult tähelepanu selle peale juhtida, et siin kõneldakse ühtepidi ja komisjonis teistpidi. Tegelikult ma ei tea, kas see härra Tõnisson'i näpunäiteil on sündinud või üksikute liikmete soovil.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Kahjuks mina ei tea, mis härra Liigand on kõnelenud, kuid ma võin konstateerida, et rahvaerakonna rühma nimel ei ole tema võinud muud öelda, kui seda, et asi tuleb selgitada, et mitte inimesi asjata lasta praadida ja asja venitada. Ja kui asja selgitada tahetakse, siis tuleb seda ruttu teha! Kui temal aga iseäralik „sõprus“ on härra

Ipsberg'i vastu, siis ei saa ma selle peale midagi öelda. Võib olla, ta ütles ehk nii, et härra Vestel'i asi on selge; seal ei ole midagi enam selgitada, — kas ei saaks siis kuidagi härra Ipsberg'i asja eraldi arutada! Kas see tähendab siis, et tõmbame see isik kaelakohtu alla!? Kuigi seda on ette toodud, siis ei ole selles midagi halba, kui küsimust tahetakse täpselt selgitada, et seal midagi enam kahtluse varju ei jääks. Siin ei või öelda: Vaadake, seal kõneldakse teisiti kui siin! Mina ei ole algusest saadik selle ankeetkomisjoni määramises midagi halba näinud. Kui asja selgitamist oleks kiires korras katsutud läbi viia, siis oleks teine asi olnud, siis võin ma ainult niipalju öelda, rahvaerakonna rühma liikmete keskel on tõesti jutt sellest olnud, — nagu härra Vain või Gustavson seda ilusasti ette serveris, — et kui härra Veberman valitsusse läheks, siis see asi kompromissi teel maha maetakse, ja just põllumeestekogude sõprade arvel! Ja võib olla, hakkab asi nõnda venima, et tulevastel Riigikogu valimistel sellest materjaali võidakse saada. Seesugust põletis- ja küttematerjaali ei tohi alal hoida; meie peame need küsimused lahendama, et ei tuldaks asja edasi hõõruma! Sellepärast olime meie selle vastu ja soovisime, et see küsimus enne Riigikogu tegevuse lõppu päevakorraks tuleks. Ja kui meil sellelt seisukohalt on kõneldud, miks ei panda see asi mitte päevakorda, siis on see minu arvates täitsa legaalne soov olnud. Siit välja lugeda seda, nagu kõneleksime meie ühelt poolt ühte ja teiselt poolt teist, on täiesti ekslik. Meil ei ole tarvis mingisuguseid kõveraid teid, nagu siin teised kohe otsida katsuvad. Meie asi on sirge ja selge!

K. Ipsberg (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma võtaksin ainult mõneks väikeseks märkuseks sõna, nii öelda lõpusõnaks — kui süüdistatav. Võib olla need sõnad annavad teatavat selgust otsusetegemise juures, mis praegu siin käsil on.

Ei oleks mina, kui ka minu ametivend Vestel iialgi uskunud, et ühest võrdlemisi väiksest asjast suur küsimus tehakse, mis nii mitmeid aastaid nii Riigikogu kui ka meie seltskonda elevil hoiab. Milles siis see asi lõppude-lõpuks seisab? Üks aktsiaselts tahab olevate seaduste põhjal ennast restaureerida, tahab ennast rekonstrueerida, tahab oma õigusi kätte saada seaduste põhjal, mis selleks olemas on. Esitab oma hoolekande kaudu dokumendid, mis tarvis on, nende dokumentide põhjal esitab hoolekande palvekirja ministerriumi, minister annab seaduse põhjal loa peakoosoleku kokkukutsumiseks. Peakoos-

olek tuleb kokku, peetakse ära, seal on mõned protestid, mis oluliselt otsust ei muuda. Minister kinnitab temale seadusega antud võimu põhjal peakoosoleku, ja asi läheb seaduses ettenähtud käiku: antakse hoolekandekohtule teada, et seltsi põhikiri on registreeritud rahukogus, hoolekandekohus otsustab hoolekande ära kaotada ja varandused uue juhatuse kätte anda. Kõik on seaduslikus korras ette nähtud ja tehtud. Õigust peab ütleva, et selle asja juures olid teatud hõõrumised, nagu siin rkl. härra Laidoner'i poolt ette toodud on, siin olid teatud poliitilised grupid tegutsemas. Aga just see olukord sundis ettevaatlikumalt tegutsema. Kui oleksin, ütleva, mina kui tolleaegne kaubandus-tööstusministri kohustetäitja selle asja esimese oktoobri 1921. aasta seaduse põhjal valitsuse koosolekul ette toonud selle seaduse § 7. põhjal, siis ma arvan, valitsus oleks niisamuti selle otsuse kinnitanud, nagu kaubandus-tööstusminister seda tegi, sest et kõige inimliku eelnägemise põhjal oli see, mis meie, see on mina kui ka minu ametivend Vestel tegime, otstarbekohane. See näis nii olevat, oli lootust, et väliskapitaal sisse tuleb ja üks suurtööstuse ettevõtte Eestis käima pannakse. Võib olla, et meie oleme eksinud, aga sellest asjaolust, otsusest, saab praegu alles aru, kui mõni kuu tagasi see ettevõtte kokku langes. Aga tookord, see on 3½ aastat tagasi, ei olnud see tulevikupilt nii selge, ja meie talitamine täiesti meile seadusega antud diskretsiooni-õiguse põhjal bona fide, ja täies usus ja arvamisel, et meie õieti talitame ja seaduslikul alusel talitame. Kui aga mina seda peakoosoleku kinnitamist valitsuses ette ei toonud, siis oli mul veel teine tagamõte, nimelt see, et mitte valitsuse prestiihi ühe võrdlemisi väikese asjaga alandada. Nagu ma juba ütlesin, olid seal mitmed grupid, ja mõni asi nende ja Vene-Balti aktsiaseltsi vahel võib olla ei olnud selge. Kui oleks asi Vabariigi Valitsuse poolt otsustatud, siis oleks tema, nagu 1. oktoobri seaduse § 7 ütleb, lõpulikult otsustatud olnud. § 7. ütleb, et sel korral, kui kaubandus-tööstusminister võimalikuks ei pea peakoosoleku otsuseid ja vastuvõetud põhikirja kinnitada, või selle seaduse § 4. tähendatud palve kaubandus-tööstusministri poolt eitavalt on otsustatud, läheb ärapeetud peakoosoleku poolt volitatud esituse, või § 3. tähendatud osanikkude soovil, kui asi 1 kuu jooksul sisse antakse, arvates sellekohase teadaandmise saamisest, Vabariigi Valitsusele lõpulikuks otsustamiseks.

Ja Vabariigi Valitsuse lõpuliku otsustamise tagajärg oleks olnud see, et ükski asjast huvitatud osanik ei oleks enam kohtuvõimu poo-

le pöörata saanud. Et aga seda võimalust igaks juhtumiseks jätta, sellepärast võtsin mina selle vastutuse oma peale ja kinnitasin peakoosoleku protokoll. Mul oli selleks niipalju kodanlikku julgust. Võib olla, et need, kellel kodanlikku julgust ei ole, sellest aru ei saa. Minul oli aga niipalju kodanlikku julgust, et seda etteheidet, mis valitsusele oleks võinud tehtud saada, oma peale võtta, et erapooletu kohus asja lahendaks, et erapooletul kohtul võimalus oleks nendele osanikkudele, kes arvavad, et nende huvid kuidagi viisi riivatud, õigust anda, ja seda õigust on need huvitatud isikud otsinud ja ka saanud. Ja mind iseäranis moraalselt rahustab väga see, et ma ei ole otsuse tegemise juures eksinud, vaid et meie erapooletu kõrgem kohus on minu otsused õigeks tunnistanud. See on, mida ma tahtsin öelda.

Härra Anderkopp, keerulist üleminekuvormelit ette pannes, ütleb, et Riigikogul ei ole siin midagi tegemist, aga anname kõik selle asja prokurööri kätte. Tema ütles, et missugusesse seisukorda satuks siis Riigikogu, kui kohtu alla antakse inimesed, ja kohus nad õigeks mõistab. Aga ma tahaksin küsida, härra Anderkopp, missugusesse seisukorda pannakse siis meid sellepärast, et Riigikogu prestiihi võib olla aastaks või paariks päästa. Meid pannakse sarnasesse seisukorda, et meie peale kõik maa sõrmega näitaks, et need on kohtu alla antud. Kui ka lõppude-lõpuks sellest midagi välja ei tuleks, nagu härra Anderkopp ise seda ütles, ei tohiks niisugust mängu ometi olla. See on juba väiklane poliitiline kohtumõistmine, mille kohta härra Tõnisson väga tabavalt ütles, et ta hädaohtlik ja ülekohtune on. Niisugusele väiklasele parteipinnale viimisele, nagu härra Uibopuu seda tahab teha, ei ole siin koht, peab seda asja sisuliselt kõrgemalt otsustama.

Ma ütlesin veel ühe sõnakese härra Uibopuu õiguse otsimise tungist. Tema astus siin välja, lõi vastu rinda ja ütles, et tema nõuab õigust, nagu oleks tema see ainukene, kes õigust taga otsib. Ka meie, kui meie oma otsuse tegime, läksime siin välja õiguseotsimise tungist, ka meie olime õiguseotsimise tungist täidetud. Härra Uibopuu teeb siin ainult shesti, näitab aga, kuidas väikene partei oma väiklast poliitikat ajab, et valimiste juures sellest kapitaali lüüa, nagu härra Tõnisson ütles, Tõenduseks loen ma ühe kirjakese ette, mis mulle üks sõber Toompeale tulles pihku pistis. Paarist reast jätkub näidata, kuidas sellest kapitaali lüüakse, muuseum kirjutab härra Uibopuu: „Ma kandideerin jällegi Riigikogusse“ — ja siis ütleb „meil on ju palju vastaseid, samuti ka põllumeeste keskel,

sest meie oleme ju nende seast kaks ministrit kohtu kätte andnud.“ Seda kirjutab härra Uibopuu 5. märtsil, täna on meil 23. märts, see tähendab 18 päeva enne seda aruandmist. Ma ei räägiks sellest, kui härra Uibopuu ei oleks aruandja, kellel kõik komisjoni materjalid ometi käes on. Temal peaks ometi niipalju autundmust olema, et mitte nii avalikult isegi kirjalikult valetada. Niiviisi tehakse demagoogiat. Nüüd tuleb see mees ja ütleb, et tema nõuab õigust. Häbi!

Juhataja A. Rei: Rkl. Tõnisson'i poolt on kirjalikult esitatud järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates erikomisjoni esitist endiste ministrite K. Ipsberg'i ja G. Vestel'i tegevuse kohta Vene-Balti tehaste asjus, leides, et nemad ei ole selles asjas mitte ikka talitanud tarviliku ettevaatusega ja küllaldase otstarbekohasusega, jättes kõrvale küsimuse, kas tähendatud tegevus ei sisalda mingi ametialalise süüteo tundemärke, kuna kohtuvõimude poolt ei ole sellekohast küsimust mitte algatatud, läheb päevakorras edasi.“

Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Uibopuu: Lugupeetud rahvasaadikud! Ühegi eriettepanekuga mina ühineda ei saa, kuna need komisjonis arutusel ei olnud. Toetan komisjoni ettepanekut.

Juhataja A. Rei: Käesoleva asja kohta on esitatud kolm ettepanekut: 1) komisjoni poolt, mis Riigikogu liikmetele kätte jagatud. 2) rkl. Anderkopp'i ettepanek, mis järgmiselt käib: „Riigikogu, ära kuulates erikomisjoni esitist endiste ministrite K. Ipsberg'i ja G. Vestel'i tegevuse kohta Vene-Balti tehaste asjus, ja leides, et nemad ei ole talitanud küllaldase otstarbekohasuse ja tarviliku ettevaatusega, otsustab: tema käes olevad materjalid esitada vastavatele kohtuvõimudele asja kriminaalse külje selgitamiseks.“ 3) rkl. Tõnisson'i ettepanek, mis ma juba ette kandsin.

Need on kolm paralleel-ettepanekut, sellepärast võiks neid hääletada kodukorra § 84.

põhjal esiteks „poolt“, ja kui ükski ettepanek absoluutset enamust ei saa, siis tuleksid nad teistkordsele hääletamisele „poolt“ ja „vastu“. Kui teistsugust hääletamist korda ei soovita, siis hääletaksin ma võistlevad ettepanekud, mis on tulnud rkl. Anderkopp'i ja Tõnisson'i poolt ennem, kuna komisjoni ettepanek jääks sellega kolmandale kohale. (Vahelhüüded: Komisjoni ettepanek kõige enne, siis Anderkopp'i ettepanek jne.) Missuguses järjekorras hääletada, seda ma isiklikult tähtsaks ei pea, ja kui leitakse kohasem olevat komisjoni ettepanekut kõige enne hääletada, siis ei ole mul midagi selle vastu. Hääletamise järjekord oleks järgmine: esiteks komisjoni ettepanek, teiseks rkl. Anderkopp'i ettepanek, kolmandaks rkl. Tõnisson'i ettepanek. Asun komisjoni ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 18 häält. Asun rkl. Anderkopp'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Anderkopp'i ettepaneku poolt on 24 häält. Asun rkl. Tõnisson'i ettepaneku hääletamisele, (Hääletatakse.) Rkl. Tõnisson'i ettepaneku poolt on 6 häält. Sellega ei ole ükski ettepanek ülemineku-vormel absoluutset enamust saanud, sellepärast tulevad nad hääletamise järjekorras hääletamisele „poolt“ ja „vastu“. Asun rkl. Anderkopp'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 25 häält, vastu 32, seega on rkl. Anderkopp'i ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb komisjoni ettepanek. (Hääletatakse.) Komisjoni ettepaneku poolt on 15 häält, vastu 44, seega tagasi lükatud. Asun rkl. Tõnisson'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Tõnisson'i ettepaneku poolt on 37 häält, vastu 26, seega vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada!)

On tehtud ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei.**

Abisekretäär **J. Piiskar.**